H 1729-I
5

УСАРНІК

3

1935

НЖС Коми
1-1а

U D A R Ņ I K

XUDOŻESTVOA SƏVETSKƏJ ĻIṬERATURA
K O M I Ż U R N A L

LEƷƏ SƏVETSKƏJ
PISAṬEĻJAS SOJUZLƏN
KOMI PRAVLEŅIJE

№ 3

1935 vo

KOMI GOSUDARSTVENNƏJ ĻƵDAṬEĻSTVO

У Д А Р Н И К

КОМИ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ

ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ ССП

J U R I N D A L Ь Ş

VЬĻ PAS—Rejs 3
BIJA ƏGЬR—Ьзьd ŋim 7
M. DOĻINOV—Dorjьşnь suvt 8
T. ŞIKORSKAJA—Moprovskəj 8
ĻIXAÇOV—Taluŋŋa mort 10
IZJUR IVAN—Domeŋlən mьz 13
VAŞIĻ PAS—Nьvвava kolxozьn . . . 19
P. DORONIN—Saldatskəj moјdkьvjas 26
POVTƏM saldat 27
SALDAT da kьk geŋeral 31
SANDRIK MIĶOL—Kolə dugdьnь profanacijaən nokşəmьş 36
ƏĻƏK ƏNDREJ—Kuratov јьlьş . . . 39
I. KURATOV—Зырянский язык . . . 40
ŞERGEJ RUDOV—Kolxoznəj şiktəs petkədlьnь вьd вokşaŋ 46

№ 3

МАРТ 1935 ГОДА

REJS

OÇERK

I.

Tьmşor ju zuzьd kьr jьlьn sulalə içətik, vər-vaьskod zə pərьş kьjşan kerka. Koz vəra zuzьd kьrjas, gaza pozəm jagjas ətar-mədarşaq eem topədəmaəş Tьmşor juəs. A sijə, izjьş-izjə çeççaligtьr, goraa ьzgəmən ьvzgьltə uvlaq, ji asьklь dornь şetçьtəm, zвoj. Miçaəş, zuzьdəş kьrjasьs ju pələn. Okota kьpədçьnь kьr jьvsa medzuzьd pozəm jьlə da gorədnь şərtəs:

— Kьpьd-zə, gaza zə, te paşkьd voj muəjl Regьd, regьd tenə lovzədam, dorьş-pom əzjədam industrija ьlən...

I ukqitas şərt voça jələgaən.

* *
*

...Vəvjas musisnь-qin. Zuzgə ju kьrjьvsa içətik kьjşan kerkaьn bitor. Kezim bi jugər vьlə...

Ləşьd sojççьnь gaza bi dorьn. Ləşьd təvşa ьvla sьnəd bərьn junь çajqikьn puzədəm çaj, kьvzьnь pərьş kьjsьşlьş viştavləm.

Təvşa vojkodьs-zə kuz sьlən viştьs...

* *
*

... Ek, pijanə, pərьşmьnь-qin kuti... A mort vəvli korkə... Jəraəs lьz vьlьn suədli, oв vьlə çunpuən ətnam munli, urьdlь bia-izja piseaļьş ətka puļaən şinmas veşkavli... Pərьşmi, pijanə... Əni səmьn-qin təvjasnas kəç kьja... Gortьn-qin eəktənь ovnь, sojççьnь, no gaztəm vər-vaşьs, gaza jagjassьs, zuзьd parmaşьs... Əd neməs me kolļədi vərьn — kьjşьli, prəmьslajti...

Vər-kerkaьn pəş. Sьвlalim pinzakjas, razalim dərəm kizjas. A pərьş kьjşьş Miron dad, juьstas вludjьş posqia qьlaləmən pəş çaj da vozə nuədə asşьs viştsə.

... Jona kьjşьli, no ozьrlun ez sedlь. Vuzala vəli voşa kьjəm prəmьstə Petrak Jaklь da as vьlad na vəli kajə uzjəzьd. Loə vəli vozvьv boştnь təvartə, qantə da puļa poroktə prəmьs vьlə nadejaən. A şemja ьzьd — kolə verdnь-juktavnь, kəmədnь-paştədnь... Revoļucijaьd mezdis kulakjas kupeçjas nartьtəm uvsьd. Petrak Jakjastə liçkьstim gьz ulə...

Miron dad çuzəm kuza druz vizqitis səd rəm, skərьş əzjisnь şinjasьs..

— Seki menşьm ьzьd piəs — Ivanəs — viisnь jezьdjasьd...

Çəv uşi. Seşşa mi korim viştavnь, kьzi sijə vəli. Miron dad pomalis вludjьş çaj pьdəssə da orjaşlan gələsən viştalis taeəmtor:

... 1919 vo pomnas loktisnь mijan şiktə jezьdjas... Ivanьd mijan seki вuree vəli gortьn — ranitçьləmən volis front vьvşan... zavoditçis rasprava... Medvozza vojnas-zə vitəs şujisnь Ezvaə — jukməsə... Ivanьd vəli kommunistьn-zə. Sijə uditis pьsjьnь.—Lampa vьlьn gənitas tatçəs... Me sijə vonas tani-zə vəli kəç kьja... I vot əti asьlə murtsa jugdigən-na drug kьlis gorədəm: „Pьr-zə petəj... Onə-kə — əztam"... Menam panəj kiьş uşi, vomə sukarəj şibdis — eg vermь drugsə qьlьstnь. A Ivanьd perjis içət lьjan da suis menьm: „Batə, şorovno vijasnь, kutam dorjьşnь"... i koşəptis lьjanşьs əzəspьr. Kodkə mistəma okəstis... Me eəe вoşti asşьm lok pisealəs da dizgi əsinəd jəz vuzərjasə.. Panşis lьjşəm... Bьd вokşaq kutisnь grьmgьnь kerkaə... Vozзьk ranitçi me... So-taj rana tujьs...

Pərьş kьjşьş puзis sujga sojsə da petkədlis gьrzza veldorşьs ьzьd eupəd...

...Ivan lьjlis medbərja patronəzьs, seşşa çuzjis əzəsas da gorədís jezьd banditjaslь çuzəmas: „şojə, virjuьşjas!.." Setçə-zə sijəs zurədisnь stьkjasən.. Kьknanьməs giriļuki kьskisnь ьvlaə... Bьdnogьs izdevajtçisnь

Ivan soj vьlьn, bəras sьbьtisnь lьmjas. A menə nəjtig tьrji letçədisnь şiktə... Seşşa ŋinəm og povŋit... Zoŋ vezon sadəj ez petav. A kodьr sadəj petis, viştalisnь, Petrak Jaklən-pə zətьs — Pedər — katədəma jesьdjastə vərad...

...Mьjən ŋeuna burdьsti, doddali Karkoəs, boşti şərьş içət piəs — Vaşəəs — da voim tatçə. Perjim lьm pьekьş pilьş sojsə: kodjim kьn muə zuzьd gu, gartьstim jesьd paçəs dəraə da gualim, pьr kezlə gualim dona piəs...

Miron dad çьskьstis şinvasə da voştis ləpkьdik əzəs.

— Azzannьd ьzьd ŋijasə veşkьd vьlas taj sulalə: sijə ŋija ulas i kujə ьzьd piəj... Me bьd təv kьjşa tani, ŋijakəd ətvьlьş vizam sьlьş lən unsə... Gozəmjasnas volьvla-zə, ŋeeka ju şərtşьs miça zorizjas da puktala gu vьlas... Tazi vəça bьd vo — sijə ŋimlunə...

Kьjşan kerka veştьn kьptəma çarla təlьş, milliard çutjasən vorsənь sьlən jugərjasьs lьmjən sapkaaşəm pujas vьlьn... A gəgər lən, səmьn zurtьstlə ьzьd ŋija, kod ulьn kujlə gərd bojeç.

Miron dad pьrkŋitis şəkьd məvpjassə, lovzьstis.

...Stavьs tajə koləma ьlə... Əni məd oləm pukşis. Me-əd vit vo-ŋin kolxozŋik. Gozəmjasnas praməja-na uzala: tavo-na 120 trudoden boşti. A təvnas kəç kьja.. Vaşəьd menam — o, sijə ьzьd mort əni... Vetlis krasnəj armijaə, vələma tankistьn. Loktəm bəras uzalis Poməzdinsa bazaьn traktoristən. Əni sijə Moskvaьn — velədçə inzeŋerə... Gizə, Stalinəs-pə azzьli... Sulalə-pə Lenin gu vьlьn da ŋumjalə mijanlь... A mi-pə munam unaən-unaən ьzьd pləzeadəd gərd znamjajasən veşig-pə muьs tiralə mijan uklad kokьbьş... So-əd mьj gizə... Molodeç sijə menam — inzeŋer.. Pomalas velədçəmsə da loktas vojvьv parmaə ləşədnь uklad nem,— ŋumjaləmən-ŋin pomalis Miron dad assьs viştsə.

...Keldədnь kutis ьvla. Doddaşim. Vьlьş rəttənь kolxoznəj vəvjas, əni koknia, terьba. Çukьltaninьn medbərjaьş vizədlim içətik kьjşan kerka vьlə, zuzьd ŋija vьlə, kodi vizə neməvəjşa unsə krasnoarmejeç-gerojlьş...

Nol ças mьşti tьdovtçis Poməzdinsa traktornəj baza.

2.

Una nemjasən sustəma vizədis Vojvьv parma. Sustəma vizədis ez aslas vər vaən, gaza jagjasən, zuzьd kozja vərən gьrьş ŋijajasən. Ez. Sustəma vizədis sь vəsna, mьj i oləmьs seki vəli sustəm unalь sijə vəvli proklinajtantorjən, şir-kurьd sogən.

Jujas pələn kuekьrvizlisnь pəla kerkajasən şiktjas. Səras viçko, pravleŋije, kulakjaslən da kupeçjaslən kьmьnkə gьrьş dom. Sodtəd — bьd şiktьn kabak. Şiktsa vorotiləjas — starsinajas da uradŋikjas, popjas da kulakjas, kupeçjas da pədradeikjas — vəli pьçkənь kreştanalьş medbərjasə, pərççənь vьvşьs medbərja sukmansə, vot vьlə da uzjəz mьntəm vьlə vuzalənь medbərja məssə. Juktalasnь vinaən, kьskasnь uzjəzə gəl muziktə, kьjşьştə i gartasnь aslanьs vezjə nem kezlas mьnlьtəm vьlə. Sijə uzjəzvusə dedjasşaŋ — batjasəs, batjasşaŋ — pijanəs. Şurs lьdən kьjşьşjas, Miron pəljas — nemьs gərbьltlisnь mьssə, nemьs na vьlьn kratajtçisnь komi da roç kupeçjas, bьdşama çeraŋjasьs.

Kьjşьş Miron pəllən viştьs vəli lovja şerpasən ta dinə. Oz veşsərə skərьş jugjavnь sьlən şinjasьs, kor sijə viştavlə vaz kurьd oləm jьvşьs, kulak Petrak Jak jьlьş, pisə vijəm jьlьş...

I əzjə çuzəmьs, lomzənь pərьş şinjasьs sьlən vьl pərtmaşan biən, kor sijə şorŋitə kolxoz jьlьş, Vaşə pi jьvşьs, kodi vəli tankistən, kodi novlədlis vьna traktorjas, a əni veləd̨çə inzeŋerə, medьm vojvьv parmaə ləşədnь uklad nem, kodi voşlalə-ŋin tьr pravaa kəzainən ьlə vojvьlə kьpalə seni ŋeft vьskajasən, ŋuzalə izsom saxtajasən, muralə traktor gorən, ukjə gьrьş mələtjasən.

Revolucija, Lenin da sьlən partija, velikəj Stalin vaisnь, lovzədisnь, kьpədisnь tajə zumьs parmasə, bolşevikjas pondisnь vezнь sьlьş kartasə, çuzəmbansə.

I tьris vьl gorjasən, vьl jəzən, vьl ьzьd delèən voj mu, səvetskəj Komi mu, kod vəsna jursə puktisnь Miron Ivanjas, kodjaslьş deləsə nuədənь vosə Miron Vaşjas bolşevik-inzeŋerjas, traktoristjas, tankistjas.

I okota kьpədçьnь kьr jьvsa medзuzьd pozəm jьlə da gorədnь şərtas:

— Kьpьd-zə gaza-zə te, paşkьd voj muəj Regьd, regьd tenə lovzədam, dorьş-pom əzjədam industrija biən...

I ukŋitas şərt voça jələgaən.

* * *

Kodьr mi kutim petnь trassa vьlə, vəvnьm mijan ŋimkoda gərəktis... Sьlь voça kvajtьmьn pəv kьpьdзьka da gorazьka ьli çukьl

sajşaŋ gəraktis „Staliŋec“— mijan kolxozŋəj vəvlən uklad vokьs.

Vəvjas mədədçisnь skaç: najə ez-na tədmaşnь traktorən, no regьd tədmaşasnь, regьd kutasnь vetlьnь ortçən,otsaşnь mədamədьslь.

A vər jьvti muralis traktorlən gor, kolədis mijanəs aslas zьkən, kьskis Ezva dorə una komplekta pojezd — eksportnəj vər.

Pomaşis vər — voşşis paşkьd erd, a erd vьlas zoŋ kar — Poməzdinsa traktornəj baza..

... Vit vo sajьn tajə erdьs ez-na vəv, una strəjbajas pьddi tani vəli bьdmənь pozəmjas, kozjas, nijajas. Najə vəli asnogьs gazədənь mestasə. No şopəv, şurspəv gazazьk, kodьr paşkьd vər sərьn te azzan kət içətik, no industrija şələma kar, kodьr kьlan seni elektrostancijalьş butkəm, traktorjaslьş goralәm, radiolьş muzьka.

Ez çajtlьnь pomәzdinsajas, kor najə vəçlisnь Peçerasa trakt, kor sijəs vəçigən nalən ŋьləmьs sorlaşlis ŋajt lьakəd, ez çajtlьnь najə, mьj najə şikt dorьn, ьli Ezva jьlьn, kərttujşaŋ şizimşo verst sajьn kutasnь gəŋaitnь uklad vəvjas, pondasnь lomtьşnь elektriçestvo bijas.

Əni sijə zbьl, əni sijə loəmtor. I Peçerasa trakt strəitьşjaslən pijanьs da vnukjasьs usalənь traktornəj bazaьn — kodi traktorist, kodi şlesar, kodi kuzŋeç. Najə ovladejtənь texnikaən, najə bьdmənь, bьdmənь ətveştьn mijan stranakəd.

I tajə jəzьş, səvetskəj stranalən pijanьs — tom traktoristjas ətpьrjən letçədənь vьna „Staliŋecən“ 115 kubometrəz vər, mьjdasə vazən ez kьskьvlь təvbьdən pomәzdinsa niəti vərlezьş; tom tokarjas da şlesarjas, kodjaslən batjasьs ez kuzlьnь vəçnь purt, əni təçitənь, vəçənь traktorjaslь slozнəj çaştjas, slifujtənь sizi, mьj on vermь torjədnь zavodskəj markaьş. Bazaьn najə medpoçotnəj jəz, medbur udarŋikjas.

3

Sez təvşa asьvvoz. Traktornəj baza olə aslas oləmən: garaz dorьn klopədçənь, murgənь traktorjas, ŋeьlьn butkədçə şilәvəj stancija, kuzŋeçaьn klongənь mələtjasən.

Uz vьlьş letçə vojşa şmena: raboçəjjas, masləəş paşkəmaəş, tərmaşənь gortanьs şojьstnь, şojtçьnь. Na mestaьn usalənь-ŋin mədjas. Lun i voj oz lənlь bazaьn, dorvьv usalə, vetlə, kьzi sənjasьn vir.

Garazьn sulalə „Staliŋec“ № 4. Seni sijə kazitçə nəsta ьsьdzьkən, ispolinkodən. Mьzşəma uklad podkovjas vьlə — sulalə gordəja, no rama. Sь gəgər bergalə traktorist komsomoleç Kola Guzev — vəçə medbərja osmotr, medьm stavьs vəli luçki, medьm rejs vəçigən ŋekьt ez zugav.

Ŋedьr mьşti zuraptis motor — debьd benzin lovzədis sьlьş şələmsə; əzzis murgəmьs, skərьş mədis eravnь, şəlaşnь, blən da eьnən. A das minut mьşti mi zьmədim-ŋin porozŋakəd tьrtəm komplektjasən məd skoroşt vьlьn, potkədlim vərsə kьpьd gorən, lajkjalim pruzinnəj puklәs vьlьn.

... Traktor veştьn sporədçə kumaç plag. Asja təv ulьn şeralənь jezьd sьpasjas: **„Medbur traktoristlь obrazcovəja usalәmьş“**. I plaglən sporədçəmьs, i traktorlən uklad guşeŋicajasən golskəmьs kьpədə şələmtə, əzjədə kueəmkə ьzьd, jurbergədçana postupok vəçəm vьlə. Okota gorzьnь, jəktьnь, şьvnь, şeravnь, şeravnь stav vər tьrnas, stav jag paştaьs, pozəmjaslь da kozjaslь, kodjas əvtənь mijanlь jezьd sapkajasnas.

Guzevlən vomdoras num. Kinas kutçişəma rulə, traknitlьvlə kor ətarsə, kor mədarsə. Koknia kьvzə sьlьş uklad vəv, oz lьşt ьrjaŋitnь, daj oz i kəsji-ŋi: əd veşkədlьşьs sьlən kagaəs moz çeçeŋitə asşьs uklad jortsə, vesalə-çьskə, verdəjuktalə. Kьzi kavalerist təzdьsə aslas bojevəj vəv vəsnaьs, Kola Guzev sis-zə çereditə asşьs traktorsə. Sijən i traktorьs Kolalən oz çotlь, oz suvtlь, kьskə una, usalə bura. Oz-əd veşsərə əzjav sь veştьn gərd znamja, oz veşsərə Guzev susь medbur udarŋikən.

Kolənь kilometr pasjas, kolənь pujas, voim-ŋin ŋur vьlə, tьdovtçis katiseе, a mi gьmədam vosə, bajdəgjasəs da tarjasəs povzədlig, ukjam vərtьrnas, zolskam təvşa kəzьd sьnədьn...

Katiseəə voim 11 çasьn. Səvtəm vər abu. Kьk katiseəьş ətlaədlam komplektjas, vestalam tьrtəm dodjas. Ŋelamьn minut perjim ŋurə şibdəm komplekt. Nol ças çez pesşim katiseəjas vьlьn səmьn sь vəsna, mьj seni pəradokьs abu, tьra komplektjas oz suzşьnь, najə, teçənь kьz şurə — sort-kost. Nol ças manevrirujtim, perjьşim, ləsədlim komplektjas, veşsərə vizim dona gorjuçəj.

— Bur təlkən-kə,— suə Guzev jort,— ças mьşti pozis letçьnь-ŋin tьra komplektjasən, a vot loə vostьnь dona kad da vizнь suzşьtəm gorjuçej..

Səmьn rьtja ŋoləd ças bərьn mədədçim petkədnь komplektjas. Boştim şizim komplekt — 114,39 kubometr. Mьj vьnşьs kьskə traktor ŋebьd tuj vьvti. Munam pervoj skoroştən. Şəkьda zurtənь dodjas. Munəm bəras dodşuv mestaьs sьlə, veşig jizə.

Petim glavnəj trassa vьlə, vuzim məd skoroştə — ədəptis traktor, ədjəzьk kutisnь zolskьnь guşeņicajas, kojşьnь mədisnь sporajas lьmbusən.

Suvtəmən vizəda bərlaņ. Bləz nuzalə traktornəj pojezd — zuzьd, paşkьd, kuz... Konduktor Zoşa Çuvjurov suvtəma medbərja komplekt vьlas da əvtə mijaņlь sapkaən: „stavьs-pə poradke". Əvtam sьlь voça da gorzam:— L-e-t-ç-ə-ə d-a-m!..

Sijə kəti oz kьv, no paşkьda şeralə. Şeralam i mi...

Dəsəd kilometrьn podjom. Traktornьm buksujtis — oz vermь katədnь. Loi otcepitçьvnь da kьkьşən boştnь podjomsə. Vosi komьn minut. A-əd kişkьstəma-kə vəli dodşuvtujjassə, suvilьtəg munim. Taeəm posnitorjasьs jona na şojənь kadsə traktorlьş...

...Pukşis sez jeneza, pomtəm una kozuvjasa rьt. Əztim farajas. Kilometr sajə jugdis tuj. Letçam pьr vozə i vozə ulьs katiseəlaņ. So, tьdovççisnь-ņin bazaьş bijas, voşşis erd. Baza çoləmalə mijanəs una das əzjalьş lampoçkajasən, mijanəs vidçьşьş jəzən.

Suvtədim traktor. Kьealisnь mi anəs traktoristjas. nьvjas, oləma vojtьr — bazasa ravoçəjjas. Juaşənь:

— Una-ə?

— Vəli ez avarija?

Oskənь Guzevəs da Çuvjurovəs una kьskəmьş, avarijatəg loktəmьş:

— Molodcь!

Pəş uzьn. Komьn minut mьşti vozə — ulьs katiseeə. Nəsta kvajt kilometr-na. Vьlьş muralə traktor, vьlьş sporədçə flag, leçьd britvajasən vundənь vojşa sьnədsə jugьd prozektorjas.

Gaza munnь vьna traktorən vojvьv parmaəd təvşa pemьd rьtьn. Bləz kьlə sьlən uklad zьkьs, palədə vərlьş unsə. Məd rəma, məd pələs şerpasa kazitçə pemьdьn vər: bьttə munan te pojezdən gьrlş kerkajas, pəvstti, a kerkajasьs miçaəş, mramornəj kolonnaaəş, gьrlş əsiņaəş, gaza biaəş...

Voənь jurad məvpjas: „regьd i tani loənь taeəm kerkajas da dvoreçjas. tani — gaza jagjasьn, vizьv jujas bokьn... Najə lovzasnь million çuta bijasən, əzjavnь kutasnь Vojvьv okeanəs — tajə leninskəj bijasьs"...

— Voim!..

Orisnь məvpjas. Otcepka. Kujim pelьn pьrtim komplektjas katiseəjas vьlə, seşşa bər bazaə, garazə.

— Əzzədlam! — gorədis Kola Guzev da vkluçitis motorsə kojməd skoroşt vьlə. Skəlьş neeьstçis „Stalinec", əzzədçis vozlaņ, jirkədnь kutis aslas stav kvajtьmьn vəv vьnnas..

Çuzəmad rezə lьmbus, nəsta gora svaçkənь guşeņicajas, nəsta terьba sporədçə plag... I tajə unaşikas sь ulas mi gorədim şьvnь partizanjaslьş bojevəj şьlankьvsə:

Parma vərti, zuzьd jagəd
Munis gərdjaslən otrad:
Medьm koşьn çegnь vragəs,
Medьm jurgis mezməm jag...

Kujimnanьm traktor vьlьn pukalig, uklad marsən baza bijas vьlə munig, mi aslanьm şьləmən otsalam traktorlь potkədlьnь vərlьş vojşa sьnədsə. Mijanlь ņimkod i gaza, kьpьd i dolьd. Əd mi munam aslanьm səvetskəj traktorən, aslanьm səvetskəj mu vьvti. Mi udarņikjas — Lenin znamja ulьn, Stalin ņima uklad vəv vьlьn vozə munьşjas, Səvet stranaən bьdtəm pijan.

I mi pəvsьn medtomьs, medbur udarņikьs Kola Guzev — vozza korьş da batrak, əni komsomolec, udarnik, kodi gordəja nuədə traktorəs da kьpьda şьlə tьr gələsən.

Əni vьl udarnəj uzьn
Mijan zbojlunnьm oz bьr:
Vrag-kə şujşas, seki kuzam
Sijəs zugədnь zik pьr...

... Tьdovççis garaz. Suvtədim uklad vəvnьməs sojççьnь, osmotr vьlə. Ças-məd mьşti loktas məd şmena — tom traktorist komsomolec Terentej Martьnov, Kola Guzevlən vospitannikьs, kodi seeəm-zə uspesnəja vəças rejs, kьzi i sьlən sefьs — Kola Guzev.

A əni, Nikolaj Nikolajeviç, sojççьnь, medьm məd şmenaьn, daj vozə vəçnь rejsjas taeəm-zə bura: tьr nagruzkaən, regьdja kadən, niəti avarijatəg, gorjuçəj ekonomitəmən...

... Zameçatelnəj rejs mi vəçim Kola Guzevked — og vermь vunədnь dьr.

4

Gьrlş karjas vomən, jujas-parmajas veştti, una surs kilometrjas sajə Səvet strana şələmşaņ — Moskva stolitcaşaņ — Kreml pьesa Andrejevskəj zalşaņ — lebənь efirəd, loktənь bazasa radiouzolə, razalənь reproduktor toçkajasə plamennəj kьvjas, səvetskəj stranasa medьzьd kəzainlən kьvjas.

Sjezd vьvsa stav delegatjaskəd, stav stranakəd eəe mi, bazasa içətik gərd peləsə çukərtçəmən, kьvzam Səvetjas Stavsojuzsa VII-əd sjezd vьlьş sornijas. Kьvzənь traktoristjas, slesarjas, tokarjas, kuzneçjas, pekarjas. Kьvzənь bьdən, bьd kerkaьn, kəni em radio...

Bьttə mi eəe pukalam Andrejevsəj zalьn: traktoristjas Kola Guzev, Kuzivanov, Antonovskij, Martьnov, kuzneç Şimakov,— mu-

kəd... i ətilaьn sjezd vьvsa delegatjaskəd resajtam gьrьş deləjas.

So, matьştçənь prezidiumə vozdjas, na pəvsьn velikəj **Stalin**... Zal paşta jurgənь aplodismentjas, kьlənь gorzəmjas, „Internacional“ şьləm... sь bərьn vьlьş zal tьrən ovacija... I mi eəe una şurs kilometr sajьn, vər pьesa içətik gərd peləsьn suvtəmən çoləmalam gьrьş vozdjasəs, medradejtana vozdəs — Stalin jortəs... Mi eəe aplodirujtam sьlь, gorzam — ural..

Bli tundraşaŋ, zuzьd parmajasşan., zar lunvьvşaŋ, vojvьv okeansa dijas vьvşaŋ millon şələmjas, əti kəsjəmən, əti ŋimkodən, mijankəd ətlaьn çoləmalənь sjezdəs, narkomjasəs, Səvet stranasa rulevəjjasəs, kodjas pəvsьn zarŋia kozulən əzjalə Staljinlən ŋim.

Mi kьvzim Molotov jortlьş zameçatelnəj dokladsə, kəni bьd kьvjьn kьlisnь mijan stranalən socializm teçəmьn zumьd voşkovjasьs; mi kьvzim Şergolьş şurs pudja mələtən grьmədan dokladsə; mi kьvzim Tuxaçevskij jortlьş əzjalan vьstupleŋijesə; kьvzim-i vozza bezprizorŋik, əni pisatel Avdejenkolьş vozdəs ьzdədlana kьpьd şorŋisə, kodi assьs loan pisə kəsjis medvoz veladnь sunь Staljinlьş ŋim.

Kьvzim mi sjezdəs, aplodirujtim sьlь, ətlaьn ŋimkodaşim stranaən gьrьş vermamjaslь...

Traktoristjas aplodirujtisnь gьrьş domnajaslь, ŋeft vьskajaslь, izsom perjan saxtajaslь, una ŋaŋa kolxoznəj mujaslь, Çelabinskəj traktornəj zavodsa udarŋikjaslь, kodjas şetisnь nalь seeəm vьna traktor, kьzi „Staljnec“, kodən najə vermənь kьskьnь ətpьrjə 115 kuvometrəz vər.

I şetisnь traktoristjas Səvet stranasa kəzainlь kьv: sodtədən tьrtnь traktorjasən kьskaşan plan, çereditnь da vizнь traktorjasəs sizi, medьm uzavnь traktorjas vьlьn najəs şezon pomәz remont vьlə suvtədlьtəg.

... Pomәzdinsa traktornəj baza veştьn pukalə təvşa sez voj. Əzjalənь elektriçestvo bijas. Grьmədə traktornəj pojezd, jugьd prozektorjasən ьpjalig, letçədə ulьs katiseeə vər...

Ruł dorьn zumьda pukalə komsomolən, bьdtəm traktorist Nikolaj Nikolajeviç Guzev, a traktor veştьn sporədçə kumaç plag, kьtçə gizəma əzjalan kьvjasən: „medbur traktoristlь obrazcovəja uzaləmьş“...

Pomәzdin
Traktornəj baza.

BIJA ƏGƄR

ƄƷƄD ŊIM

Ьzьd ŋim,
Ьzьd slava
Kьptəma:
Petьr Mas
Kuiim norma
Tьrtəma.
Şetam tuj —
Paşkьd kьesə
Orədlam.
Şetam çeşt —
Şьvnь gora
Gorədlam.
Razlam kьe,
Petьr Masəs
Jansədam;
Boştam mel,
Gərd pəv vьlə
Pasjədam.
Şetam tuj —
Paşkьd kьesə
Orədlam,
Şetam çeşt —
Şьvnь gora
Gorədlam.
Rektam zoz —
Stuljas bokə
Jətkaməj:
Petьr Mas
Kəsjə petnь
Jəktьnь.
Şetam tuj —
Paşkьd kьesə
Orədlam,
Şetam çeşt —
Şьvnь gora
Gorədlam,
Paşkьd kьesə
Orədlam,
Şьlankьvsə
Gorədlam.
Gora-gaza
Şьlankьv,
Səmьn vors
Da səmьn şьv.

1934 vo

M. DOĻINOV

DORJЬŞNЬ SUVT!

(MOPROVSKƏJ)

1.

Şəd faвrik-zavodjasşaŋ,
Saxtaşaŋ, muşaŋ
Єьg raвjas miļļonjasən munənь pьr,
I koş vьlə virnьs
Vek jonзьka puʒə,
Raвoçəj vek çorʒədçə, kəsjəmnьs tьr.

Pripev: Vokjaslь vəçənь pьtka,
Burзьksə sturmujtьş pəvsьş
Pədtə skər vragjaslən sud.
Jonзьka jitçəj ti stavnьd,
Suvtəj fasistjaslь panьd,
Moproveç, dorjьşnь suvt!

2.

Bьd kьpədçəm pədtənь
Uзalьş virən,
Fasistjas єьg vojtьrlьş воştənь lov,
I staçkajas vьlьş
Pəļicija korşə
Da kutalə vragjasьş kodi oz pov.

Pripev.

3.

Kəţ jortjasnьm ţurmaьn
Tьrtənь vojas,
Bojeçjasəs vezьşjas vьļьş vek em.
I mijan oz vunnь
Pədpovtəm gerojjas,
Raвoçəjjas strojьn kod tьskaşis nem.

Pripev.

4.

A mi pjaţiļetkajas
Bojevəj kadьn.
Udarnəja teçam mi Kommuŋizm.
Stav uзalьş jəzlь
Mi otsaşam koşьn
Da ləşədam mu vьlə klassjastəm stroj.

Pripev.

5.

Stavmuvьvsa kьpədçəm
Aвu-ŋin ьlьn,
Kəţ ţurmaьn vokjas, i skəralə vrag —
Bьd peļəsьn lomav
Raвoçəjjas vьlьn,
Stavmuvьvsa MOPR-lən pьr əzjalan flag!

Pripev.

Komiədis J. Koļegov.

T. ŞIKORSKAJA.

MOPROVSKƏJ

(ZAGRAŊICASA POĻITZAKĻUÇONNƏJJASLƏN ŞЬLANKЬV)

1.

Pişkədçə ţurmaə resetka pьrьs
Sondilən letçəmьs gərd.
Sag çasəvəjlən zev çorьd i gьrьş,—
Kamera saḍmalə, ḍert.

2.

Faвrikьş, mu vьlьş, pədvalьş, gortьş
Boştis palaçjaslən gьz,—
Najes, kod çuksalis uvtьrtəm klassəs
Nuədnь vragjaskəd tьs.

3.

Tədam mi — ţurma resetkajas sajьn
Vokjas oz uʒlьnь voj.
Tədam—palaçjaslь grəʒitə şmertən,—
Matьn-ŋin virkiştan воj.

4.

Tədam mi—gəļļun da mukajas mijan
Pestənь tьs vьlə вi.
Tədam — raвoçəj stranasa vojtьr
Mьtçasnь mijanlь ki.

Komiədis J. Koļegov.

Parizsa kommunarjas barrikada vьlьn. Ris. M. Beznosovlən.

MIX. ĻIXAÇOV

TALUŅŅA MORT

VIŞT

Me ŋe termaşəmən pьri posoʒas da ʒar keri kok uvtam. Ŋeвьt perinaokən kuĵlis iʒasiş kerəm kəvjor, kəda vəli natoḍıḷ oḷsaləm çьskьnь kokkez, med ŋaṭьs ezʒьk pьr kerkuas.

A вəram, ətəras, şo giʒgis i giʒgis, zeris dugdьvtəg... Tumana arşa lun ʒəv kerşəmən əsalis mu vevdərьn, вьṭṭe kьʒ kьnmə da kaṭṭişəm şera ənən. Kьmərrez laʒmьta munisə mu vevdərət, okalisə kəʒьt tьrppeznanьs vьlьnʒьk innesə da pemьt, pьdəstəm vər jьvvesə, pu tugannesə... Ŋaṭa, sḷoçkana, şipoʒiş poʒnalan zerana, gaʒtəm, sunalan lunneza, ar.. I kьʒkə şələm ʒugьḷtçьstis ena minuttezə, kьeəmkə zuвьt sogən sija jotkəp ʒmitçьstis da çepəstis vьnənʒьk virsə. „Kьeəm-nə visan kutəm, mьḷa seeəm şinə sьвitçana ŋeətkoḍ təççə oṭirьs kolasьn da arьs kolasьn?—Dumajtьsti me,—sija-ʒə zerrezən da piʒəsvi ŋaṭən loktə arşa kad, kəvjaşə mu vevdərət putkьḷtan tumannezən.. A oṭirьs kolasь-ed pokoren mədik! Oṭirьs oz şeççə arşa gaʒtəm kadlə, nьlən siʒ-ʒə gaʒən da vьnən pesşənь şələmmez, nьlən veʒşə munəmnьs, вьdtorsə kerəmnьs, çuʒəmnьs i mьvkьdnьs!.. Eta aвu skazki, eta вьḷ, вьḷ!..“

Seeəm dumaezən me pьri kerkuas. Vaʒşa tədsa mort estən olis. Vəvli me sьordьn esə revoḷuciaəʒʒis, vəvli razməd sьвərьn. A əni, medвərja voəzsə eg kьʒkə vermь pьravnь, da kьʒkə i tujьs ez piştьv. God vit gəgər-ni eg vəv. Talun to uşi, kьʒ jur vьlə lьm, inmi kaʒavtəg, lokti vidçiştəg. Kьtçə-ed on şur uʒnь, kər вoştan sunkaat çəvpan ŋaŋ, koskat tьr patrantas patronnez da mьskat pisaḷ.

Toko jesti oşkəvtnь porogsə—Jogor Petroviç pantalis menə kьvvezən:

— O-o, gəş-taj loktis!.. A kьşan te seeəm ŋaṭas da zeras? Pukşь-ʒə, Pavloviç, pukşь da soççiş... Çəvtçь, ḷuʒ-ed to vaməmьt...—Laskov golosən ʒəris oʒam kəʒain.

— Zdorovo, vaʒьn-ni əg aʒʒişlə,—mьççi me sьlə panьt va da kəʒьt kiəs.—No, kьʒni olan, verman?

— A olam-ʒə ŋevnaən, ŋaŋ şojam...—gaʒən gorətçis Jogor Petroviç.—Ŋoḷət voni uʒala kolxozьn, a uməḷ olanьslə kьtçəʒ nemən noraşnь.

Uşis menam şin vьlam səstəm da çoçkom, şəd viʒa, jərnəsьs Jogor vьlьn. I eta çoçkomşaŋ вьṭṭe вuraʒьk sьlən jugjalisə tulьsşa ŋoвokoḍ goluвəj şinnəz, şereвroaşis, ʒormьnь-ŋi pondətçəm, ŋeьʒьt, soçьṭik tosokьs.

— Çəvtçь-ʒə, Pavloviç, çəvtçь,—şo esə ʒəris oʒam eta supьt mortokьs.

Ŋe termaşəmən çəvtça, açьm şo viʒəta, mьj şin vьlam sedə: to əsalə çasь, taçkə vetlə şṭenaas, kьk əsьn kolasьn. Porog uvtas ləz kraskaən kraşitəm mişşan doz, kəda tujə me oʒʒьk, kər lokta, pьr kiezəs mişşьvli çugunkaьn. Siʒ-ʒə i вьdəs şemjaьs: вoḷgasə mişşasə asьvnas вьdənnьs eta çugunokьn, kьtçə kiştьstəm kəs va. Kerku, aʒʒa, вьdəs вeḷitəm—şṭenaəz i potolok. Kaʒali: jen peḷəsas eməş-na jennez, a ordçən nьkət əsalənь viḷ karṭinaez. Jennezşa vьlьnʒьk, çuṭ ne potolok вerdas-ni, əsalə Ḷeŋinlən portret. Seşşa kaʒali esə ətik viḷtor—əsalənь səstəm çьskəttez, da ŋe ətik, „siʒ-kə, tьdalə, torja çьskəttezəni cьskişənь“—dumajta açьm.

Çəvtçi. I oʒlan seşşa kьʒkə oşkəvtnь eg lьş. Zoʒьs veʒ çoçkom, tьdalə, tən toko mişkaləmaş, to-ḷi pьr seeəm səstəma viʒənь,—pukşi laвiças da pondi pərççaşnь. Eeeəm səstəmsə me oʒʒьk kerkuşis eg aʒʒьvlь, una, вaṭa, olanьs ətikə-mədikə veʒəm.

— Da vessь te, Pavloviç, oʒlanʒьk,

mьj seççə porog uvtas pukşin,..—gorətçis bəra Jogor Petroviç.

— Ladnə, ladnə, uzə pərççaşa da vəliş,—sui me sьlə sьŋŋaləmən panьt

Etaeeəm ŋata da zera pogoddaşaŋ bьtte mьjkə gudьra da şəkьt kujlis şələm vьlьn, no kerkuas vəli bьdəs aslas mestьn, bьdəs səstəm, sonьt da laskov i... kьzkə sek-zə pьrəmşaŋas jugdьstisə, pьrkŋitisə, əzjьstisə jurьn dumaez: „a-ed vezşə mortьs oləmnas, vezşə təççəmən", kattişьstis kьşaŋkə pьdьnşaŋ petьstəm vil duma.

— No, əni viştas, kьz-nə kolxoznьt usalə?—juali me sьliş, kər simlali sapoggezəs labiç uvtas. Jogor kajlis pəlat dorəz, lezçətis menьm pimiez da puktis ozam.

— A mьj unasə viştaşnь—uzalam. Tavo ŋaŋnьməs ŋe şojnь loas, əti-mədi viltorrez məda bosnь, pozə mьjkə i paşkəm torşis ьnazьk sodtьnь.

— A kьz tenat uslunnet?—juali bəra me.

— Nija em-ş, me-ed mortьs ne dьs rodiş. Şemjaə-ed menam şo sьmda: kvat mort. Ьsьtzьk zonə, Ələsьs, velətçə teknikumьn, agranommez kьtiş petənь, medbərja vo-ŋi velətçə. A uçətzьkьs, sьbərşa nьvkaьs—Mariьs—tavo siz-zə muniş Kudьmkarə.

— A sija kьtçə?

— A sija munis teknikumə-zə, doktuəz-taj sua velətçьnь. Divo to, bata, bostə: menam şemjaiş mədənь petnь agranom da doktur... A raz vermi bь me eta mьtdasə ozьk dumajtnь!?.—Makŋitьstis sija kinas, sog şələmən kaztьstis vazsə da viştasis oslan:—da i Mitu zonə mьkə pьr-ŋi taçkə, purtən vəditçə. Velətçə sija tavo kuimət vo ni, me, sua, traktor kera, ŋeto eroplan ləşətə—mьjsə-əd sija i oz dumajt, ponda, sua, masьŋistəz velətçьnь... To, bata, te əni nьkət i kutçis!—8ьnnalə Jogorlən əmьs, jugjalənь miça şinnez ena başniezşaŋ, təççə, kьz sija şələmşaŋ rad aslas çelad ponda, radujtçə nь tuj vьlə, kədaət nija munənь, kьz ostənь aslьnьs mədik—unarəma, jugьt da gaza lunneza olansə.

— To ed, kezi dumaeznam,—bəra pondətçis baitnь Jogor, no dak vot, sua taj: əni menam, pozaluj, bьdənnьs usaliş-şez. Tavo mijan 800 uslun. A bьd uslunə uşə vit kiloən. Dak te lьddь, mьnida mijanlə ŋaŋьs dənzə... Da eta mьmdasəed menam i kişnь ŋekьtçə. Jərtəites ed menam ambarokьn sьr pьrət ьzdaəş..

— Kərkə vəvli-zə tenat aslat vekьn ovtən eta mьmda ŋaŋьs?

— No kər loas, da ed me i vətən eg vətaş'ь!—ьs lovzisəmən gorətçis Jogor — Pervo-ed iŋkaə vəli pьkşək ŋ-zə ko xozas pьrnь, da açьm-zə bəra çorьtzьka gorətçi. Pervəj mortən gizşi da pervəj mortən i usala: udarnikьn məjmuşan-ŋi...—I enə kьvvesə sija suis kьzkə əddən donjaləmən da laskova.—Kolxoz mijan abu uməl, bьdəs usalişşez, ŋemən og kolççə bərə, otirьs druznəj. Şəkьt zə pervo vəli, şujistisə sonьtzьka olişşez nьrnьsə da mi çoza nija vestьstim. No dьssez i ənəz eməş-na. Ne ətkoŋ-zə-ed bьd mortьs. Una kolə nьkət usavnь da ŋe vidəmən, a vezərtətnь kolə, pьdьnzьka kьzkə bur kьvsə vemanьs şujьsnь...

— Bьdman-taj te, Jogor Petroviç,—gazən gorətçi, me,—pərişman i sьkosta-zə tomman,—kьz tenьt i viştavnь: tosьt zormə, a dumaьs jurat kadьs şərə vətçьnь oz şormь.

Vak-vak şerəmççis Jogor da malьstis tosoksə:

— Ləşьta viştalin, Pavloviç: kadьs şərə əni mijan kodəmьslə, pemьt mortьslə, şəkьt vətçьnь, no vətçьnь kolə. Stьd bьtte kьzkə bərə kolççьnь, da i abu bur bəz jьlas letjavnь, kər olanьs şerəmççis vil lunnezən. Noko pukşь-zə, uznajtam solənŋaŋən...—makŋitьstis bəra kinas da eəktis menə pukşьnь pьzan sajas.

Pukşim uznajtnь. Sola kapusta, nəkjajəv da zaritəm katrov vezisə ətamədnьsə pьzan vьlas Pəti Çeççi da vəsza, mьj loas oslaŋ. Nedьr mьjiş çeççis i Jogor. „Spaşibo, spaşibo.."—gorətçis əm uvtas da bəra pukşis bokam. Vidçişi, mьşa natte jurbitas, a-ed ez, ez i pernapasaş. Eg me seççə vermь vişşьnь, juali:

— Jogor Petroviç, jennet-taj şo eməş, a jenьslə on jurbit?

— Jurbitnьtə—og jurbit da kьzkə abuzə bəra bьeəm jen peləssə kusən kolnь. Iŋkaə seşşa pernapasaşlə zə... Açьm ogŋi... Toko mukəd pьrşas dumno-zə, kər, suam, gьmalə, ŋeto kər zeskьtinə şuran, kьzkə şo jen ŋimьs kьv uvtə pьrə. Ed i tədan-ŋi: elektriçesvoьs etaz jark da jark potkətə ŋobosə, a... poləm petə. Bьl... Pьdьna, bata, ena vaz vusokkes pьrəmaş mijan vemə... A vesətnь nijə—kolə, toko əddən kuzəmən. Mortьs-ed—mort i em. Poda, suam, oz vezərt, dak i sijə ramnas da laskovnas boştənь, a mortьs jьlьş mьj i baitnь...

I dьr eta rьtə mi pukalim Jogor Petroviçkət pьzan doras, una kaztьlim vaz olansə i vilsə, unaьn kazali me sьliş vez-

şəmsə, bьdməmsə, mədik—kuļturnəjzьk—olanlaŋ kьsşəmsə.

Şorən-ni, kər derevŋa paşta lebtişisə kьtsaşnь ojsərsa petukkez, vodim sьkət uzŋь. Mьzəmşaŋas da təv jьlas oləmşaŋ menam çoza pondisə kunşьnь şinnez.

Kattişisə juram kьzkə ladtəg dumaez, ətamədnьsə ozaləmən, termaşəmən vezşisə i vezşisə... Pondi seşşa uşnь kьtçəkə kьz pьdəstəminə: vaļkьta-vaļkьta, kьzkə вьttə lebzəmən... I drug... ozam mьççişis Jogor Petroviçlən, losməm gribokən sulalan, pəliŋtçəm, kurəg poz ьzda vaz kerkuokьs. Pьri. Pьekas ŋat, pemьt, ŋekьt i bergətçьnь. Trepiç torrez kolasьn vanzəgorzə kaga, porog uvtas gotşənь kurəggez... Kərkuas ŋekin abu, kəzьt. A ətaras təv, bi moroz. Kьtçə-nə bьdənnьs munəmaş? Ətnas çiźjalə-gorzə kagaьs, koļəmaş to ətnassə. Natte bəra kaisə Karpuŋ, pijan bogatinalə vartnь. Зьn veksə-ed sьlə aslas şemjaən usalis Jogorьs... Vizəta, drug kagaьs bergətçis da berezdaşis sozas... Me uşkətçi sь dьnə...—Sь kosta sьrkmunil da... sajmi.

Asьlьs vəli şor-ŋi. Zarŋi siezən vəzzaşisə sondi jugərrez əsьn peļəsə. Kьmərrez poeeaşəmaş, ətəras miçaməm. I sek-zə, kьz toko lebtişьsti olpaş vьliş — mədikən tьris jurə. Əsis eta vətьs, kьz lьm sьliş sondia, tulьssa kadə. I vətaşan-zə kьeəmkə vət da esə vazşa oləm jьlьş...

A lunьs-əd kьeəm miça da jugьt, aş kət i arşa lun, no talun ŋeətkodьs prirodaьs kolasьn da otirьs kolasьn вьttə jeeaźьk, kьzkə вьtte garmonirujtənьzьk ətamədnьslə.

Kurŋi-verŋi paştasi, prossajtçi Jogor Petroviçkət da peti ətəras, vorota sajas. Şor-ni, kolis termaşnь. Koknita-ed kьzkə iovzişi, sar keri sondi vьlas, gunaezlanas, kьtən ibdtəg kьssisə kolxozŋikkezlən zər şorommez, ruzəgən da sogdiən kьz şorommez, gazaa kьzkə, şələmşaŋ pьdьna, sьn-şerəmççi da oşkəvti ozlaŋ.

Juram ez-ni pozdiş vətьn azzьləm Jogorlən kerku... As sija vazьs med seşşa ŋekər i vətas ez vətaşlь... Juram kattişisə tənŋa dumaez, koknitəş da miçaəş, ozam sulalis вьdsa mьgərən jugьt şina da şerebroən vevttişan tosoka talunŋa mort, tarunŋa kolxozŋik Jogor Petroviç.

Dekaв, 1934.

IZJUR IVAN

DOMENŊLƏN MЬŹ

POVEŞT [1]

KOJMƏD GLAVA

I

Pukşisnь kəzьd zerən tьr arpomşa lunjas. Lunьn i vojьn ətmoza orjavlьtəg leççis va, no mu ez kəsjь poldьnь. Vaźən gərdədlisnь da vizədlisnь, a əni-ŋin zikəz rosmisnь kьzpujas da pipujas, səmьn gьrьş puvjas pьr ətarə bьttə kişmisnь, kьtçəz ez smoləz şədədnь da medvozza çorьdзьk kьnmьləmjas bərьn pərьş pəçəjaslən çuźəmjas moz çukьrtçьnь.

Arpom vəli kuź, kəzьd da gaztəm. Gaźtəm aslas sustəmlunnas, şinmьdlь i şələmьdlь umtəz ətkod rud şerpasnas. Vaźən lunvьvlaŋ lebisnь goźşa lebaçjas, zikəz-ŋin ləzədisnь urjas, mьs gərbvьvşaŋnьs jezdədnь kutisnь kəçjas, no lьm ez vəv. Səmьn şlaça sora kəzьd zer da asja kьn vьlə şavmunlə kaeazьdəs, bьttə kodkə vьlьşaŋ sijəs ьzьd kitьrən goz-mədьş şuv-şav kojьstas.

Bazaьn remoŋtirujtisnь medbərja traktorjas, estədisnь trassa, daştisnь dodjas, korşalisnь da jitlisnь kuź da jon çepjas, dortçəm sь ez orjavlь şor rьtəz, no mu vəli kus.

Bazasa direktor, Pavel Jogorjeviç Domin, pukalis aslaş kabiŋetьn.

Kabiŋet sьlən vəli paşkьd əsiŋa, lozźən əsalьş vьl ŋieka, gьrьş kerjьş ştenjasa, kəni tədçisnь-na ləsjьşьşjaslən çer tujjasьs. Əsiŋa-əzəsa kostьn zik zoz səras sulalis ьzьd pişmennəj pьzan. Stav kabiŋetьs ьmralis eьnədçьş kərtpaç dugdьvtəg lomtьşan kərən da vьl ştenjas koşman ulpu dukən,— sьnədьs seni vəli vasəd, ŋətçьd koşmьvlьtəm, ulьsa bьdmьş turun duka jegьr vьlьn kod.

Domin vəli kuź tusaa kosədiŋik mort da əni pьzan sərəz əsjəmən, veşkьd ki vitnan çuŋnas rusəj jurşi pьekas—sьnanən mozsaekьşəmən, sujga gьrzza vьlas leççьşəmən, pelдoras kutis telefonnəj trubka da kodlьkə zila gorzis:

— Mьj? da, me... Kьvza! Kьzi usalam? Vek taj so! Kьş jona burьs...

Telefon pьr şorŋitьşlən gələsьs vəli gora da sijə trubkaşaŋ torkədçəmən petis kabiŋet paştaə. I gələsьs seni vəli pədьstəma, bьttə şo verst sajşaŋ şorŋitьşьs vəli matьn, kənkə tan-zə şten sajsa ortça komnataьn libə pişmennəj pьzan jərьn.

Domin şorŋisə orədlьtəg mьjlakə veşkьd kinas pьralis pьzan vьlьn poliçəmən kujlьş gərd portfel pьekas, seş korşьşis mьjkə kimalasnas, no tьdalə ŋinəm ez şur da aşsə burədəm mogьş senьstis kinas bokə.

— Lьmtə-əd trassa vьlad vajavnь mi ogə vermə,— viştalis telefon pьr Domin.

— Da... Kolxozjas vьlad vaj zelədьst. Podvodajas oz şetnь goruçəj ulə. Abu tenad delə? Mijan naroşnə mort vetlə no təlkьs eea. Gaskə tədan — Içətov... Nadejaьs veşig sь vьlə abu, no burзьk mortьs oz şur.

Sijə şorŋitig kostti Domin ordə pьris Vurdov, loktis pьzan dorə, pukşis sьlь voça da zilis gəgərvonь — kodkəd da mьj jьlьş şorŋitə Domin.

— Mьl vьlьs, Jogorjeviç?—jualis Vurdov, kor Domin puktis trubkasə, şetis otboj da uləs jur vьlas stav tusanas əsədçəmən kutis mьjjьlьskə məvpavnь.

Vurdov vəlişti əni kazalis, mьj Dominlən kueəmkə aslьs şikas viź şinjas, içətik gəgrəs vom, joş nьr da stav nьrvomnas sijə munə sьr vьlə, kodəs pemьdinьş petkədəmaəş sondi vozə: çitkьralə şinjassə, unaьş kərlə nьrsə da vomnas pьr tapkədьstə, bьttə mьjkə səmьn-na jumovtor şojəma.

[1]) Zavoditçəmsə vizəd 1 da 2 №№-jasьş

Domin vəli tom inzeqer, kolam voə-na vois veladcan inbş, murtsa kbmbnkə təlbş usalis Vərpromxozbn, a seşaq bstisnb tatcə usavnb.

— Qinəm tenbd tani sommbnb. Kolə proizvodstvo vblbn usalan opbt boştnb, — suis sblb ətcbd sutkaən rajkomsa şekretar divitan gələsən, a seşşa vezis çuzəmsə zbbl vblə da sodtis: — Me og gəgərvo — oz əm j tijanəs kbskb proizvodstvo vblas? Svodkajastə vəçalbşbd mijan inzeqerjastəgbs una eməş.

Domin vəli şuş inzeqer, no Vurdovlb pbr kazitçis, mbj sijə olə oz talunja lunən, a pbr zilə çeççbstnb kbtçəkə vosə. Ləşədas-ləşədas mbjkə, lun i voj uztəg sb vblbn pesşas-dumajtas, a seşşa qinəm oz kut artmbnb da kijbvşbs uşə, mədas vidnb aşsə, mukədəs. Bbdənəs kutas mbzavnb, vusas nəsta gbrbş planjas ləşədəmə, bara vojjas oz kut uznb. Sijən i Vurdov sblbş pervoj pbr jualə mbjkə vbltor jblbş, torja-qin kor Domin komnatabn vojbbd oz kuslb ləz abazur ulbn jugbd bl.

— Vblbs qinəm abu Vurdov jort, a so Rajkomşaq bara vidənb,— drug bbttə ojbbrbş oçmis Domin da dəzməm pbrbş voçavizis Vurdovlb. — Goruçəj abu vajəma, trassa daştbtəm, masinajas remontbş ez petnb. Bbdlun ta jblbş pelə zunqənb. Gvozdbs-pə tajəl Mi bbttəkə ogə gəgərvoə kəni gvozdbs. No əd gvozdbs abu tani, a...

— Jəzbn?— orədis sijəs Vurdov.— Me ta jblbş şornitnb i pbri te ordə.

Domin kə jis mbjkə voça sunb, no seki əsqnuvti tarkədnb kutis traktor da sijə munis əbiq dorə.

— Jəzbn, suan?— smonitəmən qummunis Domin Vurdovlaq bergədçbləmən. Veknidik şinjasbs sblən nəsta topalisnb da drug, bbttə şerəktəmla, peljasbs vərzisnb.— Visəd, so guşeqicasə abu luçki topədəmaəş da lotjalə murtsa oz voçaaşnb,— indis sijə kinas əsiquvti munbş traktor vblə.— I tajə bur traktoristlən, a te suan jəzbn!— da goraa-qin, çuzəmsə zbbl vblə vezəmən, sodtis:— Te so sijə pomədbs-zə boştan. Jəzbdtə em, a təlkbs vot oz artmb! Daj kbzi artmas, kor jəzbs masinanas vəditçənb vaz klaçaən moz, kor ətik traktor usaləm veştə kolə goz-məd vələn dugdbvlbtəg goruçəj vajavnb. Vər kbskəm mexanizirujtəm — bsbd problema, i sijəs tup-lap on puəd. Jeseə vopros-na — mbjən burzbk: traktorən ali avtomobilən. Vot kor loasnb gazogeneratorskəj ustanovkajas — seki məd delə. Bbd uvtor pozas traktorbn sotnb, goruçəjbs jurvbvtbr aslanbm loas.

— A əni?— sb dinə eəe loktis Vurdov.— Vicçbşnb najəs?

— Loə i viççbşnb, qinəm on vəç,— Domin tarkqitis əsiquvti munbş Jermolinlb da kinas koris sijəs pbravnb.— A te-nə mbj kəsjan?

— Me kəsja plan tbrtnb, a qe venzbnb tekəd,— dəzmis Vurdov.— Şornitnbd mi maşterəş. Una-qin şorqitim, sijən i planjas vobş-voə ez tbrlbnb, a vəçamsə eea. No sb jblbş mədbş, kor kutam doklad vəçnb aslanbm usaləm jblbş. Me əni vot mbjla pbri: komsomoleçjas kotbrtənb traktornəj kolonna i sijəs kolə oformitnb. Prikrepitnb masinajas, şetnb stəç zadanije bbd traktorlb. „Staliqec“ vblbn kəsjənb daskujim şurs kbskbnb.

— Abu eea, abu,— pbrbş Jermolinlaq bergədçig moz suis Domin da jualis sblbş: — a te kbzi dumajtan?

— Mbj jblbş?— ez gəgərvo Jermolin da Vurdovəs azzəm bərbn peljbləzbs gərdədis, dum vblas uşi, mbj Vurdov sijəs tərbt-qin eəktolis əti-mədtor vəçnb, a pbr sizik kolis.

— Daskuji n şurs jbvşbs,— Domin boştis kiədbs Jermolinəs da vajədis sijəs əsiq dorə.— Guşeqicabd jəktə, mexanik jort, —A seşşa bər loktis pbzan dinə da sbasis Vurdovlb:— No, ladnə, çajtan kə mbjkə sbbş artmig. En dumajt — me abu prətiv sblb, gaskə səmbn mədşaq boştşbnb kolis-a. Mexanik sijəs vəças, a zadanijebd mijan em — daskbk şurs. Kəsjənb-kə — med kət dasvitən tbrtənb, səmbn me nogən ədvakə seş mbjkə artmas.

— No sijə-qin mijan delə,— ez kazitçb Dominlən smonitəmbs Vurdovlb. Jermolinəd tazi-zə ez bsmb sijə vəzjəmən da tolkə torjən eəktəm bərbn sb kuza mbjşurə vəçbştis.

„Stavnbd ti ətkodəş,— vidis najəs Vurdov. — Onə kəsjə gəgərvonb, mbj traktor vblbn rul bergədlbşjas medşa vojdər kutasnb resajtnb plan tbrtəmsə. Somesovabş zə-kə mbjkə təlk loas-a“.

Vurdov petis direktor kabinetbş, a sb bərşa vəççis Jermolin, kotərtis barakjas kostti vetlədlbş traktor dinə da kutis senaşnb traktorist vozbn kijasnas.

2.

Radejtə Gabə Pavel tom jəzkəd şornitbstnb, kbvzbstnb nalbş şorninbsə, visədbstnb na vblə bokbşaq, kor sijəs oz azzbnb da bbttə naroşnə sblb voştənb assbnbs medguşatorjasnbsə. Una guşator sijə tədə bbd zonlbş i nbvlbş. Mukəd dbrjibs pukças gərd peləsə ətnasən da məvpalə. Donjalə

as dumşьs ənija tom jəzəs da borgə asьs vomgorulas:

„...Volasnь, ьsьd buskolən bər munasnь... Stavsə gudralasnь da pərlədlasnь. Menьm bara us No i tomjəz əni bьdmə! Mi vazən mьj vəlim? Kaztьstnьs veşig on lьşt: tьs, mat, pakəştitçəm. A əni? Mamjəvnьs parjas vьvşьnьs abu koşməma, a traktor vьlьnnin pukalənь da kələsaən bergədlənь. I munənь-əd masinajasьs! Kьvzьşənь! Menam so aslam Əluk etjə lektriçestvosə vəçis, stavsə jugdədis, a tavo vel-dçьnь kьtçəkə munis da gizə: traktorjas vəçnь pə veləda, anziŋerə. Menam pi da anziŋer! Traktorjas vəçnь! A menam praməj pu doddьs ez artmьv!"

Vurdov voəm bərьn nəsta gazmis Gabə Pavel, nimkodьs pьekas ez kut tərnь. Kətəd kьz da kьknan vojnaзə ətlaьn talisnь. I Gabə Paveləs ənəz-na zev bura tədə. Dert, Pavel dad jona kontuzitçьlis, kokpəvsə vostis, sь vəsna sijə kьzkə drug nemvidçьştəg pərьşmis da əni səmьn loə kənşurə stərəzjasьn ovnь vetlьnь, no Vurdov ez ьsnaş sь dinьn. Bьd azzьşligən sornitьstlis, bur kьv kuzlis kolaninə çəvtnь, a sь pьr i Gabə Pavellь mukədjas vozьn poçot. Əd partorg sь ordə oz ətçьd pьravlьvlь prəstзьk pəraə as vəçəm saskiən vorsьstnь.

Radejtlis Gabə Pavel tom jəzlьş oləmvьləmsə vizədnь da kьvzьnь, no radejtlis eəe i açьs nalь unator viştьstlьnь.

Çukərtçasnь mort das gərd peləsə. Luntьr uzaləm bərad da dəzmьtəz durьstəm bərad libə kruzokjas vьlьn muztəz kьvzəm bərad stavən pukalənь leзşьstəmən. Vizjədlə sənjas kuza vir, razədə pьekə çukərməm muz, zojtçə zuvgьş jur, topədçəmən pukşənь rьtьn boştəm vьl məvpjas — voştəmjas.

Radejtənь təjə kadsə Gabə Pavellən drugjas — tom jəz. Radejtənь lunja i rьtja muz bərad kьvzьstnь sьlьş viştaləmjassə. Vunə seki muz, sojjasьd vazşьs jona brunakьvnь kutasnь, i şələmьd zavoditas terьbzьka tipkьnь. Pukşas Gabə Pavel pьzan pomə, əsədças pərьş mьsnas şten vьlə da şinsə çitkьrtəmən dьr gəgər vizədas.

Unзьkьşsə təjə gazet lьddəm bərьn ovlə. Lьddas, lьddas gazettə, əçkisə pərtças, oçsalьstas da bara-nin spьnjalə. Pukalьşjas topədçasnь Gabə Pavellaŋ. A sijə bьttə naroşnə dьr oz zavodit, medьm ьzjədьstnь tom jəzəs. Kor-na çigarka gartas, nazənik sijəs əztas, goz-mədьş kьzəktas, ləşədas sujga pukoksə veşkьd pizəs vьlas da vəliş-ti-nin zavoditas.

PERVOJJA BƏRЬNTÇЬLƏM

GABƏ PAVELLƏN VIŞTALƏM

Məd lun-nin pьr ətarə sətis troxdujmovka. Bьd snarad lebzigən leptьvlam jurnьmзs, kьvzьşəm. Velaləmaəş-nin sь şertьs tədnь kьtçə uşas. Vьlьn-kə kьlə zvingə — munas bokə, vaz vər di sajə. Seki bьdənlь lolə nimkodзьk.

Tajə vəli Dvina pələnьn. Mi kujlim içətik şikt bokьn, rьnьsjas da isas tegajas kostьn.

Vurdov Mitrej, seki sijə vəli mijan komandir, ьstalə jəzəs:

— Mixajlov? Vetlь kombat dinə. Tədmav dьrə-ə oz vajnь patronjas. Terьbzьka!

— Em, komandir! — voça vizan sьlь da kotərtan stabə.

Veşkьd vьlьn tərьt-na vəli vər di. Regьd taj sijəs uvjisnь. Paştəməş loinь pujasьs da bьttə mijanьş jandьşənь. Pozəmjas vьlьn ez lonь puskьr tuganjas da paşkьd lapta uvjas. Sotçəm tьlaə stavьs pəri, səmьn kuz şəd mьrjas çurvizisnь gьrьş şəd dəmasjasa lьm vьlьn.

Vozьn tьdalan vьjaьn şikt. Seni jezьdjas. Volçəj sotna — kus oficerjas Bьd das mort vьlə pulemjot. Ərudijejasən lьjlənь angliçana kьşaŋkə şikt saişaŋ-na.

Kəzьd. Lьm pьekad lun-mədtə oləm bərad nəsta-nin kəzьd.

— Nebos vozad jurnьsə najə oz sujnь, — suə kodkə, kor snarad uşas matəŋikə.

— Jurnьs dona, — bokьşaŋ sьlь otsalə məd.

Jirməgьd pieəgad pьras da nekьz on vermь sonavnь. Çunpomjas dubalənь. Og tədə — mьjdьra-na kovmas kujlьnь.

Vojjas jugьdəş. Murtsa vər jьvti rьtgoruvşaŋ gəgьliçə təlьş. Vorsədçьstas gьrdməm jugərnas lьm vьlьn, jugdədьstas stav ьvlavьvsə, i mьssajsa kişşəm-pazaləm şiktsə. Bur jesеə təlьş panьdьs da kusinьs vizə jezьdjas jona matьştçəmьş. Bərja kьk lunsə pomşa-nin pulemjotjasьş da pusкajasьş kulisnь. Tьdalə, ləşədçənь zbьlьş nastupajtnь, tujsə aslьnьs vesalənь.

Vurdov kьeovtis mijan dinti, jubujtçis aslas jəzən. Una bi pьr-nin mi munim, unator azzьlim. Unзьkьs vəlim Ezva katьdsajas. Seni polk sulaligən mati gəgərsa şiktjasьş jəz çukərtçisnь torja rotaə. Stavьs dobrovoleçjas. Kьz seşşa taeəm jəzən on jubujtçь? Usinь kikutədjas, no i bьzgьltisnь dorjьşnь angliçanaьş, generaljasьş.

Vurdov dinə vois Mixajlov.

— Komandir jortl — suə sijə. — Abu-na

voəmaəş. Sulavnь eəktis, ŋekueəm nogənpə oz poz bərьnŋtçьnь

— A mьjən sulalan?— skəralə Vurdov.

— Kuв stьknad on sulav!

Mi seki tədam-ŋin vəli Sьktьvkartə Latkinən boştləm jьlьş. Kьvlim i Orlovəs viəm jьlьş. Sь vəsna nəsta çorьdзьka aşnьməs kutim. Taş-kə, mişa, vermam vətlьnь, sentə ədjə-ŋin uşə. Gərədьs-əd seki seni vəli, a Sьktьvkarjasad səmьn vozjasьs. Gərədsə-kə razan — i vozjasьs orjəşasnь. A torja vozjastə ləşьd ŋin sьrnь. Najə va verkəs vьlьn çagjas kodəş.Kodarə təv—setçə i najə. Jonзьka-kə təv pəlьstas — veşig beregas kosasnь. A bereg dorşьd gьjasьs najəs i nəltasnь.

Drug kьpalis jona lьjşəm. Pulemjot kujimə-ŋolьş kutisnь reznь. Çajtim mijanlaŋ lьjlig da jərsitçim, a kor pulajasьd ez kutnь vonь — kutim tədmavnь, kьtçə sissə lьjlənь.

Ninəm oz tьdav.

„Kusas lьjlənь",— məvpьstim.

Drug kodkə gorədis:

— Mort kotərtə! Mort!

Visədam — zвьl. Lьm jokmьl вьttə tupьltçə. Jezьd.

Lantim.

„Lьjnь abu?"— vintovkajasə kutçьşim.

— Enəj lьjəj!— gorədis Vurdov.

Kotərtə jezьd paşkəma mort. Vozьsa şiktşaŋьd kutisnь-ŋin mijanlь lьjlьnь. Morttə egə lьjə. Buree me veştьn kijassə leptəmən kutis kotərtnь. Loktis da nьrulə sьвьtçis. Çajti me vьlə uşkədçig da lьji. Ez inmь. Kutis kujlьnь.

— Я коммунист!— kьlə roçən suis.

Loktis Vurdov.

— Где командир?— jualis kujlьşьd.

— Я — вьaşis Vurdov.

Sijə leptis morttə soj pələdьs da kutis nunь. Mortьd, burakə, mьjkə gəgərvois da ŋumjaligtьr gəgər visədəmən kutis munnь sь vozьn. Kijasnas вenaşəmən mьjkə gəgərvotəm kьv vьlьn zev zilа kutis vištavnь Vurdovlь.

Lьjşəm ez lən. Paştala kutisnь targьnь pulemjotjas. Seki sьвs pəsti seeəm, kьzi əni una traktor ьlьn ətpьrjən kutasnь sьavnь.

„Pьsjəma, kənkə, kodkə na pibş",— gəgərvoim mi.

Asьləзьs ninəm eg kьvlə sь jьlьş. Vurdov loktis da ninəm ez vištav.

— Dezertir şetçəma mijanlь,— səmьn suis.

Açьs mьjkə ŋumjalə.

Aski asьvnas kutis kьvşьnь — vajənь-pə pulemjotjas. Kьskisnь kьşkə kujim „Makşiməs". Rьtnas vištalisnь:

— Tərьtja pьsjьşьd anglijaьa kommunist. Vajəma вur juərjas. Volçəj sotŋa sajьn sulalьş jezьd polk-pə вastujtə. Kəsjьşə şetçьnь mijanlь. Kor mi kutam nastupajtnь— oz kəsjьnь koşə pьrnь. Zeləd1am, jortjas, putkьltam Volçəj sotŋasə.

Seki-zə zavoditim nastupajtnь. Mijan „Makşimjas" jurvomənnьm lьjlisnь jezьdjas kuza. Saməj kəzdədis da вьttə oz pulemjotjasьş lьjlьnь, a una şurs mort ətarşaŋ i mədarşaŋ traçkədçənь.

Eg vermə pərədnь. Pulemjot вi pьr egə piştə munnь. Bər вergədçim.

Dьr-n i lьjşisnь. Asjavozas mədim da voça ŋekod lьjlьnь ez kut. Volçəj sotŋaьd pьsjəma. Panьd loktisnь kujim mort, jezьd plagaəş. Jezьd polkьd mьвşaŋьs vətləma Volçəj sotŋatə da ətlaaşis mijankəd...

* * *

Stavən çəvolənь, oz vərzьvnь, kьvzənь.

— Seşşa?— jualis kodkə.

— Seşşa i pom. Ta bərьn jezьdjaslən məd polk daj şetçis. Regьd sь bərьn i zikəз Vojvьvtə jezьd banditjasьş da angliçanaьş mezdim.

— Da-a-a...— ьвlovzis şəkьda məd, вьttə zalitis, mьj sijə seki vəli tom-na da ez-na vermь vəvnь senjasas.

— Nekueəm „da-a" seni abu,— zвьlьş suis Domeŋ — Çajtad, mukəd gosudarstvojasad raвoçəjjasьd oz gəgərvonь, oz aззьnь? Sijə pьв ьş mortьd so kommuŋist vələma veşig. Najə kolana kadə ьзьd otsəg şetlisnь mijanlь.

Lolalə lampaьn вi. Kьrьda lolalənь i kьvzьşjas. Tipiktə şələm, kьpədə əni-zə petnь jagə, pərədnь pu, kajnь vьl artməm mьr vьlas libə medзuзьd pu jьlas da gorədnь:

— So mi! Viççьşəj!

No sek-zə nalь dumvьlanьs uşə aslanьs вazalən oməla-na usaləmьs da stavən jurnьsə əsədənь, laŋtənь. I oz gəgərvo Gabə Pavel, mьjla tom jəzьs sizi drug zugьltçisnь. A sijə vek asşьs vištalə, əni kət seşşa on dugəd:

— Aззьvnь eşkən əni sijə pьsjьş mortsə,— mьj vištalas? Dert-zə kənkə вər gortas munnь ez ьşt, gərdjasьl-əd so şetçьlis. Seni eşkən sijəs ətik zdukən purisnь.

Şorən şьligtьrja razədçənь tom jəz gərd peləsьş. Gabə Pavel suvtas əsiŋ dorə da kьvzə, kьzi vojşa pemьd ləŋsə potkədənь joş gələsjas:

„Мы на горе всем буржуям
Мировой пожар раздуем.
Во, и боле ничего"

„Во, и боле ничего!— məvpalə asьs

Gabə Pavel.— So-əd ənija tom jəzьd! Najə-ŋin mьjkə oz vəçnь!"

A Domeŋ gərd peləsьş barakə munigən viştalə Makarlь:

— Aski komsomolskəj kolonna suvtə uз vьlə. Veşsərə te, Makar, en lok mijan dinə. Povnьs ŋinəmla, ətvьv eşkən...

Domeŋ gələsъn kьlə mьjkəmьnda divitəm, no sьkəd ətesə kьlə sijə vьltorsьs polьstəm, kət i açьs jəzəs oz eəktь povnь. Əd aski asьvnas ŋol zon da kujim nьv sьlьş kutasnь kornь — juavnь — mьj vəçnь da kьzi vəçnь? Bur loə — Jermolinkə kutas otsavnь. A oz-kə? No sek-zə məvpьstis, mьj sijə açьs boştşis brigadiravnь, lonь starsəj traktorist pьddi da kolə vəli petkədlьnь kət-ŋin Zojalь, mьj sijə kuzə lonь bur brigadirən da mьj sijə abuŋin seeəm sьbьtəm mort.

Vojьs vəli ləŋ, pemьd, unзьk barakjasьnŋin vəlinь bitəməş, i səmьn gərd peləsьş razədçьşjaslən kok sьjas koekakьlənь kьn mu vьlьn da barakjassa kuz kalidorjasьn vosşьlisnь una əsəsjas, kənşurə jugdьlisnь bijas i bara stavьs loi ləŋ da svaç pemьd.

3.

Səmьn ətik mort ez uz sijə vojnas. Tьdalə unmьs zikəs veşkaləma libə gaskə uzşəma-ŋin. Sijə pukalis içətik zuzgan dorьn jursə əsədəmən i açьs stav tusanas eəe əsədçəma zuzgan veştə. Paşkьd mьsьs sьlən unaьş sьrkmunli, bьttə mьrdьşən bərdigən da seki kopьrtçəm mort leptьvlis jursə da smol şəd şinjasьs mьjkə gorsa korşьşisnь komnata paştaьn.

Tajə vəli Pьrəj.

Sijə lunşaŋ, kor najə pervojjaьş panьdaşlisnь Duŋakəd, ŋekueəm pokoj ez kut lonь Pьrəjlь.

Pьrəj murçkədis piŋjasnas, lokьş çitkьralis kos, ŋətçьd vazьvtəm şinjassə da vidisjoris aşsə, mьj sijə ŋinəm oz vermь vəçnь, mьj ŋekod vьlьn sьlь loksə pesnь.

„Loə ovnь tani, şədvərsərьn, karaşin dukən kokpьdəsəznьs dukşəm jəz pəvsьn daj sen loə povnь kueəmkə Ədətьş, kodəs sijə korkə... da mьj i şorŋitnьsə", — məvpalis Pьrəj jursə əsədəmən.

Əsiŋ staveŋ sajьn kьlis koksь da kodkə əsiŋ ramaə tue-tae keris. Pьrəj drug oçmis, drəgmuni da leptis jursə. Ьvlavьvsa mort kьlə loktis əsəs dorə, kьzəktis da kutis kok vьvşьs kok vьlə veslaşnь. Kosa zurtьstis əsəs. Murtsa tədçan bi jugər petis əsəs kostəd ьvlavьlə.

— Kod seni? — jursə əsəs kostəd mьççəmən jualis Pьrəj polan, tiralan gələsən.

Əsəs sajьn sulalis kuz paşkəma şəd vuzər.

— Mьj tenьd? — mortьs vəli tədtəm da çorьda suis Pьrəj. Sь ordə unaьş vojjasьn volьvlənь jəz, no sijə vozvьv-ŋin tədlis nalьş loktəmsə da viççьşis, a tavoj vəli ŋekodlь loknьsə.

Pьrəj kaŋkədьstis nəsta əsəssə da bi jugərjasьd veşkalisnь bokəvəj mort çuzəm vьlə, paşkəm vьlə. Gəna sapka ulьş seeəm tədsa şinjas jugŋitisnь Pьrəj vьlə, seeəm unaьş azzьvlana vəli suk da zьr kod eəeьd gərd tosьs, potlaşəm kьz parjasьs, mьj sijə bərьŋtçis.

— Tajə me, Pьrəj, — seeəm-zə tədsa gələs kьlis sijə.

— Batə? — povzis Pьrəj. — Te-nə kьtьş vojsərnas?

I Зьз Makşim sьr moz tuvkŋitis əsəs kostəd, pьris da suvtis porog dorə.

— Nazənзьk! — çəvtis sijə. — Me vazəŋŋin tati səjta, no tom jəz pьr vetlənь da loknьsə eg lьşt.

— A mьjьş povnьsə? Me ordə kət kor! gəgərvotəma voçaalis batsə Pьrəj. Sijə ez vermь ŋekьz gəgərvonь, mьjla batьs vois taeəm kadə, taeəm paşkəmən da tazi guşəŋik.

— Siz taj lois... — pərççьnь kutis Makşim vьlьs paşkəmsə da jurnas dovkŋitis elektriçeskəj lampoçkalaŋ. — Oz jugdəd?

— Jugdədə... şinməs lun i voj jorə. Dəzmi najə biьş da zuzgan əzti... Kьzi ti sen olad?

Sь şerti-ŋin, kьzi batьs sьlən bьttə peljassə çoskədəmən viççьşəmən gəgər kьvzьşis, şorŋitis nazəŋik da termaşəmən, kьzi sijə ŋətçьd ez şorŋitlьv, Pьrəj zilis gəgərvonь, mьj nakəd vermis lonь.

— Oməlika... — suis Makşim da şinjasьs jugŋitisnь. — Kolxozьş vətlisnь...

— Vətlisnь? A skətьd?

— Vətlisnь. Ninəm ez şetnь. Te kьzi olan?

— Ola taj so. Parə Əvdətьd tani ьzьdalə...

— Parə Əvdət? — i batьslən çuzəmьs kьzkə içətmis, nьrjasьs vəsŋalisnь da şinjassə vestis pemьd peləsə. — A me kəsji te dorьn olьstnь...

... Domeŋlь ez uzşь. Sijə pukşis əsiŋ dorə da dьs vəli munnь volpaş vьləz. Məvpalis askia uз jьlьş, Zoja jьlьş, kodkəd kutasnь əti masina vьlьn uзavnь. Kьzkə ez lo veşig ləşьd, kor dumvьlas uşi, mьj Zojakəd bərja lunjasas pəsti ez lo şorŋitəma. I kutis aşsə Domeŋ sь vьlьn, mьj

kor sijə Zoja jьlьş məvpьstas, pьr bьttə şələm dinsə kьrьstasnь da bərvьlas pьr sogsьk loə.

Drug sьlь kaziççis, mьj surkmunli əsiŋlь panьda larok əsəs da seş pemьdəs vosi kueəmkə ьsьd tusaa mort, a seşşa sijə loktis mətəsьk da murtsa kutis tədçьnь, kьzi gьrьşa voşlaləmən, paşkəm pəlajassə kokjasnas sevkjədləmən sijə kutis savkşədnь uvlaŋ, zik Domeŋjas əsiŋuvti, i kiŋaulas sьlən vəli ьsьd jokmьl. Sь şerti, kьzi sijə nazəŋik, med oz sьav, topədьstis larok əsəssə, gəgər bьttə goŋkŋitlis da tujsə tədtəg veşkьda petis trassa vьlə. — Domeŋ kazalis, mьj tajə avu Pьrəj. „Laroksə petkədənь? Gaskə i Pьrəjsə viisnь!“ — məvpьstis Domeŋ.

Ŋinəm vosə məvpьsttəg Domeŋ drug uşkədçis əsəslaŋ, krukalis, pərədis koknas sek, dərəm bəzdorsə koşalis pьzan peləs jьlə da petis ьvlaə. Savkjьş mortьd, tьdalə, sьlьş petəmsə ez kazav — pьr munis vosə jursə əsədəmən, kiŋaulas jokmьlsə kьknan kinas topьda kutəmən. Domeŋ nazmədlis, məvpьstis vəççьnь-ə da kьk-kujimьş çeççьstəm bərьn kutis tədtəm morttə kiədьs.

— Sulav! Te kьtçə? — gorədis Domeŋ da bьttə kuçkьnь ləşədçis — senьstçis kulaknas.

Mortьd drug bьttə sajpajmunli, seşşa virskəbtis trakŋitçis da bergədçis Domeŋlь panьd. Domeŋ vьlə vizədisnь bьlaləm jezьd şinbugьljas, kьz parjas mьjkə tiraləmən terьba viştalisnь, no sijə ŋinəm ez gəgərvo.

— Kьtçə vetlin? — mədьş jualis Domeŋ. — mьj seni nuan? — da kutis kutçьşnь kiŋauvsa jokmьlas, kodəs mortьd vəli sьmьrtəma kьknan kinas.

Domeŋ vizədlis gəgər — ez-ə kodkə matьn vəv. No ŋekod ŋekən ez vusraş ŋi bi ŋekən ez suzgь, stavьs-ŋin vəli uzənь. I sijə ez təd — mьj vəçnь tajə mortьskəd. Sь ьzdaa tusaaьd sijəs kokŋidika ŋamədnь vermas, kutan-kə nunь, gorədan-kə — pьsjьnь vek-zə uditas. No məvpavnь vəli ŋekor, i otsəg viççьşnь ŋekodşaŋ.

— Munam! — çorьda suis-Domeŋ da kutis suzədçьnь ьsьd mortьdlь sosaas.

A mortьd tьdalə i açьs-na səjəvosəmşьs ez pet. Sijə siz-zə gəgər vizədlis da kutis vaskədnь Domeŋlь peŋ doras kopьrtçəmən:

— Me... piəj ordьn vəli... Lavəsŋikьn tani sijə... Єakov Porfirij...

— Vistav, vistav kodlьkə... Vetlam nəş sь dinəz!

No seki Domeŋ kazalis, mьj sьlь voə otsəg—mьs vьvşьs kьlisnь koksьjas. Sijə zbojmis, ez vizədlь veşig loktьş vьlas da koskədьs kutis tədtəm morttə. I seşşa ta bərьn Domeŋ ŋinəm oz pomŋit. Bьttəkə ьsьd iz mьsvьvşaŋьs uşi sijə baŋa bəz vьlə da kodkə kodlьkə tədsa gələsən suis:

— Ədjəsьk... Menə eəe şiralan...

Kьşkə çuzisnь bьttə una jəz, grьmakьvnь kutisnь gьrьş sapəgjasən kьn mu vьlьn, kodkə kopьrtçьlis Domeŋ çuzəm dorə da sьlь şinpьrьs vuzərtis povzəm-skər bьlaləm çuzəm, a gaşkə stavьs tajə kaziççis.

Kor Domeŋ sadmis — sijə vəli kujlə kьn mu vьlьn, tədtəm morttə kutaninьn i sь gəgər ziŋa bergalis Pьrəj.

— So i sadmin, me çajti-ŋin viisnь... — terьba kajtis Pьrəj, da kutis otsavnь sьlь kokjьlas suvtnь.

— A batьd? — jualis Domeŋ, kor dinşьs ez azzь tədtəm morttə.

— Kueəm bat? — bьttə senzьnь kutis Pьrəj.

— Sijə mortьs... Viştaşis tenad batən... Te ordьn-pə vəli.

— Ŋekueəm bat me ordьn, Domeŋ ez vəv. Me vəli uza larokьn, kьzi drug kutis əsəs dorьn sarkədçьnь. Me juali — ŋekod ez sьaş. Voştьnь kuti, — a sijə kotərtis. A seşşa drug kьla, kьzi kənkə sьavnь kutisnь gələsjas da peti tenьd otsəg vьlə, — viştalis Pьrəj Domeŋəs sojbordjədьs kutəmən barakas vajig moz. — Voi, mortьdlən səmьn vuzərьs, a te kujlan kьn mu vьlьn.

Vəli tədçьstə-ŋin asja ləz da kənşurə bər biaşavnь kutisnь. Domeŋ suvtis əsəsə da nəsta-na jualis:

— A jokmьlьs? Sijə kiŋaulas ьsьd jokmьl mьjkə nuis...

— Sijəs me og təd kьtьş.

Domeŋlən drug kutis zev jona unmьs loknь da sijə kьv sutəg pьris Pьrəj dinьs, pərççьşis da malьstis balabəzsə: setçə kajəma ьsьd jəg. I vodigas nəsta-na dumьstis, mьj jьlьş sijə veşig Pьrəjlьş ez lьşt juavnь: mьjla sijə ez gorəd, ez kuççьş sijə mort dinas da bьttəkə açьs eəktis pьsjьnь tədtəm mortьslь.

— Mьjən sijə menə kuçkis? Kias-zə sьlən ŋinəm ez vəv? — unjьlas-ŋin senzis Domeŋ.

A Makar uzis sьkəd ortçən, tapkədis vomsə, vərədis pelpomjasnas.

Loknь kutis asьv.

(*Vozə loə na.*)

VAŞIL PAS

NƄVBABA—KOLXOZƄN ƄƷƄD VƄN

OÇERKJAS

1. MUZIKJASKƏD RADƄN

Jeruk Əldət topədlis morəs berdas jialəm id koltalьş paskьr jьvsə, bər puktis muə da aslьs suis:

— Og təd, mьj tajə vəçşə.

— Mьj, Əldətta, suin?—ez kьv nazəŋik suəmsə da vьlьş jualis orççа zagunьn vundьş nьvbaba da pleskas bolkjən əsjəm pəssə çьskьstis nagruŋikas.

— Jəz vьlas senza... Mьj ta dьrasə gortas vəçənь? So sondiьs lunsərə matьşşə.

— Jəz şeram tajə.

Məd vezon-ŋin sulalə zar. Jenezьs səz, ŋiətik kьmər tor abu. Səmьn kaltçəm sondi ьmralə pəşən. Dьr zerlьtəgьd muьs zikəz koşmis. Çeltaşəmaəş-potlaşəmaəş va gəptjas.

Ьv vьlьn sarizən gьalьş ŋaŋjas. Vezon sajьn-na vəlinь vezəş, no kos zarьs ədjən pəkəritis. Zdukən izasьs vizədis, seşşa jezьdəz kutis keldədnь. Kuz uska id sepjas kotkьltçisnь uvlaŋ. Sss-ss!—sasədçisnь kos listjasьs.

„Maj" kolxozlь kolə idravnь ŋaŋ 80 gektar vьlьş. Vundəma da çumaltialəma səmьn-na zьujьs.

Kor kolə pemьdşaŋ da pemьdəz uzavnь stavlь, pərьşlь i tomlь, „Maj" kolxozlən mu vьlas usalə səmьn ŋelamьn mort.

— Jəz şeram tajə,—skərьş-ŋin suə kolxozŋica.—Naŋьs çegə da kişşə, a najə gortas slapvizənь.

— Nekueəm şələm tьdalə abu. Emkəəd da mьjkə-kə dumajtənь, oz-zə əni pukavşь gortad.

Tajə kьvjasьs vəli seeəm jəzlь, kodjas zarьş zevşaşisnь da artalisnь jəz kasŋikьş paŋaşnь.

Kolxoz pravleŋije saməj dona kadas, kor oz kov vostьnь ŋiətik ças, liçədis uzsə. Predşedatel Misko Palsin pjanstvujtis. Kaçestvo kuza inşpektor vəli eəe kəmpaŋijeьn.

Kolxozə şujşəm kulak agent Trəpim Palələn vomьs ez tupkьşlь. Gəgərvotəmzьk kolxozŋicajaslь səpkədis:

— Sojççьnьd oz leslьnь, mьşkaşnь ŋekor. Med, vovəj, kodlь kolə nьras, udarŋi-çaj-tas!

Naŋ idraləm sodis ŋəzjə. Lonь kutis ugroza, mьj jona kutas çegnь da kişşьnь. Loə vosəmjas.

Avgust 30 lunə asjadornas kolxozsa pravleŋijeə vois Rajkomsa şekretar. Masinasə kolis pravleŋije dinə, a açьs çoj panьd ədjən voslalis ьv vьlə, kəni „Maj" kolxozlən kəzajasьs.

Tədmaşis uvorka munəmkəd. Şorŋitis udarŋikjaskəd. Tədsaəş sьlь udarŋikjas. Bьdənəs ŋimnas da ovnas çoləmalis. Rəmdigas-ŋin vois mujas vьlьş. Vidlalisnь kaçestvo kuza inspektorkəd vundьtəm mujas, ŋeekьtəm sabdi.

Rьtnas eəktis çukərtnь ətuvja sovraŋije stav brigadajaslьş.

* *
*

Kolxozsa pravleŋijeьn tьrьs jəz. Çukərtçəmaəş stav kolxozŋikjasьs. Stavnьslən çuzəmjasьs sim, gozjaləma sondi vozьn. Unзьkьs kolxozŋicajas.

Şorŋitə rajkomsa şekretar:

—...Kadьs mijanəs oz viççьş. Talun mi vidlalim da ŋaŋьd stavьs voəma. Şuьd regьd kutaş kişşьnь, a idjьd mestajasti çegə-ŋin. Kolə as kadə stavsə vundьnь, vajədnь şorəmjasəz.

Çəva zev kьvzənь. Nekod oz vərzədçь. Səmьn muzikjas eьnədçənь kuritçanjasən.

— Ti vot kolxozŋikjas on siz usalə, kьzi kadьs eəktə. Unaən uzavnь petannьd

şor, 8-10 çasьn. Mukədjas tьdalə lьddənь burəьkən səvşem ŋe petavnь. Tazi oz poz. Kodi sizi vəçə, sijə kolxozьslь mьskən sulalə. Kolə stavlь boştnь primerьsə Duŋa Usakovalьş, Jevdokija Afanaşjevnalьş, kodjas zvьlьş çestnəja usaləns. Na bərşa kolə vətçьnь.

Vozə şorŋitə gosudarstvo vozьn pervojja zapoved jьlьş, ŋaŋ postavka pervojja vartəm ŋaŋən mьntəm jьlьş.

Ez dьr kov viççьşnь kolxozŋikjaslьş şorŋitəmsə. Pervoj zavoditis Jeruk Əldət, udarŋica.

— Ninəm tupkьnьsə. Em mijan pьekьn bьdşamaьs. Najə, kodjas oz petavlьnь uzavnь, bьttə mijankəd, a oz munnь mijankəd. Em i zellьd-na kolxozad. Trəpim Palə açьs oz uzav daj mukədsə smuseajtə, oz eəktь uz vьlə petnь.

— Vernə, vernə, Əldət.

Sь bərьn sorŋitis Əniş Ədə.

— Mijan seeəməş-i kəzainjasьd. Mu vьlə volənь omələ, juənь səmьn. Kolə dugədnь najəs.

— Naŋьs çegə lunnas. Kolə rьt-asьvnas jonzьka uzavnь. Me kuta voz petnь asьlьn da kora vətçьnь i mukədəs,—vəçis vьzov udarŋica Butarina.

— Ogə kolççə!

Sьzis sobraŋije. Jonzьka şorŋitənь kolxozŋicajas. Muzikjas unzьkьs splav vьlьn vetlisnь.

Eskədisnь Rajkomsa şekretarəs, mьj oz lezнь vosnь ŋaŋlь, idralasnь staysə as kadьn.

* *
*

— Uz vьlad kolim.

— Bukşir vьlə voi!

— Matrena, on-na kaj?

Bьd asьvvoz çuksalisnь vozzьk uz vьlə petьşjas mukədəs. Kolxozŋikjas kutisnь asşьnьs kьvsə. Kutisnь uzavnь petnь voz. A kodi şormas uz vьlə petnь, aşsə şəd dəska vьlьş azzas mistəm rozaən. Şelkor-udarŋik Misa Puŋegov ləşədis şəd pəv da bьdlun setçə dьsa usalьşjasəs gizalis.

Şizim lunən id da şu idralәm pomalisnь. Pomalisnь sabdi ŋeekəm. Bьdmisnь şorəmjas.

Vartigən kolxozsa juralьş kutis ŋuzədnь ŋaŋ postavka mьntəm. Kolxozŋica-udarŋicajas Palsinəs topədisnь.

— Mьjla ŋuzədan postavka sdajtəmsə?

— Masina uvşьs nьrsə i kolə nunь.

— Pervoj kolə gosudarstvolь sdajtnь, a bərьn skladə.

A şeŋtabr 10 lunə-ŋin Politotdellən gazeta gizə:

„ „Maj" kolxoz pomalis ŋaŋ da sabdi uborka. Gosudarstvo vozьn pervojja zapoved—ŋaŋ postavka tьrtis 100% vьlə". Kolə vəli nəsta setçə sodtьnь, mьj tajə bolşevistskəj vermamsə sedədisnь kolxozŋicajas.

Ŋevazən-na najə vəlinь gətoveş kutçisnь jurşi na jurşi, parsavnь çuzəmjassə borjən keravlәm bьd mu tor pьrig vəsna. Nevazən-na najə vəlinь ətkaolьşjasən. Olisnь bьdən kьzi açьs kuzis.

Talun najə kolxozŋicajas. Muzikjaskəd radən çestnəja usaləns sijə-zə mujas vьlas. No ətuvjən, druznəja, stalnəj vəvjas otsəgən—səvetskəj masinajasən. Mu vəditəm burmədəmən kьpədənь urozaj. Perjənь kolxoznəj zazitoçnəj oləm.

Kolxoznəj urozaj juklan praznik munis kьpьda da gazaa. Kolxozьş medbur udarŋikjassə premirujtalisnь. Na pibş sьnjьs kolxozŋicajas.

Əniş Ədə—medbur udarŋica. Bьd lun tьrtə lunşa norma. Vərьn muzikjaskəd pərədçə, purjaşə. Boştis vogəgər bura vuzmən prədukta.

Jeruk Əldət—dəva kolxozŋica. Kukanvizьş-maşter. Udarŋica. Ətnas boştis 71 pud ŋaŋ.

Jakə Parə, 68 arəsa. Vьl kolxozŋica. Kolxozə pьris tulьsnas-na. Çestnəja usaləmən sedədis udarŋica ŋim. Boştis 32 pud ŋan.

Taeəmjasьs kolxozьş şuras-na una.

2. TRAKTORISTKA

Vəli arşa rьt...

Şemeŋçin grezd tuj kuza guljajtisnь kolxoznəj tomjəz. Drəbjən kişşis nьvjaslən gaza şeram, gərdlisnь zonjas. Şьlisnь, kadreləşisnь — gazədçisnь.

A çoj ulas Vue sor dorьn, şiktьn gazədçьş tomjəzlь voça şeralis stal gələsnas traktor. Mədlapəv ŋuras okajtis jəla sь.

Traktoristka Morozova Varvara gəris zab.

Traktor veşkьd bokədьs şuşa vizədis voz kələsa gəgьltçəm vьlə. Kijasnas to ətarə, to mədarə bergədьstalis rulevəj kələsasə — ez lez bərəzdaьş kezьstnь voz kələsasə, med oz kolnь teleznajas. Traktor murzigtьrja gəgьltçis vozə. Topaləm muə topьda saekьşənь kələsa pinjas. Kujim korpusa plug, kodəs kьskis traktor, orjədlis vuzjas da purkjis-tupkьlalis musə.

Şmenaьn kolə gərnь 2,8 gektar.

„Vьpolnita"— dumvьlas kutis Morozova.

Sijə eskis traktorьslь. Əd şmena vezşigas vəçis traktorlь zapravka, bura vesalis. A gərigən bura kьvzьşis bьd stukə, traktor pьesa mexaŋizm uzə. Eskis aslьs.

Goruv gəgьltçьş təlьş ŋimkoḍaşis paşkьd mujasnas, gьrьş şorəmjasnas, traktorən da sijən veşkədlьş tom nьlən.

Asьvladorьs şiktsə, şorəmjassə, mədlapəv jagsə tupkis ru. Traktor bordjas vьlə çuzinь va vojtjas. Sьnədьs ŋebzis. Rusə razədig Sord jag pujas sajşaŋ kaçədçis tommədçəm sondi.

Varvara asşьs „vəvsə" kezədis bəçkajas dorə da kusədis. Traktorsə vesaligən vois şmena.

Voisnь traktornəj otradsa brigadir Misa Belajev da Vaşil Ivan, „Krasnəj Şever" kolxozьş brigadir. Najə traktor zapravlajtig kosta meraitisnь Varuklьş gərəmsə.

— Una-ə?— jualis Varuk brigadirlьş.

— Vit.

— Dugdь! ez eskь aslьs da ŋummunis voça zerjalьş Misalь.

— Vernə, vernə. Molodec, Varuk!— eskana-ŋin viştalis brigadir.

Varvara, brigadir oskəm vьlə, kilk-kilk şeraktis da vedraən kotərtis bəçka dorə karaşinla. Vunli muzьs, un loktəmьs. A kor karaşin vedraən bər traktor dinə vois, jualis:

— A kaçestvoьs:

— Bur. Kolxozsa brigadir ŋətik çintьtəg primitis.

Sek Varuk bergədçis məd şmenaas usalьş traktorist dinə da suis:

— Çuksala vətçьnь as bərşa. Med mi vek vəlim vozьn munьşjasən.

Kor zapravka pomaşis, sijə sdajtis traktorsə da munis sojtçьnь.

Varvara — pelkiŋik nьv. Sərkod tusaa, kosiŋik. Içətik, miça, gəgrəs çuzəma. Içətьşaŋьs vəli vizьv, varov da şuş. Vəvli zboj da ŋinəmən ez torjavlь detinajasьş. Əni-na sijə medbur udarŋica Vizin MTS-sa traktoristjas pibn.

1932-d voьn, kor kotьrtçis masinno-traktornəj stancija „Pravda Şevera" kolxoz pravleŋijeə vois juər — kolə ətik mortəs mədədnь veladçьnь traktoristə.

Varvara vьl torjən vəli jona interesujtçə. Kor kolxozə vajisnь molotilka, sijə vek şuişis usavnь vartigən masina dorasszьk.

Kor kьvlis traktornəj kurs vьlə veladçьnь mort korəm jьlьş, sijə munis predşedatel dinə da vəzjьşis:

— Mədədə menə traktoristad veladçьnь.

— Təlk oz boşt. Te on vermь traktornad usavnьd,— suisnь sьlь.

Kət eşkən kolxozьn bura tədisnь Varukəs, no ez veritnь, mьj sijəs veladəmьş təlk loə. Veşig aşnьs najə ez-na praməja asszьvnь traktorsə da dumajtisnь, mьj 18 arəsa nьv vədiţçьnь traktorən oz vermь.

— Mьjla og vermь?—dəzmis Varuk.—Ətkod-əd zon kət nьv.

— Mi abu prətiv. Verman-kə, valaj veladçь, — səglaşitçisnь dьrən.

Askinas Varuk leççis nardomə, kьtəni vəli munə traktoristjasəs veladan kurs.

Kurs vьlьn traktornəj delə veladьş regьd kazalis, mьj Morozova bura gəgərvoə viştaləmsə, kus urokjas vьlьn boştəm tədəmlun vьlə oz kolççь. Gortas rьtjasьn dьr zuŋaşə uçevŋikjasьn.

Lьddas-lьddas da seşşa voas „Fordzon" traktor dinə da lьddəm torsə bura vidlalas.

Tulьsnas sdajtis ekzamen. Komişşija lezis samostojateļnə usavnь traktor vьlьn.

Varuklь tədsaəş loinь: rulevəj upravleŋije, magneţto, karţer, kodəs ŋekor-na ez azzьv, veşig ez kьvlьvlь ŋekor.

A jul təlьş pomьn (sek MTS-ə vajisnь traktorjassə) ətnas-ŋin usalis „Internacional" traktor vьlьn. Açьs zavedţitis, upravlajtis. Traktorьs skəralis, çeççalis, no munis. To nazən munas, to drug ədjən mədədças, no kьvzis.

Tulьssaŋьs şor arəz usalis traktoristьn. Traktor ez-ŋin çeççav ŋi pьsjədlь: gəris, randaļirujtis, kəzis, ŋeekis sabdi, vartis.

Usaligən veladçis, a təvnas maşterskajьn remonţirujtis. Stavsə koşavlis, remont vəçigən nəsta bura tədmaşis traktorən.

1934 vo tulьsьn Varuk pьris komsomolə.

A mьjən lьmjьs sьlis da poznь kutis traktorən gərnь,— bara pukşis traktor vьlə. Tavo sijə — starəj traktoristka.

— Me tavo veləda aslьm şmena, veləda traktoristə,— rada viştalə Morozova.

Gozəmnas nalən məd № otradьs çukəstis ordjьşnь 7-əd № otradəs proizvodstvennəj plan 100 prəç. sajas tьrtəm vьlə, masinaьn polomkajas bьrədəm da goruçej ekonomitəm vьlə.

Ordjьşəmьn rezuļtatjas loinь ez omələş.

Kodlən traktorьs brigadaas vьpolŋajtə sodtədən lunşa normasə?

Morozovalən. 4-5 gaəz şmenaьn, 2,8 ga pьddi,

Kodlən gozəm çəzən ez vəv polomka?

Sьlən-zə.

Kodlən abu ŋiəţi progul?

Varvara Aleksandrovnalən.

Kodlən traktorьs meduna ekonomitis goruçej da mavtasjas?

Sijə traktor, kodən veşkədlə Varvara Morozova.

Arnas, kolxoznəj zazitoçnəj oləm praznik lunə, ьzьd ədən da bur kaçestvoən uzaləmьş, masinasə xranitəmьş Varvara Aleksandrovnaəs premirujtisnь gitaraən.

Mьjla: sodtədən tьrtə norma. Vermə ekonomitnь goruçej? Kujim voən ez vəv niəti progul? Ez vəv polomka?

— Radejtan on traktortə?

— Kьz-əd gəgərvonь radejtəmsə? Radejtnь — sijə, me nogьş-kə, medvojdər bura tədnь masinasə. Tədnь sьlьş bьd mexanizm, bьd teçastor, i medjonasə — mexanizmjasьslьş uzaləmsə. Sijəs ne tədnь oz poz. Vermas səvşem zolator zugalьstnь i tenad „vəlьd" — vozə ni bərə oz vərzь.

Varvara Morozovalən aslas oləm, aslas tuj.

Vazən „aslas oləmьs" şiktsa nьvlən vəli kozin jaseikьn. Içət-kə kozin jaseikьd — en nadejtçь bur zənik vьlə. Koraştəz zənik tədmalə vəli kozin jьlьş.

Varvara Aleksandrovnalən „kozin" jaseikьs abu ьzьd. No jaseikas em, mьjən, pozə miça paştaşnь.

Sььş ətar Varuklən em 265 trudodeń. Em, mьjən pozə ovnь aski, mədlun, vo Varuklən em gramota, şin vozьs vossa Vermas vozə munnь veləçьnь; tujьs sьlь vossa.

Varuk ozьr uzsə radejtəmən, radlunən. Rьtьn ozьra kişşə sьlən gaza şeramьş.

— Bur zonmьd oz i dumьstlь — Varuktə radejtas.

I radejtas.

Varvara Aleksandrovnalən zənikьs loi traktornəj otradsa brigadir — udarnik-komsomolec Misa Belajev.

Tom gozjalən emьs — 597 trudodeń.

3. TATTANA ANDREJEVNA

Tattana Andrejevnalən bьdməmьs ninəmən ez torjav Kьruv grezdsa mukəd nьvjasьş. Vit arəz sijə nekueəm sog ez tədlь. Vorsis askoddemьskəd akanən, çomjən. Kvajt arəs tьrigən mamьs pukşədis zьbka dorə. Estis şьvnь potan dorьn „əvvə-əvvə, baju-baj" — gьçədçan şьlankьv.

A das arəssaŋ batьs, Jevşej Əŋə, Taŋaəs novlədlis askədьs pinovtnь, zorəd talavnь, jur bəz novlьnь. Şəkьd vəli zola Taŋalь novlьnь jur bəztə. Jurjassə vəçalasnь gьrьşəs, vizьs vuekəş-lok. Jur vozsə mamьs nuə da ədjən murə, a Taŋa oz vermь vətçьnьsə da uşalə. Nəsta jona əbəditənь vəli nomjas, debjas da ləzjas. Jur nuigad pukşas şin dorad deb da əttorja sətə kurtçə, terpitnьd on vermь.

Çukləmsa jag da ŋur vizjas torjən ozьrəş najən.

Kəkjamьs arən Taŋa vəzjьşis batьslьş skolaə veləçьnь, no batьs ez lez.

— Mьj ted gramotaşьs, abu-əd kar vьlьn. Punьd-pəzavnьd da uzavnьtə gramotaə veləçьtəg velalan, — voçavizis batьs.

Sizi-i koli. Skolaə veşig ez pьrav.

Verəssajə munigən Taŋa vəli zumьd, avja, sərkod tusaa, ləşьd gəgrəs çuzəma ramьŋik nьv.

Verəssajə şetisnь Mezadorə. Ez-i juavnь Taŋalьş — munas-li, oz-li.

Verəssajə munəm ŋinəm bursə ez vəzjь tom içmoŋlь. Şemjaьs ьzьd. Taŋa muzikьş ətar vəli nəsta vit pi.

Ovlisnь gəla.

Taŋalь loi nəsta şəkьdzьka uzavnь. Munas muzikjaskəd asьvvozьn da rьtьn ətlaьn-zə voas. Nəsta gortas „вава uз" vəli eəktasnь vəçnь: idraşnь, pes pьrtnь. Korkə şorən vəlişti vodas uznь.

Ajka, -eŋkaьs vəlinь skərəş. Tattana jona polis. Tom gozjatə ətdortlisnь. A tom içmoŋəs vek vidlisnь bьdşa lok kьvjasnas. Ez vəv mort tujьn.

Seeəm vəli vaz jəzlən „zakon".

Gəla-suzşьtəma oləm da eŋka-ajkalən vьzan „zakonьs" regьd tom gozjaəs vətlisnь gortşьs. Munisnь Arxaŋelskə, Kovda şeloə, Cьglomino vərpilitan zavodə.

Zavodə medaşis muzikьs, Şergej Jerimov, raboçəjə. A Taŋalь oz vəli poz uzavnьsə pьrnь, ləşədçis ditaaşnь.

„Medaşis — vuzaşşis".

Tattanalən muzikьskəd oləmьs ez burmь i zavodьn. Zavodçik pəlzujtçis derevŋaşaŋ dontəm vьn voəmən da çintis uз donsə raboçəjjaslьş. A uzalan „normaьs" sodis 16-18 çasəz sutkinas.

Şergej Jerimovlь təlьşnas mьntisnь 16 sajt.

Muzikьslən zarabotokьs murtsьş tьrmьvlis kvartirnəj mьntьnь da çaj saxar boştnь vələga vьlə. Sodtəd rəskod — çuzis dita.

Kvartira içət, kəzьd. Lok vəli i vaьş. Raboçəjjas as ki jьlas vasə vajalisnь kujim verst sajьş.

* * *

Kьmьn vozə, sьmьn loi raboçəj şemjaslь şəkьd ovnь. Zavodçik vek zeskədis da kezovtis.

Tattanalən nəsta zeskammis oləmbs. Şemja sodis, vəli-ŋin kujim çelad. A 16 çəlkəvəjtə ez poz ŋuzədnb, ŋi paşkədnb, loi çintbstavnb „jisnəj" rəskodjassə, çintisnb vbtjassə.

Ətik təvşa lun asblə raboçəjjəs çukərtçisnb uliça vblə. Çukərtçisnb stavnbs. Tattanalən muzikbs gortşbs petigən viştalis zabastovka loəm jblbş.

Tattana Andrejevna paştaşis da eəe petis jəz dinə.

Drug jur vblanbs lbbisnb gərd plagjas da zboja şblig tbrji munisnb zavodlaŋ. Tattana eəe munis jəzkəd.

Tattana Andrejevna zabastovka jblbş viştalə:

— Kodi sijəs kotbrtis—me eg tədlb. Səmbn kor voim zavodçik kerka dorə, raboçəjjas kutisnb kornb sodtbnb uzdonsə, çintbnb uzalan çassə. Kueəmkə viştalbş viştalis deputatjas ləşədəm jblbş. Pervojsə me eg gəgərvolb, kueəm deputatjas jblbş şorŋitənb.

Ŋedbr çəvoləm bərbn vozə radzbka viştalis:

— Ŋekor og vunəd sijə nbvbabasə. Vəli açbs tomna. Jəz pəvssaŋ ravəstis „kolə, med zavodbs kutas va vajnb mijanlb". Seşşa vostədçis jəz pəvsə.

Tattana Andrejevna çuzəm kusbŋjas kuza vuzərtçis ŋum, radlun petis.

— Venim. Sb bərbn muziklb sodtisnb uz donsə 32 çəlkəvəjəz. I mijanəs babajasəs koknədisnb va vajaləmbş. Vasə vajnb kutisnb kilçə pomə3.

— No ŋedbr tazi vəli. Voisnb uradŋikjas. Kutisnb əbbskjas vəçavnb. Raboçəjjas sotalisnb guşa knigajassə. Mi sotlim-zə. Uzdonbs bər çinis, zavodçik bər topədis. Ovnbsə ez kut pozŋb da mi bər voim Mezadorə.

Ajkabs jukis. Nalb, vit mortlb, vois kvajtəd paj. Kbmbnkə paŋ, taşti da idja-şua ətik rbnbs ŋaŋ — stav emburbs. Jurşujanin abu.

Pravleŋijeьn pukalbşjas ez radejtnb Şergej Jerimovəs. Kbvlisnb sbən guşa kniga vajəmsə da sulbvlisnb „Politik gozjaən". Sb ponda ez şetnb jedok vblə mu —„voççinasə".

Gozja kutisnb una mua jəzlbş kəznb, puktbnb turun sərian. Ŋaŋbs ez tbrmbvlb da çeladbslb loi içətbşaŋ munnb gortbş, jəzlbş kaga vizнb.

Kor med bzbd nblbslb, Polalb, tbris 12 arəs, suis bzbd sog. Neebstisnb batsə vojna vblə.

Tattana ez kut vermbnb verdnbsə çeladsə sərinad uzaləmən.

Polasə loi mədədnb as ŋaŋ vblas, şetis slugaə. Sijə tujəd-zə loi munnb i mukədlb.

— Dəra kbsan laskbstasnb vurasnb vəli — stav donbs. Kbnəmbs-kə pətəş-i, — viştalə bslovzəmən Tattana Andrejevna.

Mezadorə mbtçədçblisnb beləjjas, Prokusevlən bandabs. Korşisnb kommunistjasəs. Koprəşisnb na vozьn mezadorsa kulakjas da kupeçjas: Mitiper Oponjas, Gurej Ələksanjas, Varson pijanjas.

Beləjjas ukrepitçisnb viçko kələkəlŋaə. Gərdjas Mezadorə vonb kutisnb Volşa Kbruvşaŋ. Beləjjas dbr lbjlisnb gərdjas kuza viŋtovkabş-i, pulemjotbş-i. No gərdjas vətlisnb beləjjasəs.

Gərdjas Mezadorə suvtisnb Pogostas. Tattana Andrejevna ordə pbrisnb kbz krasnoarmejec.

— Menam ŋaŋbs ez vəv, — viştalə Tattana Andrejevna,—da krasnoarmejecjasəs pəttəzbs verdi puəm kartofelən. Pbtnas mbj em stav kəlujəs zozə volsavli, med ŋebbdzbk loə nalb.

Pomaşis grazdanskəj vojna. Muzikbs vois gortas. Səvet vlaşt otsəgən zavoditisnb kbpədnb ovməssə. Vəlişti vəlnəja lolbstisnb.

Sobraŋijejas vblьn kutisnb şorŋitnb kolxoz jblbş. Pəpereg kolxozə kotbrtçəmlb suvtisnb kulakjas, gorzisnb sobraŋijejas vblьn, no nalbş ez kbvzbnb gəlzbka olbşjas.

Şizim şemja ətlaaşisnb kommunaə. Regbd na dinə pbris i Şergej Jerimovlən şemjabs.

— Jona zev dumajti kommunaə pbrəm jblbş, — viştalə Tattana Andrejevna. — Gəgər artalim, şorŋitlbvlim şemja pbekьn. Me i dumbsti: mbşa kodjas sobraŋijejas nuədlisnb — najə pbrisnb, a əd najə vezəra jəz, oz oməl vblə pbrnb. Bara-zə bedŋackəj sobraŋije vblьn korənb vəli pbrnb. Enə-pə kbvzə kulakjaslbş. A me bura-ŋin vəli təda kulakjastə, aslam daj çelad gərb vblьn gulajtlisnb.

Tajə vəli 1929 voə. Tattana Andrejevnalb seki vəli-ŋin 51 arəs. Sijəs puktisnb uzavnb məsjas dinə skətŋicaən.

Regbd kommunaə pbrisnb nəsta 20 ovməs gəgər. Ez jona səzədnb pbrbşjastə da bbdşabs veşkalis. Vəlisnb-i seeəmjas, kodjas pbrisnb medbm kiştnb kommunasə pbekəsşaŋbs.

Seeəmjasbs paşkədalisnb bokə lok şorŋijas. Leptblisnb şorŋi, mbj viz vblas kommunarjas ətа-məd kostas kosajasən koşaşənb, kuçkaşənb kuranjasən.

No kommunaьn vəlinb vbl oləm vəsna zumbda sulalbş jəz. Najə aslanbs uzən bər

vesalisnь kulakjasən, kupeç pijanən, popjasən kojəm ŋajtsə.

Pojolьş, Kibraьş, Çukləmьş volьvlisnь kommunaə „vidlaşьşjas“, kьz suənь aşnьs. Unaən dumajtisnь azzьnь, kьvləm şorŋijas şerti, koşaşьş jəzəs, zev ьzьd sebras... Tatţana Andrejevna nakəd bura şorŋitas, viştalas najə juaşəmjas vьlə. Noviədlas vьl strəitəm skət kartati, kьk sudta kerkaəd. Petkədlas komnata şemjalьş. Mьtçədlas i sebrasjastə babajaslь. Nəsta bərьnas bura stoləvəjьn gəştitədas.

Tatţana Andrejevnalən stav məskьs bura kukaŋaşis. Kukaŋjasəs kolə bьdtьnь bura, una jəla məskə. Kolə vəli bur vizьş.

— Seeəm mortьs Tatţana Andrejevna,— suis kommunasa juralьş kommuŋist Ivan Afanaşjeviç.

Suəma — vəçəma.

Ţota Tattan, kьz suənь kommunaas, kukaŋjas dinьn. Bura boştçis çereditnь. Pervojsə ez i vesjьv kukaŋjas olaninьş. To çiştitə, to malalə. Vek vəli çeçeŋitə.

Kuzis i verdnь-juktavnь. Ez una şet, med ruskuьs ez botala moz əsjь. Ez-i uzəd. Şoədalis içətikaən, juktalis lunnas kujimьş.

Zootexŋikatə oz vəli təd, no vəli-ŋin ьzьd orьt. No bur orьt dinas kukaŋjassə da uzsə radejtəm vəçisnь Tattana Andrejevnaəs kukaŋvizьş maşterən.

I bьdmisnь „Vьl oləm“ kommunalən kukaŋjas, kьz sulasnь „na slavu“. Miçaəş, vezьd petə.

Kujim vo çəzən ŋiətik kukaŋ ez kuv.

Sьktьv rajonьn Jerimovaəs tədisnь-ŋin kьz bura kukaŋvizьş-maşterəs. Kommunaə çastə voavlisnь skətŋicajas, brigadirjas Vizinsa, Çukləmsa, Volşasa kolxozjasьş veləd̆çьnь.

1933 voə arnas Tattana Andrejevnaəs korisnь skətberdьn usalьş-udarŋikjas rajonnəj şlot vьlə. Sьşaŋ mədədisnь karə Oblastnəj da Krajuvsa şlotjas vьlə. Oblastnəj şlot vьlьn, kьz medbur udarŋicaəs, premirujtisnь salļən da palto tьr nojən. Tribuna vьlьş letçis jəktigtьr, medvozьş tьrgazən tipkis şələm.

Arxangelskьn şetisnь knizka—nakaz. Una i vьl tor kьvlis kukaŋvizəm kuza. Krajьnzə Tattana Andrejevnalь şetisnь dona ŋim — **stalinskaja udarnica.** Şetisnь belet daj **„сталинская ударница“** zarŋia gizəda gərd bant morəsas suekisnь.

— Tьris şələm radlunən, kor etijə bantsə əsədisnь morəsə. Ŋimkod, mьj menə pəçitajtənь. Şələməs moz vişa tajə biletsə. Vazən vəvli „bava-pə bava-i em“, a əni belet daj udarŋica. Bьdən tekəd şorŋitənь,— ŋimkodaşig viştalə Tattana Andrejevna.

Kardorşaŋ vois rad. Vas-vas nazəŋik şerəktas.

— Karad vetlis da tommәma,— suənь vəli kommunarjas.

Nəsta jonzьka kutis radejtnь „ditatkojassə“.

Tulьs. Pьdəstəm səz jenezə kaçədçəm sondi jona sontis. Lьmjьs sьləma-ŋin vəli da kok ulьn sŋiçkakьlis va. Ŋajt.

MTF-as juralьş Vaşilij Zaxaroviç viştalə:

— So esijə koŋusŋa. Veşkьdaьs skətnəj dvor, a koŋusŋa pomas pəperegaьs telatŋik. Çələj kombinat.

Kuz zələb ulas kьk ker sudta ŋuzməs əsiŋjas. Skət bьdtan cex „Vьl oləm“ kommunalən.

Kor pьrim telatŋikə, me çujmi: jugьd, çistəj, vozdukьs kos, mavtəma jezьd şojən — gorŋiça. Mukəd olьşjaslən seeəm olan kerkaьs abu. Ətar mədar doras kletkajas. Mu dorlaŋəzьs əsədçəma truba-venţilacija.

Kletkaьş kletkaə vizədig tьrji munam mədar pomlaŋьs. Bьd kletkaьn ətik kukaŋən. Kukaŋjasьs miçaəş, gənьs jugjalə. Kodi sulalə, a unzьkьs kokjassə ulas şurkŋaləmən kujlənь. Mi prəjditigən oz-i çetçьvnь, səmьn jursə bergədəmən zev musaa vizədənь. Tədənь tьdalə, mьj abu „ditatkonas“ veliçajtьşьs.

Bьd kletka vozьn dəska. Dəska vьlas kukaŋьslən biografijaьs: nomer, kor çuzləma, kueəm məslən, pərəda da kliçkaьs.

Sər vьjşьs ətik kletkaьş mijanlь voça suvtis laekьdik tusaa, xalata nьvbava. Çuzəm vьlas abu tom, jumbьrtçьstəma. Me çuzəm şertiьs tədi Tattana Andrejevnaəs.

— Çiştitçan, toţa Tattan? — jualis dada Vaşa (kьz suənь kommunaьn MTF-sa juralьşəs).

— Çiştitça,— ŋebьdik gələsən voçavizis. Bьttə ez kəsjь povzədnь bokas, kьrьm dinas tupik nьrsə çatrədlьş şera kuk pisə.

Ortça kletkaşьs jezьd kuk pi içətik tupik nьrsə leptis vezəs vьlə, kəsjis suzədnь. Ez suz da ziz kьeovtis kletka gəgərьs da bara suzədçis.

— So kueəma radejtənь kukaŋjasьs,— viştalə Vaşilij Zaxaroviç.

Kukьslən rusku uvşьs gənьs paekьraşəma. Tattana Andrejevna sijəs malьstis da suis:

— Tajə vьmskəj rəd, rekordistka „Damalən“ piьs. Talun-əd „Zuçuksə“ eg-na çiştit da gənьs zugşəma.

A Zuçukьs jursə gogjədlis, bьttə osjьşis, mьj sijəs malalənь.

Bьd kletkaьn kukaŋ, a stavьs kьz. Stavьs miçaəs, çaça kodəş. Sizi-i okota kiə boştlьnь da kagaəsmoz kaçajtьstnь.

Tattana Andrejevna kьznan kukaŋsə tədis bura, bьdməmsə, kliçkasə. Verdis bura. Ez şet mukəd məslьş jəvsə, a aslas mamlьş.

— Normaən verdəm da bur uxod korə kukaŋьd,— suə maşter.

Tattana Andrejevna vəçis taeəm səstəma telatŋiksə: sozas abu ŋajtьs, kletkajassə eəkьda mavtə jesьd şojən. Sijə bьdtə çaça kod miça kukaŋjassə. Vit ças asьvşaŋ şizim ças rьtəz oz vesjьv kukaŋjas dinьş.

A stavьs sijə şlotşaŋ. Eəktisnь bura starajtçьnь. Bьdtьnь kukaŋjasьş una jəla məsjas. A əni veladçə zootexnika kruzokьn. Mьj sen agronom vistalə-sijəs pərtə oləmə.

Rьt. Lampa bi vozьn pukaləns Tattana Andrejevna med içət Anpisa nьlьskəd. Anpisa — komsomolka, veladçə Mezadorsa SKM-ьn.

Tattana Andrejevnalь vois pişmə Krajispolkomşaŋ da əni gizənь voçakьv.

Anpisa gizis:

„..Visa əni 22 kukaŋ. Şlotşaŋ ŋiətik kukaŋ ez kuv. Verda da juktala nakaz şerti, normaən. Çiştita bьd lun. Trudodeŋ bosta lovja ves sodəm şerti. Bьd təlьşьn zav MTF merajtə kьkьş. „Zuçka“ kukaŋ bьd lun sodə 500 gramm, a „Foredi“— 600 grammən...

Nəsta ordjьşəm jьlьş. Petim mukəd kolxozjaskəd skətvizəm kuza ordjьşnь. No me koşaşa,med menam kukaŋjas, stavnas ferma lois medvozьn.

Vot mьj jeseə. Fevral təlьşşa jəv plan tьrtim 7 lunən.

...Da, vuni, sodta vərlezəm jьlьş. Mijan kommuna tьrtis vərlezan plan srokьş vozьk. Fevral 2-əd lunə petisnь jagьş-ŋin gortə. Kьrьmalis „T. Jerimova“.

Familijesə gizнь veladisnь çeladьs. Okota eşkə zev asьs voəm pişməjastə da gazettə lьddьnьs da oz kuz.

— Boştla-zə eşkə da pemьd. Səmьn səd da jesьd, şəd da jesьd verma lьddьnь. Batə ez veladlь da nem ləg petə. Eg-i kodravlь sь ponda,— smoŋitəmən vistalə Tattana Andrejevna.

Tajə vəli tulьsьn. Telatŋik bokəd letçьş zuzьd „Kьçan sor“ pьdəsəd vorsig tьrji vizuvtis varov sor.

Tavo səvetjas perevьbor dьrji Tattana Andrejevnaəs bərjisnь Mezadorsa şelsəvetə slenə. Mədədisnь rajonuvsa səvetjas sjezd vьlə, resajtnь rajon vozьn sulalan gьrьş mogjas.

Tattana Andrejevna rajonnəj sjezd vььn. Noj paltoa, salla, kodən premirujtisnь şlot vьlьn. Morəs vьlas gərd bant.

Tattana Andrejevna sjezd tribuna vьlьn şorŋitə. Oz raportujt, a şorŋitə kьzi sijə usavlis da kьzi kolə eşkən vozə usavnьsə.

— „Me-əd miçaa şorŋitnьtə og kuz da en divitəj. Asnogən vistala, prəstəja. Siz: me əni viza 17 kukaŋ, a vizlьvli 50-əz. Unatə vizнь-dəzəritnь şəkьd, no ŋinəm,-səmьn zilzьka kolə vərnь, burzьka najəs çereditnь.

Menam vit voən ŋiəti kukaŋ ez kuvlь. I tajən me gərditça.

Əni kukaŋjasəj menam olənь bur telatŋikьn. Bьdənlь torja vezəsjas. Stav vezəsjassə me mavtali şojən.

Posŋi kukaŋjas menam bьdlun sodənь vesnas 400-500 grammən. Verda me najəs lunnas ŋolьş. Stav kukaŋsə vesala, mьşkala. Bьd kukaŋlь torja verdan norma.

Mijan kommunaьn unzьk məskьs xolmogorskəj da vьmskəj (metisjas.). Skət rəd abu zik lok. No na dinə kolə bur dəzər. Kьmьn bura dəzəritan, sьmьn najə unzьk şetasnь jəv, sizkə i skət pomьş boştam ьzьdzьk doxod.

Əni seşşa ŋeuna as jьlьş. Menьm əni 56 arəs. Vazən ovli gəla, eьgŋişə pət. Mort tujə menə ez lьddьvlьnь. A əni me poçotnəj mort. Vetli krajuvsa şlot vьlə, oblastuvsa şlot vьlə vetli kьkьş. Əni so mədədisnь tatçə delegatən. Mezadorьn bərjisnь şiktsəvetsa slenə.

Aslanьm səvet vlaştnьm otsalis mijanlь kьptьnь, lonь mortən. Tavo me bosti 319 trudodeŋ. Vuzali gosudarstvolь 11 pud ŋaŋ. Me aslam çestnəj usən perja dolьd da gaza oləm. Kodi kolxozьn, najə stavən sijə tuj vьlasəş. Səmьn zilnь jona kolə.

Partija da səvet vlaşt menьm şetisnь stalinskəj udarniça nim. Çeştən me kuta novlьnь tajə ŋimsə da çuksala stav skətniçajassə usavnь, bura ordjьşnь məda-məd kostad.

Çuksala stav kolxozŋikjasəs da kolxozŋicajasəs dərjьnь asşьnьm Səvetskəj vlaştəs“.

Pomalis vistavnь. Prəstəj, no şələmə jisana, vьl oləmə çuksaşan kьvjasьs Tattana Andrejevnalən vərzədis kьvzьşjasəs.

Pukalьşjas goraa aplodirujtisnь. Vərlezьş udarnikjas, kolxozŋica-udarnicajas, udarnikjas stalinskəj udarnicalь aplodirujtəmən kəsjьşisnь burmədnь səvetjasьs ussə, vьpolŋajtnь partijaən da pravitelstvoən səvetjas vozə suvtədəm mogjassə. A medvoz tьrtnь vərlezan plan.

Tajə kьvjasas Tattana Andrejevna stavnas açьs.

Vizinsa MTS.

P. DORONIN

SALDATSKƏJ MOJDKЬVJAS

Zev ьзьd mesta komi mojdjas piьn boştənь seeəm mojdkьvjas, kəni glavnəj ǧejstvujuseəj lico pьddi petkədçə sluzвa vьlьş mьnəm saldat. Saldatskəj mojd kьvjas artmisnь şəkьd da vьvti kuz stroka carskəj sluzвa podvьlьn:tajə şəkьd zвьllunьs artmədis mojdkьvjasьn zev xarakternəj obraz sluzivəjlьş. 25 vo çəz carskəj sluzвa vьlьn sluzitəm вərьn, mьj-zə saldatəs viççьşis gortas? Rəzəritçəm ovməs, eьglun da mirьn verdçəm. Seeəm sluzivəjlən səmьn əti şikas olan: kənkə sonьdinьn — peləsьn uzьstnь, şojantor talun kezlə nazəvitnь, kuritьstnь.

Tajə stav potrebnoştьs mojdkьvsa geroj — saldatlən. Ta vəsna eьglunьd saldatlь veş ovnь oz şet: eəktə sijəs ovnь şuşa da lonь izvorotlivəjən, medьm mogmədnь asşьs tajə içəlik potrebnoştjassə. Saldat вьdtorjən tədsa, вьdtorsə sijə azzьvləma, kьz suasnь vi pьr i va pьr sijə prəjditəma, zev xladnokrovnəj mort, no i xladnokrovnəj setçəz, kьtçəz on vərzəd sijəs aşsə da sьlьş içəlik potrebnoştjassə.

Saldat zik ninəmьş oz pov, sijə sь mьnda muka-nin terpitis„tazdorjugьdsa" naçalstvoşan, mьj sьlь „jeretnikjas," „besjas," „jomajas" da mukəd şikas loktorjas zik çalçungьz kodən kazitçənь, saldat nemzalittəg lupitə stav tajə neçistsə,nəjtə popjasəs, kupeçjasəs, carjasəs, generaljasəs. Mojdkьvsa saldat nekodьş oz pov, sijə şmert vьlad tesitçə, murtsa sijəs aşsə oz vi. Sijə oz pov „jenmьş" ni „oməlьş". Sьlən tьrmə izvorotçivoşt „jenməs" i „omələs" çorьda kod, po saldatski „kokornitnь" da stav „rajskəj" da „adskəj" pəradokjassə mədarə bergədnь.

Mojdkьlьn saldat petkədlьşşə rəzəritçəm вовьlən, sьlən kerka ni karta, ni nekueəm sobstvennoşt abu, no sijə vьvti prəst da lьskьd: em-kə sьlən nan kusək libə kəpejka denga, sijə pьr jukşə as sobstvennoştnas: verdə eьgəs da korьşəs.

Povtəm saldatlən tipьs usalьş massa pibş petəm mojdkьvjasьn — zev radejtana tip. Sijə zev jona matьsmə mojdkьvsa pop kazak tip vьlə.

Povtəm saldat jьlьş şuzetьs zev jona paşkaləma komi mojdkьvjasьn. Nəbdinsa Vittorlən povtəm saldat jьlьş şuzetsə ispoljzujtəma „Rajьn" da „Inaştəm lov" nima pijesajasьn. No sьlən mojdkьvsa povtəm saldat tip pьddi şetəma, sijə-zə xarakternəj çertajasnas, kreştanskəj tipəs. Pəsti nekueəm torjaləm abu Şuz Matvej da mojdkьvsa povtəm saldat tipjas kostьn. Kьknan sluçajas dejstvijeьs munə muvьlьn, „rajьn" da „adьn". Kьzi i Şuz Matvejəs, mojdvьvsa saldatəs, „rajьş" da „adьş" pəradoksə zugəm vəsna, вər vətlənь ovnь mu vьlə.

Saldatskəj mojdkьvjasьn, вьtovəj elementjaskəd ortçən, şuzetnəj kanvaə pьrə una fantaştiçeşkəjən kazitçana element; unзьk mojdkьlas saldat pьr vermaşə „jomajaskəd","jeretnikjaskəd","çərtjaskəd", „jenjaskəd", „şvjatəjjaskəd", no ta ponda tajə şikas mojdkьvjassə oz-na poz sunь fantaştiçeskəj mojdkьvjasən: satiriko - вьtovəj elementьs vek-zə вoştə ьзьdзьk mesta.

Tajə şikas mojdkьvjaslən antireligioznəj da antipopovskəj mojdkьvjas şerti znaçenijeьs abu içətзьk. Tani siz-zə ьзьd jukən вoştə вьd şikas sujeverijejaslь (jenjaslь, oməljaslь, jeretnikjaslь) panьd veşkədəm satira.

POVTƏM SALDAT

JƏZKOSTSA VAŻ MOJD

Vazən olis-vьlis ətik saldat. Kьzvit vo sluzitis da kьzkvajtəd vo vьlas sijəs gortas lezisnь. Vot mədədçis saldat gortas assьs pərьş bat-mamsə vidlьnь. Munis, munis da əti kerkaə uznь juaşis.

— Lez-pə, kəzain, sluzivəj mortəs uznь.

— Uznьtə-pə miləşti proşim, a verdnь-juktavnь mijan i çeladlь krəski nan abu.

Saldat kьskis assьs sumkaşьs medbərja nan kolassə da suis:

— Şojə-pə kodlь mьjdəm tьrmas.

Mədlunnas sluzivəj mədədçis vozə da korьş tətkakəd voça lois:

— Otsav-pə, sluzivəj, korьş starukalь... Şet-pə mem zalazza əti nan kusək.

Saldat bьd mesək peləsьş gurjis da lukjis, gurjis da lukjis da əti nan krəski ez şur. Seşşa zep pьdəssьs şuri pjat kopejek denga da şetis sijə korьş starukalь.

Korьş staruka sь pьddi şetis assьs koran sumkasə daj suə:

— Boşt-pə sluzivəj miləştina şetəm pьd-dibd tajə sumkasə. Tajə sumkaən eьglь on kuv ni pəgibə on vo.

Boştis saldat korьş starukalьş sumkasə daj vozə mədədçis. Munis, munis da kьnəmьs mədis şumavnь. Medbərja nanşə uzaninьn verdis, medbərja dengasə korьş starukalь şetis, - veşig kuritçьnьtə tabakьd abu! Pukşis saldat tuj bokə, jursə gьz-gьzkerьstis daj korьş starukalən şetəm sumkaьs sьlən dum vьlad uşi:

— A ləşьd-zə-pə eşkə tajə sumkaas-kə nantor, vina butьlka da tabak tьra kəsəl vəli. — Seşşa tapnitis kinas sumka bokə, a sumkaьş tom molodeç şvirk kьlə çeç-çьstis:

— Mьjən-nə verma sluzitnь ten, vьl kəzain?

Saldatlь zev nimkod loi da suə:

— Med-pə pьrьş-pьr tani vəli pьzan da uləs. Pьzan vьvtьrьs medşa çəskьd şojan-juan da kuritçan dobra.

Drug saldat vozьn lois pьzan, a pьzan vьvtьrьs bьdşikas kusannə da tabak kəsəl.

Saldat pəttəzьs şojis-juis, ləzədtəzьs kuritçis daj bara kuçkis sumka bokə:

— No əni kezlə-pə pət i kod... Verman-pə bər stavsə uberitnь.

Şojan ni juan ez lo, a tom molodeç bər şvirknitis saldat sumkaə, bьttəkə ez i vəvlь.

Munis, munis saldat da karə vois. Kьlis sen-pə sarlən zev miça nьv em-Jelena Prekrasnaja. Saldat suə:

— Ças-pə vetla sar ordə Jelena Prekrasnajaəs vizədlьnь. Ozə me sajə verəssajə mun?

Kutis pьrnь sar ordə, a çasəvəjjas sijəs oz lezнь, şьlieuptas tojlaləmən vətlənь.

Kuçkis saldat sumka bokə, sumkaьş tom molodeç çeççьstis.

— Kueəm sluzьa-pə eəktan sluzitnь, vьl kəzain?

A saldat sьlь ində:

— Vot tajə bəlbanjasьs-pə menə sar ordə pьravnь oz lezнь. Kuçkь nalь mort ətpьrjьşən banbok kuzaьs.

Tom molodeç kuçkis çasəvəjjaslь mort ətpьrjьşən da najə turun mesəkjas moz ətarə-mədarə lebovtisnь. Pьris saldat sar ordə. Sar sьlьş i jualə:

— Kueəm mogən-nə, sluzivəj, loktin me ordə?

A saldat sьlь i suə:

— Me-pə lokti tenşьd nьvtə koravnь. Te ordьn gəştitьstnь.

Sar sьlь i suə:

— Kujim lun-pə gəştit me ordьn. Kazitças-kə menam gəseeɳijeьs, seki zatpu vьlə tujan.

Seşşa saldatəs jərtis turmaə, a şojan juan pьddi eəktis peisatьr va vajnь da sijən gəştitədnь. Əti lun pukalə turmaьn, məd lun pukalə saldat i nəti oz təzdьş. Kuçkas sumka bokas da pьzan-vьvtьr şojan-juan-mədas ruavnь i kuritçьnь tabak tьrmьmən. Saldat mortlь nemtor oz i kov.

Ьstis sar slugajasəs saldat dorə juavnь, zdəvələn-ə abu sijə sarskəj gəseeɳijeən? A saldat slugajaslь eəktis viştavnь:

— Zev zdəvələn-pə, medьm sar batusko eəe volas ətlaьn zavtrekajtьstnь da vina rumka juьstnь.

Loktis sar turmaə saldat dinə. Saldat kuçkis sumka bokas:

— No, suas, tom molodeç, med tan vəli pьzan tьr medşa çəskьd şojan-juanьs da bьdşama çəskьd zakuskajasьs!

Sumka pьeşьs şvirkkьlə çeççьstis tom molodeç da şojan-juan ləşədis.

Gəştitə sar saldat ordьn daj divujtçə, sijə taeəm çəskьd şojanjastə nətçьd-na ez şojlьvlь.

Şojəm bərьn sar guşalis pьzan vьlьş əti zarni pan da aslьs zeptas i şujis. Lьddisnь şojşəm bərьn stav pansə da əti pan ez məd tьrmьnь. Saldat i suə:

— Enə-pə, sar, te guşav menşьm pansə?

— Eg-zə-pə guşav.

Saldat seşşa kuçkis sumka bokas daj suə:

— Kodi-pə guşalis mençьm əti zarnija pan, sьlь-pə banbokas kьkьş kuçkьnь. No-ko, tom molodeç, korş vosəm pansə.

Şvirknitis tom molodeç saldat sumkaьş da kьskis vosəm pansə sar zeptьş. Ətçьd kuçkis sarlь banbokas—ətarə tumbьltçis, mədьş kuçkis—mədarə tumbьltçis. Sarlən ədva lolьs koli.

Seşşa sar saldatlь suə:

— Şeta-pə asşьm nьləs te sajə, əti vojkə uzan me vьl kerkaьn da vətlan-kə setьş gəştjasəs.

Saldat i suə:

— Kьz nə-pə og uz vьl kerkaьn!

Munis saldat uznь vьl kerkaə. Sijə voj kezlə gəgərbok tomlalisnь. Murtsa pemdьstis, saldat mədis vodnь uznь. Drug kьşkə geв mьnda çərtjas loktalisnь da saldatlь i suənь:

— Mьjla-pə te, sluzivəj mort, tatçə mijan kerkaə loktin? Mi tenə pьrьş-pьrzə viam.

Saldat nalь i suə:

— Tabaknьd-pə dubalə menə vinьtə! — seşşa saldat kuçkis sumka bokə daj suis:

— Vaj-pə, tom molodeç, uznajtьstam da zakuşitьstam.

Sumkaьş şvirknitis tom molodeç da pьzanvьv-tьr loi şojan-juanjas. Saldat vina juə, a çərtjas zavid pьrьş vizədənь sь şojəm-juəm vьlə. Seşşa çərtjas i suənь:

— On-pə vuzav sluzəj tajə sumkatə mijanlь?

— Tajə sumkaьs-pə abu prodaznəj, a zavetnəj. Tajə sumka pьekas-kə-pə stav çərt kotьrnad ətpьrjə tərannьd, seki-pə sumkasə tajə don boşttəg şeta.

Çərt çukər zoldədçisnь da zoldədçisnь da zik geв kodəş loinь, stavnьs tərisnь sumka pьekə. Saldat najəs topьda kərtalis sumka pьekə, seşşa boştis pudзьnja gira da mədis-taj kuçkavnь çərttьra sumkaə! Kuçkalis da kuçkalis, kuçkalis da kuçkalis. Çərtjas kьlə gorzənь sumka pьekəsşan:

— Lez mijanəs, sluzivəj, nekor seşşa te juəmvьlə og ləgədçəj!

A saldat vek ətarə giraən kuçkalə çərt tьra sumkaə da açьs sualə:

— Korkə mədьş mem panьd ləşədçannьd-ə on-nin? Mədьş seşşa pakəştitçannьd on-ni n?

Seşşa boştis sumkasə da çərtjasəs əsinulə kojьstis. Çegşisnь çərtjas da jurtəgsadtəg çepəsjisnь, kodi kьtçə veşkalə. Ez-nin seşşa nekor tajə vьl kerkaə volьnь.

Sar-nin vəli dumajtə, mьj kovtəm zatpuьş sijə mьnis, mьj çərtjas zagədisnь sijəs vьl kerkaьn. Mədlunnas saldat loktis sar dinə daj suə:

— No menam sluzвa-pə estis. Əni вьt loə şetnь Jelena Prekrasnajaəs me sajə verəssajə.

Sarlь ez vəv eşkə okota saldat sajə asşьs nьvsə şetnь, no vozə ətkazitnь ez lьşt.

No saldat açьs ez okotit car nьv vьlə gətraşnь:

— Me-pə vetla pervoj pərьş bat-mamәs vidlьnь, seşşa vo kujim kьmьn gulajtьsta da okota-kə boştas, vəlişti lokta Jelena Prekrasnajaəs koravnь.

Seşşa boştis saldat asşьs sumkasə daj gortlan mədədçis.

Munis, munis da sьlь zev miştəm staruka panьdaşis. Əti kias sьlən klesei, məd kias ьzьd kosa. Miştəm staruka saldatlьş tujsə i poeis:

— Əni-pə, sluzivəj, menьm i şurin. Dьrpə-nin me tenə korşa da nekьtьş og azzь. Me-pə tenad şmertьd.

Saldat skərmis da sablasə eşkə kəsjis kьskьnь, no şmertьd vozzьk vevjalis kosaən əvtovtnь.

Vot vois saldat mədar jugьdə — rajə. No rajə sijəs oz leznь. Rajьn-pə saldatlь mesta abu.

— Abu-kə i med abu,— suə saldat,— me i adə muna. Şojan tor-kə loə da tabak loə tьrmьmən, mem i adьn loə zev ləşьd.

Leççis saldat adə. Çərtjas sijəs kvatitisnь da medşa zar bias mədisnь kьskьnь. Saldat taj kьz suvtis po-saldatski da ravəstis çərtjas vьlə ьzьd gələsən:

— Ak-ti, kəmtəm kokjas, vəsni bəzjas! Vunədinnьd-nin kьz me tijanəs sar kerkaьn pudзьnja giraən sontьli!..

Çərtjas mьjən kьlisnь tajə kьvjassə, stavnьs şuv-şav çepəsjisnь da medьzьd çərt dorə zaləbaən kotərtisnь:

— Ok, dedusko, ьzьd çərt. Sijə skər saldatьd mijan adə voəma. Stav adsə kəsjə kiştnь, zuglьnь!..

Povzis ьzьd çərt, jərsitçis ad peləsə da ьlьşan gorzə saldatlь:

— Mun,— suə,— sluzivəj, mijan olaninьş. Mьj kolə boşt, a aşnьməs en vərzəd.

— Mьj-nə me tijanəs vəça. Ti kuçikьş sapəg og vur.

Dəzmьtəzьs gulajtis saldat adьn, çərtjasəs çirsədlis, polositьstis daj bər rajə mədis.

Jen sьlь i suə:

— Kor-pə mun Mixail Arxəngelьş piseal da suvt, sluzivəj, raj əsəs vizпь: Petьr-Pavel-pə menam pərьşmis da stərəzavnь oz-ŋin vermь.— Şetisnь sьlь viŋtovka da suvtədisnь raj əsəs vizпь.

Vot sulalə saldat viŋtovkaən da raj əsəs karauliтə. Vizədə, rajə şmert kajə. Saldat sijəs soskədьs trakŋitis da suə:

— Kьzi-pə te, lь çukər, rajə lьştan pьrnь? Kod tenə koris?

Şmert sьlь i suə:

— Me-pə jen dorə dokladən lokta. Kolə sьlьş juavnь, kueəm arlьda jəzəs tavo vijavnь eəktas menьm?

Saldat sьlь i suə:

— Jenmьd-pə me dokladtəg ŋekodəs as dinas oz priŋimajt. Na,— suas boştlь mençьm viŋtovkaəs da vizlь raj əsəssə, medьm vetlig kosti ŋekod tatçə oz kavsaş. Me-pə açьm vetla da te pьddi juala.

Jen eəktis saldat pьr şmertlь viştavnь: „Tavo-pə kolə medşa pərьş ḑedjassə da вавajassə viavnь".

Saldat as kezas dumьstis: „A menam-pə bat-mam pərьşəş-ŋin. Taz-kə viştala, şmertьd pьrьş-pьr-zə menşьm pərьş bat-maməs naçkas, najəs seşşa mem oz i udajtçьv azzədlьnь". Saldat vezis jenlьş eəktəmsə, şmertlь tazi viştalis:

— Tavo-pə jenmьd eəktə viavnь ŋe arlьd şerti, a çin şerti. Mun-pə letçь mu vьlə da vi stav geŋeraljassə da polkovnikjassə.

Sulalis, sulalis saldat raj əsəs dorьn, tazi əti vo kolis. Vizədə — kьşşənь, rajə kajənь epoleta geŋeraljas da jugьd kiza polkovnikjas, a na bərvьlьn kos lь çukərnas giragarakьlə, şmert kьskьşə.

Şmert saldatlь ьlьşaŋ-na gorzə da əvtçə:

— Voştь-pə raj əsəstə, sluzivəj, geŋeraljas da polkovnikjas loktənь!

A saldat şmert nьr ulə kulaksə mьtçədlis:

— Kod-pə ten eəktis geŋeraljasəs da polkovnikjasəs rajə katədnь? Pьrьş-pьr-zə adə stavnьsə vətlь!.. Jenşaŋ seeəm prikaz: geŋeraljasəs adə vətlьnь.

Nuədis şmert geŋeraljasəs adə da bara loktis raj əsəs dorə saldatlьş juavnь: kodjasəs tavo vьlə jen eəktas viavnь?

Saldatlь jenlən prikazьs ez vo şələm vьlas: eəktis viavnь sər arlьda stav muziçej jəzsə. Saldat dumajtə, mьj tajə prikazьs şerti şmert vias sьlьş vokjassə, seşşa sьlь oz i udajtçь najəs azzədlьnь. Saldat bara vezis jenlьş prikazsə da şmertlь tazi viştalis:

— Tavo kezlə-pə jenmьd eəktis viavnь ŋe arlьd şerti, a çin şerti. Leççь-pə mun mu vьlə da viav seş stav popjassə.

Sulaiis, sulalis saldat raj əsəs dorьn, tazi məd vo kolis.

Vizədə:— pop çukər aravaən rajə kьskьşənь, a na bərşa koslь şukərnas gira-garakьlə — şmert kьskьşə.

Ьlьşaŋ-na şmert kijasnas əvtçə da saldatlь gorzə:

— Voştь-pə sluzivəj, raj əsəstə, popjas rajə loktənь!

Saldat bara kulaksə şmert nьrulə mьtçədlis da suə:

— Kodi-pə eəktis təjə kuz jurşija besjassə rajə katədnь? Siz-ŋin una tani kuzjurşijaьs! Pьrьş-pьr-zə stavnьsə adə vətlь... Jenşaŋ seeəm prikaz şetəma.

Vətlis şmert popjasəs adə da bara loktis raj əsəs dorə.

— Juav-pə, sluzivəj, jenlьş, kueəm arlьda jəzəs tavo kezlə eəktas viavnь?

A saldat sьlь i suə:

— Tavo kezlə-pə jen eəktis vinь 25 sərəs, 50 arkirejəs, kupeçjasəs da stav sudḑaləḑḑasə.

Sulalis, sulalis saldat raj əsəs dorьn daj kojməd vo kolis. Bara loktə şmert, vajədə şərşьs sarjasəs, arkirejjasəs, kupeçjasəs da stav sudḑa-ləḑḑasə. Ьlьşaŋ-na sijə kinas əvtçə da gorzə saldatlь:

— Voşt-pə, sluzivəj, raj əsəstə: pravedŋikjas loktənь!

Saldat bara kulaksə şmertlь nьruləзьs mьtçədlis da suə:

— Vot şeta-pə me tenьd, lь çukərlь, pravedŋikjasəs vajədəm! Kod çərt eəktis tenьd tajəjasəs rajə katədnь? Pьrьş-pьr-zə adə letçəd! Jenşaŋ seeəm prikaz şetəma.

Vətlis şmert stavnьsə adə da bara loktis raj əsəs dinə da ьstə saldatəs jen dinə juavnь: „kodjasəs tavo kezlə viavnь".

A saldat skərmis daj suə:

— Dəzmi-pə me teьş. Abu me tenьd sluga ŋi kazak. Vetlь koləkə da açьd juaş.

Tədmalis jen şmert viştaləm şerti saldatlьş stav sutkasə da eəktis kutnь da vajədnь saldatəs.

— No, mьj-pə te vəçin, sluzivəj? Geŋeraljassə te eəktin şmertlь viavnь?

— Tak toçno, vasevьsokoвlagorodije!

— Popjassə te eəktin şmertlь viavnь?

— Tak toçno, vasevьsokoвlagorodije!

— Sarjassə da arkirejjassə te eəktin şmertьslь viavnь?

— Tak toçno, vasevьsokoвlagorodije

Skərmis jen da suə saldatlь:

— Vətla-pə me tenə, sluzivəj, rajьş taeəm uzşьd. Əni-pə şmertlьş ŋaŋkusəksə mьrḑḑin, ŋinəm sьlь loi vəçnьsə. Eəkta tenьd kujim vo çəz verdnь şmertəs as kosta vьlad!

Vot mədədçis saldat rajьş bər mu vьlə, a şmertьd sь bərşa kьz vuzər vətlьşə: kьtçə saldat, setçə i şmert. Pukşas saldat şojnь — şmert sьkəd eəe-zə şojnь pukşas da ətnas vit mort mьnda şojas; pukşas saldat vina junь — şmert sьkəd-zə juə da vit mort mьnda juə. Pukşas saldat kuritçьnь, a şmertьd sь çigarka kuritig kosti vit çigarka kuritas.

Skərmis saldat şmert vьlə daj suə:

— Dьrə-nə-pə te me kosta vьlьn mədan verdçьnь? Og-zə məd me tenə kujim vo çəz verdnь-juktavnь.

Seşşa munisnь, munisnь daj kabak vois. Şmert sьlь i suə:

— Vaj-pə, sluzivəj, pьraiam kabakas da juьstam neuna.

A saldat as kezas dumьstis: „Ças-pə me tenə əni velədьsta neuna", seşşa sumka zьnjьs kьmьn səvtis dorьsa iztorjas da suə şmertlь:

— Kьtçə-nə tekəd kabakə pьram? Tenə-pə, lь çukərəs, azzasnь da stav jəzьs povzasnь. Burzьk loə: te pukşь me sumkaə, a me tenьd kuta vinasə mьtçavnь.

Sizi i vəçisnь. Şmert pьris iztьra saldatskəj sumkaə daj suə:

— Oj, sluzivəj, tani-pə izçukərad menьm zev çorьd kujlьnьtə! Bokəs izdorьsjasьs suejədlənь! Vaj rektь sumkaşьd izjassə!

A saldat sьlь i suə:

— Pukav-pə sen da çərt tekəd məritçь! — Seşşa saldat zev topьda kərtalis sumka-mesəksə da mədis şmertəs pьrkədnь:

— Atʲ! Dva! Atʲ! Dva!— po-saldatski marsirujtə da şmertəs iztьra mesəkьn pьrkədə. A şmertlən səmьn lьjasьs kьlə gila-golakьlənь iz çukər pьekьn.

Seşşa saldat pьris kabaeeik ordə, neuna jusstis daj suə:

— Vot pə, kabaeeik, menam mesəkьn şmert kujlə, leza-kə sijəs vəla vьlə, pьrьş-pьr-zə tenə vias. Mьj-pə şetan, med sijəs vəla vьlə og lez?

Kabaeeik povzis da suə:

— Mьj-pə kolə sijə i boşt, no şmertəs vəla-vьlə en ləz!

Prəştitis saldat kabaeeikəs. Kə rtalis kabak əzəsə şmert tьra mesəksə daj suə sьlь:

— Me-pə vetla pərьş bat-maməs azzədlьnь. Kьtçəz bər og vo, şmert tьra mesəksə tajə en lьşt boştnь, medьm-pə tani əzəsas movkjalə.

Kolis şmert kabak əzəsьn iztьra mesək pьekьn movkjavnь. Bьd əzəs voştigən da pədlaligən sьlən lьjasьs izpьekьn gila-golakьlənь.

Vois saldat gortas, a pərьş bat-mamьs lovjaəş-na. Nalь zev lubə loi, mьj pisə lovja şinmən udajtçis azzədlьnь. Zoŋ vo saldat gəştitis gortas daj kabaeeik ordə şmertəs vidlьnь munis. Lezis sijəs iztьra sumkaьş daj suə:

— No, şmert, kueəmzьka gəştitin kabaeeik ordьn?

A şmertlən murtsa lolьs koləma. Seşşa şmert bara mədis vuzər moz sь bərьş vətlьşnь. Saldat i dumajtə: „kьz-pə tenə əni tesitnь?

Nəbis seşşa saldat tabak doz, tьrьs setçə nuskan tabak səvtis, pukşis daj mədis tabak nuskьnь. Ətçьd nuskьstis — çikkьlə nesjədis, mədьş nuskьstis — çikkьlə nesjədis.

A şmert sьlь suə:

— Vaj-pə, sluzivəj, me eəe tabaktə nuskьsta.— Sьlən vəli seeəm moda, mьj saldat vəçə, sijə sь bərşa şmert vəçə.

— Əti çepəl tabakьd-pə, şmert, tenьd daskə eea loə? Burzьk loə, pukşan-kə tabak dozjas, sek seşşa kət luntьr dugdьvtəg nuskь.

Pukşis şmert tabak dozjə, a saldatьd bostis tabak doztə, zev topьda pədlalis da zeptas i şujis. Nesjalə kьlə şmert tabak dozjьn, a saldat sь vьlə şeralə. Zoŋ vo çəz vəditis şmertəs tabak dozjьn daj lezis medbərьn:

— No kueəmzьk-pə, şmert, tabak dozjьn ovnьtə?

A şmertlən murtsa lolьs koləma. Bara şmert mədis saldat bərşa vuzər moz vətlьşnь da saldat kosta vьlьn verdçьnь. Şojnь pukşas saldat, sijə sьkəd ortçən pukşas da vit sьmьnda şojas.

Vot saldat vəçis ьzьd jaseik daj şmertlь suə:

— Pьrav-pə, şmert, jaseik pьekas da pьekəssaŋьs ştenjassə struzitьst!

Pьris şmert jaseik pьekəsə, a saldat krap kьlə pədlalis jaseik əzəssə daj şmertəs jaseikə tomnalis. Seşşa nuis kladbisea vьlə, kodjis gu da setçə sijəs i tьrtis:

— Vot-pə ten, lь çukərlь!.. Məritçьst mu pьekəsьn!..

Əti vo kolis daj məd vo kolis daj şmert vek abu.

Ьstis jen aŋdeljassə korşnь şmertəs, kьtçə sijə lois.

Korşisnь da korşisnь, korşisnь da korşisnь — nekьş korşnь ez vermьnь. Seşşa loktisnь saldat dinə daj jualənь:

— Kьtçə-pə şmertsə, sluzivəj, zebin?

— Me-pə sijəs kladbiseeə nui da guali. Seşşa aşnьd korşə.

Korşisnь da korşisnь, stav kladbiseesə lupəsitisnь, korkə seşşa şmert tьra jaseikьd i şuri.

Loktis jen dinə şmert daj suə:

— Ədva-pə menam loləj koli! Saldat kos-ta vьlad verdçьnьtə abu zev ləşьd.

— Saldatьdlən-pə qaq solьs abu pətəsa! Bər-pə mun mir kosta vьlə verdçьnь,— ьstis jen şmertəs bara mirskəj kosta vьlə verdçьnь.

Bara vaz mozьs şmert mədis jəzəs mərtnь, no saldat dorə i veşig i matьstçьnьsə ez ləşt, qepəstə sijəs məritnь.

Ta barьn saldat olis-na şo vo, gaskə i kьkşo. Setçəz olis, kьtçəz açьs ez dəzmь.

SALDAT DA KЬK GEQERAL

JƏZKOSTSA VAŻ MOJD

Ətçьd saldat pьris traktirə vina junь, a seni kьk geqeral pukaləno da as kostanьs şorqitənь. Ətikьs suə:

— Car nьlьd-pə, qert, me sajə verəssajə munas, me tom da miça. Me-pə talun sijəs medşa dona traktirə gəştitnь kori.

A mədьs suə:

— Me sajə-pə, qert, munas, me kət-pə oləma mort, no ьsьd çina da şmel. I me-pə aski sijəs meddona traktiras gəştitnь kori.

Saldat kьvzis, kьvzis daj suə:

— Kьş-nə-pə tijanlь, bəlbanjaslь, car nьv vьlə gətraşnь. Vot me-kə-pə okotita, pьrьş-pьr car nьv vьlad gətraşa.

Geqeraljas skərmisnь bəlbanən suəmьş, mort kujimьşən saldatlь banbokas kuçkisnь da saldatəs vətlisnь traktirьş. Geqeraljaslь saldatəs kuçkavnь-əd pozə.

Skərmis saldat da suə:

— Ças-pə me tijanəs qeuna „vorsədьsta".

Vot məd lunnas tom geqeral mədədçis dona traktirə, kьtçə car nьləs vəli gəştitnь korəma. A saldat vozьk munis traktir kəzain ordə da medalis geqeral komnatakəd ortçən komnatasə.

Vot vois tom geqeral dorə car nьv. Geqeral çukəstis traktirseikəs daj suə:

— Vaj-pə menьm kəkjamьs sajta kьk butьlka vina da medşa dona zakuskajassə.

A saldat kьlə məd komnataşaq gorzə:

— Ej, traktirseik! Vaj-pə mem medşa dona stav vinatə, me-pə kəkjamьs sajtən pьddi das sajtən mьntьşa.

Geqerallь zaq loi das sajtən mьntьşnь.

Traktirseik i suə geqerallь:

— Me-pə sluzivəjlь dona vinasə nua; sijə donazьka mьntьşə.

— No sizkə-pə medşa dontəmsə, ruba butьlka vaj kьkəs.

Saldat şten sajşaq bara-qin gorzə:

— Me-pə, traktirseik, tenьd ruba butьlkajas vьlad kujim cəlkəvəjən mьntьşa. Vaj taççə eəe stav dontəm vinatə.

Siz geqerallь ez i udajtçь car nьləs gəştitənь. Mьjkə şorqitisnь, şorqitisnь as kostanьs, seşşa car nьv kьlə i suə:

— Volь-pə talun daskьk çasьn vojьn me spalqaə. Kor-pə voan me əsiq ulə, tarknit, a me-pə tenьd gez leza da te sь kuzta kavsaşan.

Vot korkə kutis vonь 12 ças voj. Saldat çassьnjən kьmьn munis vozьk geqeral dorьş car nьv əsiq ulə da tark-tark kerьstis. Car nьv lezis gezpom da saldatьd sь kuza kavsaşis car nьv spalqaə. Car nьv i suə:

— Bijaşam-ə ogə-pə?

— Ogə-pə biaşə. Nəsta bat-mamьd menə azzьlasnь. Bitəgьs-pə mijanlь zev ləşьd.

Vot olьstisnь qeuna daj geqeral kьlə əsiq ulьn tark-tarkkerьstis. Car nьv i suə:

— Kodi-nə-pə tajə loktə?

— Qert-pə tajə əntaja proklatəj saldatьd loktə. Çasiь-pə me sьlь mьjənkə jur vьlas çəvta, — seşşa saldat boştis car nьvlьş tьra ləkaqsə da çəvtis əsiq pьrьs geqerallь ples vьlas.

Geqeral şəlaşəmən gortas kotərtis, zev ьsьd jəg sьlь ples rəças çetçьstis i stav geqeralskəj mundurьs lakəşşis.

Asьvvozəzьs saldat olis car nьv ordьn, no jugьd tədçьtəzьs sijə paştьsis da mədədçis vaz loktan tujədьs. No muntəzьs voz suə car nьvlь:

— Mьj-kə-pə mem na-pamjat pədarit.

Car nьv pədaritis assьs zarqiən vurəm sarapansə. Sizik car nьv ez i tədlь, mьj sь dinə geqeral pьddi saldat volis.

Məd lunnas i pərьş geqeral car nьləs koris dona traktirə gəştitnь da vina junь. A saldat bara vozvьlьş medalis ortça komnatasə daj suə traktirseiklь:

— Generallь-pə dona ŋi dontəm vina en şet, mьj-pə sijə koras, stavsə menьm vaj.

Vot geŋeral çukəstis traktirseikəs daj suə:

— Vaj-pə menьm kəkjamьs sajta kьk вutьlka.

A saldat kьlə gorzə ştena sajşaŋ:

— Stav dona vinatə-pə, traktirseik, menьm vaj, me das çəlkəvəjən вutьlkaьş mьntьşa!

Geŋerallь zaŀ loi das sajtən mьntьşnь daj suə:

— Vaj-pə mem sizkə kьk вutьlka ruвa vinatə.

A saldat kьlə şten sajşaŋ вara-ŋin gorzə:

— Vaj-pə, traktirseik, taççə stav dontəm vinatə, me tenьd rubən pьddi kujim çəlkəvəjən mьntьşa!

Zaŀ loi geŋerallь ruвa vina вutьlka vьlə kujim sajtən mьntьşnь. Siz geŋerallь ez udajtçь car nьləs gəştitədnь. Seşşa pukalisnь, şorŋitьstisnь daj car nьv kьlə suə geŋerallь:

— Talun vojnas-pə daskьk çasьn lok me əsiŋ ulə da ştenə tark-tarkkerьst, mepə tenьd gez leza daj pьran me ordə.

Vot matьstçis daskьk ças. Saldat çasзьnjən kьmьn geŋeralьş voззьk munis car nьv əsiŋ ulə da tark-tark kerьstis. Car nьv əsiŋşaŋьs mьtçis gezpom da вara saldat kavsaşis car nьv spaŀŋaə.

— Biaşamə ogə-pə? — jualə sьlьş car nьv.

— Mьj-nə вişьs. Bitəgьs-pə mijanlь zev ləşьd.

Murtsa-na saldat uditis pьrnь car nьv ordə, əsiŋ ulə vois pərьş geŋeral da tarktark kerьstis.

— Kodi-nə-pə tajə loktə? — suə car nьv.

— Tajə-pə dert əntaja juьş saldatьd, mijanlьş şorŋinьməs kьvlis da loktə. Çaspə me sьlь juras mьjənkə lьja, med jəz əsiŋ ulьn vojьn oz səjt. — Seşşa вoştis peŀəsьş vatьra ləkaŋ da kojьstig moz sьвьtis geŋerallь juras. Geŋeral şəlьstis da gortas kotərən mədədçis: pleз rəças ьзьd jəg çetçьstis i stav geŋeraŀskəj mundirьs stramitçis.

A saldat olis carevna ordьn asjavьləзьs da jugdьtəз voз mədədçis vaz tujədьs. No muntəз voз carnьvlьş koris mьjkə napamjat. Car nьv şetis assьs zələtəj çuŋkьesə da zarŋi uzora səvk çulkisə. Munigas sьlь car nьv suə:

— Aski-pə ta kadə вara volь me ordə, seki-pə şorŋitçam, kьzi da kor me ordə koraşnь loknь.

— Ladnə, — suə saldat, — koraŋ-kə vola, mьj-nə og volь.

Korkə vois kad daskьk ças gəgər. Saldatlь ŋeokota-ŋin vəli munnь car nьv ordə.

— No çaş, — suə, — medвərjaьş nəsta vetla. Seşşa munig mozьs tuj vьlьş kutis kəzaəs da şərşьs nuədis. Kor car nьv leзis əsiŋ pьrьs sьlь gezpomsə, saldatьd as pьddiьs gezpomad şurədьs kərtalis kəzaəs daj açьs gorədis.

— Leptь-pə!

Car nьv leptis kəzaəs as spaŀŋaə, çajtə, mьj zвьŀ musukьs sь vozьn.

— Ok-pə, jona-zə-ŋin gazəj вьri: ədvapə vermi daskьk ças voəmsə viççьşnь! Ədjənзьk-ŋin pərtçьş!

A kəza povzis da komnata tьrən вakəstis: ве-е-е-е!

— Mьjkə-pə taj-nə tenad talun gələsьd çirəma? — suə car nьv, seşşa sьvjьstis eşkə sijə pemьdinad kьknan kinas da kəza şurьd kiulas şuri da kьз taj gorədas!

Kotərən loktisnь carskəj slugajas da divujtçənь, kьzi kəzaьs veşkaləma car nьv spaŀŋaə da ədjənзьk ses vətlisnь.

A car nьv вogə vois da dumajtə:

— Gaskə-pə kujimnan vojas kəza volьvlis: pemьdinad mьjən tədan?

Sogşəmьsla sijə vişmis, ŋekueəm doktor oz təd sьlьş vişəmsə, korşənь sьlь nəsta вurзьk doktorjasəs.

Vot saldat paştaşis doktorən, loktis car nьv dinə daj suə:

— Te-pə carevna, kəzaьş şəktəmьd. Əkmьs təlьş mьşti-pə tenad kəzapi çuzə. Regьdзьk-pə koləkə kod sajə-kə verəssajə pet, a on-kə jəz şeram ulə şuran.

A car nьv vazən-ŋin ta jьlьş dumajtə: sijə saldatlь i suə:

— Şeta-pə me tenьd tьşeça çəlkəvəj geŋga da ŋekodlь-zə ta jьlьş ŋemtor en viştav.

Boştis saldat tьşeça çəlkəvəj daj suə:

— Em-pə tani əti saldat, sijə вьdtorsə tədə, vermas-pə tenьd зəvet şetnь, kьzi petnь tajə pakəştsьs.

Seşşa munis saldat traktirə, çukərtis assьs stav jortjassə da ŋekьmьn lunən stav tьşeça çəlkəvəjtə i juis. Seşşa as paşkəmən munis car nьv dinə daj suə:

— Menə-pə ьstisnь te dorə. Mьjla menə korin? Kueəm sluzвa kolə sluzitnь?

A car nьv sьlь i suə:

— Vot pə sizi i siz... Menə-pə pakəşt suis, tatьş mьzaəs kolə korşnь daj tajə pakəştsə kьzkə kolə vevttьnь.

Saldat sьlь i suə:

— Tajə-nə-pə kueəm sluzьa! Taьş kokqitorjьs-pə qemtor abu! Kəsjьş-pə verəssajə munnь sь sajə, kodi bər vajas tenşьd pədaritəm sarapantə, çulkitə da zələtəj çuqkьetə, sijə-pə tenad i loə muzikьd. Sijə stavşьs taş mьza. No verəssajad muntəspə te çulki, sarapan da çunkьe vajьşьdlьş mьskusə vizədlь: mьsku kuçikьs-kə zoq, sek pozas sь sajə verəssajə munnь.

Car nьv şetis saldatlь tьşeça çəlkəvəj denga nagrada pьddi. A saldat bara munis kabakə da mədis asşьs jortjassə vinaən juktavnь-gəştitədnь.

Vot mədis kьvşьnь car nьvlən-pə vosəma zarni uzora səvk sarapanьs da zarni uzora çulkiьs, kodi vermas sijəs korşnь, sь sajə car nьləs verəssajə şetasnь.

Ətçьd saldat pьris pəkməlitçьnь traktirə, a sen bara pukalənь kьk generalьd da as kostanьs varovitənь:

— Kodkə-pə eşkə men suzədis-kə car nьvlьş vosəm sarapansə, me-pə eşkə das tьşeça denga şeti.

A mədьs suə:

— Me-pə eşkə kьz tьşeça şeti.

Kьvzis-kьvzis saldat daj suə:

— Me-pə tijanlь suzəda car nьvlьş vosəm çulkisə i sarapansə kəsjannьd-kə menьm şetnь dasvit tьşeçaən pajьş da sodtəd pьddi mьsku kuçiknьdtə ləpatka veştşaq kokbərlaəznьd tasma paşta kulnь.

Kьzi-nə on kəsjьş? Generaljas kəsjisnь. Sluzivəj boştis generaljaslьş dasvit tьşeça çəlkəvəjən pajьs, seşşa kьknanьslьş mьsku kuçiksə tasma paşta lopatka veştşaq kokbərlaəznьs kulis da şujis as zeptas: „korkəpə i tajə zgəditças".

Vot loktis əti generalьs car ordə daj suə:

— Me-pə vaji carevnalьş vosəm sarapansə. Əni-pə bьt me sajə loə şetnь carevnatə. Me-pə sijə kujim jura gundьrlьş mьrddi.

Seşşa loktis məd generalьs, vajis sijə carnьvlьş çulkisə daj carlь i suə:

— Me-pə tajə çulkisə kvajt jura gundьrlьş mьrddi... Əni-pə bьt me sajə loə şetnь carevnatə.

A car nalь suə:

— Kodi-pə vermas korşnь carevnalьş vosəm imennəj çunkьesə, sь sajə-pə i şeta asşьm nьləs.

Vot kьk general munisnь saldat ordə daj suənь:

— Vaj-pə, sluzivəj, otsav korşnь carevnalьş vosəm çunkьesə, mьj koran sijə i şetam.

— Kəsjьşannьd-kə-pə veşkьd koklapanьdtə vundьnь da menьm şetnь, çunkьe zьnjən pajə şeta. A svadьa vьlanьd menə druzkaə boştə.

Generaljas suənь: „Kok lapatə-kə-pə-əd i kerьstam, sapəg pьekad sijə oz tədçь.

Zugədis saldat carevnalьş çunkьesə kьk pelə da şetis generaljaslь, a sь pьddi kьknanьslьş kerьstis veşkьd kok lapanьsə da zeptas şujis: „gaskə-pə i tajə zgəditças".

Vajisnь generaljas çunkьezьnjas car ordə daj suənь:

— Vot-pə i çunkьe vajim. Əkmьs jura gundьrlьş-pə ьsьd bojən mьrddim, murtsa lovnьməs eg puktə, səmьn-pə vot tьskaşiganьm çunkьeьs səri çegi.

Car eəktis pьvşan lomtьnь daj zatpujasəs pьvşьnь çukəstis.

— Svadьa vozvьlьn-pə pьvşьnь kotə.

Generaljasəs i sogədis: kьzi kuləm mьskujasnad da keraləm koklapajasnad jəzkəd pьvşan? Carьd azzas da mədas juaşnь!

Letçisnь pьvşanə da generaljas ətarə mьsnьsə mədarə bergədənь da kok lapanьsə zebənь. Saldat as nauknas loktis, pərtçeşis da pьris eəe pьvşanə i carlь suə:

— Me-pə eəe lokti zəqik pьvşanə pьvşьnь, gaskə i me sogma carlь zatpu vьlə? Menam-pə rubeç ni dubeç tuj qekueəm abu.

— I mijan-pə qekueəm rubeç ni dubeç tuj abu,— suənь generaljas.

— No ko-pə petkədlə mьskunьdtə da koklapanьdtə.

Visədlis car zatpujas mьskə da mьsku kuçikьs tasma paşta kьknanьslən vundəma kokla bərəzьs; visədlis kok vьlas, qekodnьslən veşkьd koklapaьs abu.

Seşşa petalis saldat pьvşan kəsas, perjis zepşьs generaljaslьş kuləni mьsku kuçiknьsə, keraləm kok lapajasnьsə da carlь petkədlis:

— So,— suas,— sarapan da çulki donьs tenad zatpujasьdlən,— a so i çunkьe donnьs.

Ьlədçəmьş car eəktis generaljaslьş jursə kerьstnь da sijə-zə lunas svadьa vəçis: sluzivəj sajə asşьs nьvsə şetis. A sluzivəjlь zev qeokota vəli gətraşnьtə.

Vot, kor vodtədisnь pir bərьn tom gozjaəs uznь, sluzivəj mədis sunь car nьvlь.

— Menьm-pə asmogaşnь kolə ьvlaə petavnь, vaj-pə gez kuza əsiq pьrьd leslь menə.— Sluzivəj letçis gez kuza, pьralis carskəj gidə, kьskis seş medьsьd şura mezsə, gezpomad kərtalis daj gorədis: „bər-pə lepti!", a açьs ədjənsьka pьsjis məd karə. Vois məd karə, pьris əti kabakə,

a seni pop, salomseik, dakən, starsina da uradnik vina juənь.

Sluzivəj nalь i suə:

— Kodi-pə kəsjannьd darəvəj vina junь? Kodi meduna vermas junь, sьlь tьşeça çalkəvəj şeta daj as seət vьlə juktala.

Vot mədis sluzivəj najəs juktavnь: pop, dak, salomseik, starsina da uradnik darəvəj vina vьlad lutəş, mədisnь kiştnь stopka stopka vьlə. Juisnь da juisnь da una juəmla stavnьs sotçisnь.

Seşşa sluzivəj suə kaвaeeikl:

— No mьj pə, kəzain, mədam vəçnь? Tenə-əd mьzdasnь, kьtçə vostam tajə sojjassə?

Kaвaeeik suə:

— Vərə-pə katam da setçə gualam, med jəz oz azsьnь.

Vot səvtisnь sojjassə vəv doddə da mədisnь vərə kajnь. Murisnь da munisnь, pemdisnь, kueəmkə ətka kerka tьdovtçis. Pьrisnь kerkaə, a seni şizim rəzbojnik grasitəm dengaən jukşənь, a pərьş staruka nalь uzьn puə.

Saldat sьlь i suə:

— Vaj-pə, basuska, mьjənkə verdьst.

— Verda-pə me tijanəs,— ropkə staruka, —vot-pə pijanlən denga jukşas da kьknanьdtə „koekəвtasnь".

Kaвaeeik povzəmьsla mədis tiravnь, mesta vьlas oz əsjь, a saldatlь veşkod, sijə zьdovtis əti rəzbojnikəs, pukşis eəe pьzan dorə da as jortьslь i suə:

— Tajəjas-pə taj zev skupəş. Oz kə-pə uznajtədnь, mijan aslanьm na em zakuskaьs. Mun,— suas,— pьrt dodşьd əti jaj tusa da zaritam.

Kaвaeeik petalis da pьrtis doddьs uradnikliş soj da pьzan vьlas i puktis. Rəzbojnikjas çujmisnь. A saldat isьstlis sojsə daj suə jortьslь:

— Tajə-pə taj abu-nin svezəj, mun məd jaj tusa pьrt.

Kaвaeeik petalis da starsinalьş sojsə pьrtis.

— Ok-pə, i tajə abu svezəj! Mun nəsta əti jaj tusa pьrt. Bərjь-pə medşa svezəjsə da medşa gosasə.

Kaвaeeik petalis da poplьş sojsə pьrtis. Bara isьstis saldat daj suə:

— Ok-pə taj stav jajnьm dukşaləmal Svezinka vidlьtəg-pə og zə vodə uznь?— seşşa jortьslь suə,— mun-pə vajlь tatçə purtjastə da vilkijastə. Etajəjaslən pə,— indis rəzbojnikjas vьlə,— dert-na jajnьs svezəj? Vajpə tajəjasəs i şojam. Şizim tusaьd, gaskə, mijan kьkьdlь uznajtnьlə tьrmas zə.

A rəzbojnikjas ez mədnь sen vugravnь: mьjən kьlisnь, mьj saldat najəs kəsjə şojnь, ədjə-əd utertisnь! Sizik stav grasitəm dengasə pьzan vьlas i enovtisnь.

Saldat kaвaeeikkəd uzis vər kerkaьn, seşşa stav dengasə səvtisnь doddə da vozlan mədədçisnь.

Munisnь, munisnь da kueəmkə вarin vocça lois.

— Mьj-pə nuan, szuzivəj?

— Denga.

— Vaj pə meked kartiən vorsam,— вarin kəsjis stav dengasə vonь sluzivəjlьş.

Puktis sluzivəj pervoj skon vьlə denga tьra dodsə da zonnas вarinlь vorssədis. Məd skon vьlə saldat sьnelsə puktis daj sijə eəe vorssədis. Seşşa korşьşis, korşьşis da saldatskəj sumka pьdəssьs pan şuri i sijəs puktis skon vьlə da eəe vorssə lis. Vozə saldatlь nemtor vьlə loi vorsnь daj suə:

— Vaj pə medвərja skon kartiaşam. Kodnьm kodnьməs vermam, sьlь tajə pannas bekjas ətçьd kuçkьnь.

Vorsisnь, vorsisnь daj tajə razьn saldat vermis вarinəs:

— No,— suas,— вarin— gospodin, pərtçь gaçtə da ləşədlь вektə. Med-pə kaвaeeik svidițelalas, a me ətçьd kuçka.

Barin pərtçis gaçsə a saldat taj ləska mьskən sьlь nevьdinas kьzi kuçkas! Barin vьlə, vьlə çetçьstlas, doddə zuraşas daj kuvtəzьs loə, a kaвaeeikьd jona kuçkəm sьşьs zikəs pelțammas da gortas pьsjas. Saldat seşşa vəvdoddə pukşəoas вarinlьş sojsə da вarin ordə vəvsə i veşkədas.

Vot azsasnь вarinlьş lokțəmsə slugajas da вarinəs vstreçajtənь, sь vozьn kopraşənь. Barin çəvolə oz sьaş.

— Unmovşəma-pə вarinnьm, kolə вarьnalь vištavnь,— suənь slugajas. Vajədisnь вarьnaəs, vidlisnь, a' вarin kuləma.

A saldat mədədçis vozə. Pukşis seşşa sojtçьnь da zakusitьstnь. Vidlis — sumkaьn nemtor abu, vidlis — tabak kəsəlьn nemtor abu, vidlis — zepjasьn grəs denga abu. Seşşa dum vьlas uşi, mьj вarinlь əd stavsə vorssədis.

— Ças,— suə,— kosala вarin gətьr ordə, oz-ə kət muzik kuləmьs vəsna ətçьd eьg kьnəməs verd.

Mьjən kosis, sьlь panьdaşis şmert.

— Tenə-pə pьr munan tuj vьvşьd, sluzivəj, nekьzi og vermь suədnь, a kor-pə açьd kosin, əni-pə menьm i şurin. Jenşanpə em prikaz: tenə məritnь da çərtjaslь stroktəg kazaçitnь şetnь. Una pə nin te tazdorjugьdsa pəradoksə zugin.

Saldat kəsjьlis şmertkəd sporujtьstnь: kьzi

da mьj... A şmert kuz kosanas əvtьstis daj sijə i məritis.

Vot vajədis ad əsəs dorə da çərtjas dinə lojьstis.

Çərtjas kьskisnь sluzivəjəs ьsьd çərt dorə da jualənь kueəm sluzьa pə şetnь sluzivəjlь?

Ьsьd çərt saldatlь eəktis va kьskavnь da ad bi pestьnь.

— Me pə tijanlь abu sluga ni kazak! Nemçəz tazdor jugьdьn carlь da generaljaslь kazaçiti da əni tijanlь, çərtjaslь, eəe kazaçit? Med-pə menьm bьdlun vəli skaljik vina da tabak voşmuska. Oz-kə-pə lo me nogən, stav adgurannьdtə mədarə putkьlta!

Veş olə sluzivəj, ad kuzta pəkazivajtə, bi oz pesьb ni va oz kьskav, a çərt pijan-kə sь dinə matьştçasnь uzavnь ьstьnь: ətikəs jegьstə, mədəs deçalə, kojmədlь pel dinas volьstə, noləməs çuzjьstə.

Pəgibə voisnь sluzivəj mortən çərtjas, medbərьn ьsьd çərtlь norəşisnь.

Loktis ьsьd çərt sь dinə, a sluzivəj sьvja puən vetlədlə da ad guransə merajtə, tuvmetkajas tuvjavlə.

— Mьjnə-pə sluzivəj vəçan?— jualis sьlьş ьsьd çərt.

— Me-pə əbləzka mesta merajta: tatçə ьsьd viçko kəsja strəitnь da tijanəs çərtjasəs jurbitnь veləднь.

Povzis ьsьd çərt.

Viçko-pə tatçə mijanlь oz kov. Viçko strəitəmnad-pə tani en dur. Mijan-pə viçkotəgьs zev gazə.

Kotərən munis ьsьd bes da dumajtə: „mьj vəçnь sluzivəjkəd? Kьzi sьbş mezdьşnь?" Seşşa ad vьlьs əsiqəd gorzə jenlь:

— Mьjlə-nə-pə taeəm viçko strəitьşjassə adə mədədan? Me-pə zikəz sijən pəgibə voi.

Ьsьd çərt adьş saldatəs eəktis vətlьnь: med-pə rajə kajas.

A sluzivəj suə.

— Me-pə nekьtçə taş og mun, men-pə i adьn zev ləşьd. Viçko strəitnь-pə zavoditi da kodi sijəs metəg estədas?

Kьzkə şilaən udajççis-zə saldatəs vətlьnь. A saldatlь sijə vəli i kolə.

Vot mədədçis sijə rajə.

A seni ad dorьş-na gaztəm: stavьs ləstalan pleska da zor starikjas da şo çukьrəş çuzəma starukajas. Vetlədlə saldat rajskəj sadti da dumajtə, kьzi sijə tani mədas ovnь, kor kuritçьnь ni vina junь oz poz? Vot korşis saldat sьvja pu da mədis merajtçьnь da metka tuvjas tuvjavlьnь.

— Mьjnə-pə sluzivəj kəsjan vəçnь?— jualənь sьlьş plesa şvatəjjas.

— Me-pə tatçə kəsja kabak strəitnь da zavoditnь vinaən da makorkaən tərgujtnь.

Vot kьvşis jenlь, mьj sluzivəj-pə rajə kabak strəjitə da çukəstis sijəs:

— Kьz-pə te lьştan rajə kabak strəitnь da tabakən vuzaşan lavka voştьnь? Stav rajskəj pəradoksə-pə taj mədin putkьltnь!

A saldat sьlь suə:

— Kьz-nə-pə kabaktəg pozə. Me pə əti zdukən kabaktə strəita da stav svatəjjastə tenşьd uştəznьs juktala.

No mьj vəçan saldatkəd. Povzis jen daj suə:

— Vaj-pə dugdь, sluzivəj, en dur. Kьzinə-pə şvatəjjasəs vina junь veləдan? Okotitan-kə pə, bər ьsta mu vьlə ovnь, no səmьn-pə kabaktə tatçə en strəit?

Vot jen çukəstis şmertəs daj sьlь suə:

— Mun pə ədjəsьk nuəd bər sluzivəjəs mu vьlə da nekor sijəs vozə en mərit, ni aoə, ni rajə vozə vajədnь en lьşt.

Munis saldat mu vьlə i əni-na kənkə olə da çudaçitə.

SANDRIK MIKOL

KOLƏ DUGDЬNЬ PROFANACIJAƏN NOKŞƏMЬŞ*)

Екатерина Великая, о,
Поехала в Царское Село
Тредьяковский

Okţaвrsa revoḷucija вərьn 15 vo-ŋin petənь komi xudozestvennəj gizədjas, mьtçьşisnь komi gizьşjas, petaḷənь gizədçukərjas torja gizьşjaslən. Əni kad-ŋin pьdəзьka visədlьnь komi gizьşjas uз vьlə, donjavnь nalьş uзsə, tədmavnь kuєəm otsəg najə şetənь socializm strəitəmlь.

Menam şinvoзьn Akiŋ pilən kьvвur çukər „Industrija mars"(Komi GIZ, 1932, 30 ḷsв). Ŋimьs gora, una kəsjьşədana.

Kьvвur çukəras voззa зьnjas şujəma 1931-1932 vojasşa gizəm kьvвurjas, вərja зьnjas — 1925-27 vojasşa gizədjas. Vazзьkşa gizədjasьs aвu oməḷəş, gizəma şələmşaŋ, gəgərvoana kьvjasən.

Komi gizьşjaslən em zev ьзьd tьrmьtəmtor: nalən ţemaţikanьs jərsitçəma Komi muə. Najə oz vermьnь petnь komi vərьş paşkьd erd vьlə, mukəd şorŋia uзalьşjas pəvsə, oz petkədlьnь komi uзalьş jəzlь stavmuvьvsa oləm-vermaşəmsə. Komi gizьşjas вura tədsaəş Komi muvьvsa oləmən i, tədəmьş, nalən kolə giznь medşasə as gəgərsa oləm jьlьş. No əteəє nalь aslьnьs kolə tədmavnь mukəd jəzlьş, medvojdər roçjaslьş, oləmsə i tədmədnь sijəs єəє komi uзalьşjasəs. Kad-ŋin as kьє pьєkьş mьtçьşnь da voşsa şinmən ьləзьk viзədlьnь. Komi uзalьş jəzlь kolə tədnь, kьзi kьpьda, dolьda strəitənь socializm mijan Səvet sojuzsa una şorŋia proḷetariat da kolxozŋikjas. Komi uзalьş jəzlь kolə tədnь єəє, kьзi tьskaşə kapitaḷizmkəd stavmuvьvsa proḷetariat.

1931-32 vojasşa kьvвurjasnas Akiŋ-pi ziḷə petnь tajə tuj vьlas. Ţemaţikasə воştə ənija kadşa gьrьş uзjasьş, jitə parţijaən kьpədəm lozungjaskəd, kəsjə petkədlьnь asşьs erudicijasə (paşkьda воştəmsə).

Səmьn mortьdlən vьnjərьs oz suзçь, ŋinəm вurьs ez artmь. Stav xudozestvennoşţьs voзəma (vazзьk kьvвurjasьskəd-kə ətlaədlən), koḷəma səmьn lozungjas zeвьŋika viştavləm.

Boştam kьvвur „5-4" („Udarŋik" zurnalьn, 1931 voşa №21-22 talən-zə ŋimьs vəli. „Tiralə mir"). Tani əktəma kьvjassə, medьm artmas kьk pəvsa akroştix „Vit voşa plan ŋoḷ voən". Akroştix artməma, a kьvвur aвu. Bur kьvвur oz i vermь lonь kьvjasən ţesitçigən. Akroştixən ţesitçьnь poẓə kuєəmkə ţesitçana ţema vьlə, a ŋe taєəm ьзьd xoẓajstvenno-poḷiţiçeskəj mog vьlьn. Taєəm profanacijaən, ьзьd mogjas ţesə vajədəmən, nokşьvlə i Vьḷ-Pas (tajə kьvвur çukərsə sijə-zə redakţirujtəma), A Medьm petkədlьnь, kuєəm tajə, kьvвurьs, vajədam setьş kьk tor:

Najəlь,
Kodjas kaєьsən
Piŋpьrьs mijanlь
Şijənь pom,—
Ŋoḷ
Kьməsas saєkьşə.

Kaєьs — pon; artmə — ponjən şiənь. Seşşa— „ŋoḷ... saєkьşə" (?) Joştor saєkьşlə, a lьdən pьr-na lьdḍьvlisnь, a ez saєjədçьvnь.

Voзə: Voən
Suvtədam gigantjas mi
Şursjasən. (vьvti kokŋida artmə.
S. M.)
Əruzijə mi kiьn
Ḷeŋiŋizm pas!

Pas-znak. Ḷeŋiŋizm — Ḷeŋinlən velədəm, kodən tujdьşşə mijan parţija. A „Ḷeŋiŋizm pas" loə „znak ḷeŋiŋizma". Bara profanacija!

„Kьk mir" aвu kьvвur, kьзi çajtənь avtorьs da redaktorьs, a poḷitgramotaьş ḷekcija.

*) şorŋitəm vьlə.

Səmьn avtorьs mьjlakə gizəma torjədləm kьvvizjasən (stroçkajasən). Kodi-nə suas tajəs kьvburən:

„Kapitalistjas bьdlaьn
pəltənь vьl vojna
əzjədan bi.
Krizislən paşkaləm
najəəs durmədə,
kolmədə jur“.. i s. v

Me dumьş tajə oməlik proza.

„Loktə in-du-stri-ja!“ ńima „kьvburьn“ avtor boştəma kьmьnkə lozung da ıa berdə əktəma kьvjas, rifmujtəmən. Lozungjassə torjədəma gьrьş sьpasjasən: „kodь Leńin tuj dvəjltçə — ьstamə as piьş“, „socializm tani vərьn mi doram“, „Vər — kuzneça vьl bolşevikjasəs dornь“, „stav vər mijan loə — udarnəj brigada“, „tьrtam sodtədən vərlesan plan“ i s. v. Redaktor (Sebolkin) zbьlьş veritəma, mьj tajə loəma kьvbur. Tajə lozungjas — zev vaznəj lozungjas i med najə vəlinь imıtana, usalьşjas şələməz voana, kolə kaztьvnь najəs as mestaьn, kolana dьrji. Taeəm lozungjassə kьvbertəmə pərtəm — bara-zə loə protanacija.

Medşa ьsьd kьvbur — „Vermim... vermam“. Tani avtor kəsjəma petkədlьnь vaz Roşşijasa da ənija SSSR-sa olam 1905 voşan ənija kadəz. Kəsjəm ьsьd! Veşig Puskin koddəmjas ez lьştlьnь boştçьvnь taeəm ьsьd temajas berdad. No mьj-nə Puskinьd? Mijan komi poetjaslь „more no колено“.

Tajə „kьvbursə“ avtor torjədlə glavajas vьlə. Bьd glava vozьn gizə epigrafjas Leńin, Stalin, Molotov da s. v. kьvjasьş. Komi kьv vьlas vuzədəma najəs zeba. „Pobedaьs kolə mijan sajьn məd vooruzonnəj vosstanijeьn“ (15). Kominad tazi oz şornitnь. Bursьk eşkə vəli vuzədnь tazi: „Pobedaьs sedas mijanlь məd vooruzonnəj vosstanijeən“. Məd epigrafьn „Uralьn da Şibьrьn raboçəj-krestanaьs radlənь „Səvet vlaşt suvtəm kuza“. Suvtəm loə — встать, остановиться, прекратить движение. Leńin gizə: „Рабочие и крестьяне Урала и Сибири с восторгом встречают советскую власть... Kominn tajəs pozis eşkə sunь: „Uralsa da Şibьrsa raboçəjjas da krestana zev jona radlənь Səvet vlaşt voəm kuza“, libə „pukşəm kuza“, no ne „suvtəm kuza.“ Voobee tajə cittaasə vuzədigən Akiń-pi siavnas zugəma (vizəd Leńin, t. XXIV, 431 listь).

Avtor lebə 30 vo çəzşa kadьn vəvləm zev gьrьş revoljucionnəj sobьtijejas vьvti, vər pu tuganjas vьvti suvgьş təvnьr moz. Kьş-ńin eşkə gьrьş sobьtijejassə pьdьszьka petkədləm,—sijə ńinəm i məvpavnь no tazi lebigad avtor vunədəma i poezijalьş trebovanijejassə, i veşig komi kьvsə.

Kьvbur bur, kor seni eməş şinmə çeççana, şələmə jisana şerpasjas. Avtorlən „şerpasjas“ taeəməş:

„Stav mьrşьş saldatjaslь kovmas
Ətuvtçьnь jedinəj gərd frontə.“ (15)

...„Vitşo daskəkjamьs vьl zavod-fabrika.“ (19)

Eməş i mukəd şama „şerpasjas“:

„Nьrjassə nuzədis, şinjasьs bьzgьltçə.
Pinjassə jirə dvuglavьj orol“...

Kьmьn-nə nьrьs orolьslən? Me pervojna kьla, mьj orollən em pinjas i sijə kuzə pinjassə jirnь! Seşşa, ez-əməj poz dvuglavьjsə komiən sunь—kьk jura? Oroləs komiən suənь kueən.

„Kьvzəj-zə, kьrnьsjas, regьdən ti vьlьn Zarńia sondiьs loas smol şəd!“ (15)

Sondiьs loas şəd? Eg azzьv.

Pomaşə: „Korkə-kə, gadjasəj, mi vьlə uşkədçad, şammamə don pleskad tuvjavnь klin“. (20)

Plesə tuvjavnь klin? Da!!!

Avtor radejtə kьvjas: tiralə („tiralə list“, „tiralə kar“, „tiralə zep vəsna“), muralə („Leninlən prizьvьs front paşta muralə“, „Jevropaьn jələga muralə kьlə“. Sulьvlənь „kьnəməj vişmis, muralə“, no sunь „Leninlən prizьv muralə“ nekьççə oz sogmь) ьmralə („ьmralə mərəsьn mez vəsna təzdьşəm“, „ьmralə mərəsьn uz vəsna təzdьşəm“. Mьj tajə loə—me og gəgərvo). Mukəd miçazьk kьvjas avtorlь oz şurnь.

Avtor oz pьddi puktь komi kьvlьş grammatikasə. „Leptimə mərəsəs“..., sulьvlənь „leptim mərəsnьməs“.

„Gərd znamja sьnədə leptьşis vьləz,
Tijan, palaçjaslь, nekor oz şur!“(14).
Kolə „tijanlь, palaçjaslь“...
„Proletarijlən virьs sorjasьş koşmis,
Əkmьs vo burdədis jaj vьlьş doj,
Oləmьs vezərəs jonzьka vostis.
Krepammis muskuljas, nuzalis soj“. (15)

Nuzalis soj—loi kuz kia. A kuz kianas suənь guşaşьşəs.

So kьtçə vajədə məvpьsttəm kьvjьd.“
„Nemeckəd, jortjasəj, ninəmla jirşьnь“.(15)

Vəvjas jirşənь ludvьlьn, məsjas, ьzjas. Jirşigən najə zev lənа olənь, ətçukərən. Avtor kəsjə sunь—nemeckəd oz kov vojujtnь, a artmə mədarə.

„Uliçəd kьsşənь vit broneviк“...(16)

Kьsşənь guşənikən, a vosstanjie dьrji broneviкjas oz guşən vetlьnь.

„Verzənь—verzə ti. Verzəmən kьv kutim.
Mijan respublika zuj sek ez vis!“ (17)
Verzəmən vəv vьlьn vetlənь, a oz kьv

kutnь. „Zujviz“ kьv torjədnь oz poz. Suam-kə: „Akiŋ pi bala gьzjьstis bəzsə,“ ŋekod oz gəgərvo, mьj sijə loə „gьzjьstis bałabəzsə“.

„Sor eeən dugdьvtəg vizьvtis oləmьs“(17)

„Sor eeən“ loə ləniŋika, ramьŋika. Graždanskəj vojna dьrji oləm munə gьm çardən, təvnьrən, tuvsovja ьtvaən, a oz sor eeən (ətəə jesəə kьv-məd: kolə giznь „vizьvtis“ pьddi „vizuvtis“; vizuvtə vek uvlaŋ. Ezvasa komijas suənь „vizuvtis“).

„Stьkjasən pazədim banditjasliş roj“... Roj ovlə pujas vьlьn (mox). Roçjas suənь poй пчел. A mьj loə „banditjasłən roj“ me og gəgərvo.

„Millerliş paşkьd ples Vojvьlьn kustimə,

Şibьrьn stьk ulə şuri Kolçak;

Frunzeьd Vrangełəs çorьda vustьstis,

Deŋkinlь łazavtəz setis „eelçok“...(17)

Zev-əd kokŋьda stavьs artmis! Taeəm kokŋi-kə eşkə zвьlьş vəli vojujtnьd, mьj. Seşşa bara zə komi kьvtə vunədəma. Komiən sułənь „Millerliş plessə“. „Celçok“ komiən loə „peçik“.

„Nəzjəŋikən muşinmьs mədədçis ezşavnь,

Tьrnь snaradjasən kədjьşəm gu...

Kutimə sьŋel azam vьlə vezlavnь,

Sьłədnь bombaən parsaləm mu“ (17)

„Tьrnь snaradjasən kodjьşəm gu“ pozə gəgərvonь kьk nogən: 1) **snaradjasən kodlьşəm** gu tьrnь, 2) kodjьşəm gu **tьrnь snaradjasən**. Siz-zə kьk nogən pozə gəgərvonь i „Sьłədnь bombaən parsaləm mu“. Şorŋikuza ləsədigən kolə sizi kьvjassə inavnь, medьm pozə vəli gəgərvonь səmьn əti nogən.

„Oz suvtəd mijanəs ŋekueəm stьn!“ (18)

Mijanьn tuj sərьn stьn ŋekor oz ovlьv, łoə suvtlьvnь poeəs ponda (zavor voştьnь). Stьn tani avtorlь kovməma, medьm vəli rifma vьn kьvlь.

„Nartitçan vьnjərsə Dŋepr julьş ləŋədam.

Kniga, kulturaən vesjam kьt pez!“ (18)

Juəs nartitьşən sunь oz ləşav. Nartitə mort. Məd şorŋivizьs abu gəgərvoana. Burakə avtor kəsjə kŋigaən vesavnь „kьt pez“.

„Dedjasłən gər-agas mijan oz tuj“. (19)

Ded—roç kьv; komijas suənь pəl. Komiən suasnь: „Pəljasłən gər-agas mijanlь oz tujnь“.

„Əgьrən şəlalə polsasa pan!“ (19) Zev asiьssama pan!

„Nьtikjas vostisnь klassəvəj is“.. (20)

Abu kuzəma nьtiksə komiən sunь, a pozis eşkə kət ŋargunən sunь. Is—łoə zapax. Em kьv „isiьnь“; mьj sijə łoə—вьdən tədənь.„Klassəvəj is“—классовый запах. Tani kołə классовое чутье. Чутье łoə nьris.

Eməş veşkьda politçeskəj łapsusjas:

„Kapitalistjasьd çardьş moz povzisnь.—Erdəşis, sedi sojuznəj bjuro“... (20)

Artmə, kapitalistjas povzisnь da sь vəsna sedi „sojuznəj bjuro“ (vrediteljas). Ezkə eşkə povzьnь, nəjə ez i surnь.

„Abu məj tes tajə: nuzədmьst—çintamə, Vit pьddi urçitam kьk voa srok!“ (19).

Avtor tani kəsjə sunь, mьj mi vitvoşa plan ətkьmьn otraşjasьn tьrtim veşig kьk voən da sьnjən. Sijə abu tes, a zev ьsьd osjьşantor Səvet sojuzsa proletariatłən. Tani bara kьvjən vorsəm ponda profanacija, tesə pərtəm.

Taeəm zə zes kьvbur „Nol voən tьrtamə“.

Tajə kьvburjasьs vojdər vəlinь „Udarŋikьn“, seşşa „Vьl Vojvьv“ almanaxьn, Literatura xrestomatijaьn (3 vьpusk, 1931 vo), a na bərьn petisnь torja kŋigaən. Kən-nə vəlinь redaktorjasьs, mьj najə vizədisnь?

Bərja kadas ətkьmьn komi poetjas ez ziłnь vozə kьpədçьnь. Kodşurə, i Akiŋ-pi eəe, vozə boştçəm pьddi, iskovtisnь bərə. Zвьl xudozestvoa gizəd pьddi kivevjəsən pəzałənь şarkədçana gizədjas, Səvet Sojuzsa proletari tlьş gьrьş usjassə profanirujtənь, gizłənь Tredjakovskəjłən kod bezdarnəj odajas. Sь vəsna giza taeəm joşa, medьm mukəd komi gizьşjas jonzьka məvpьstlasnь aslanьs gizədjas jьlьş, medьm bostçasnь ləşədnь komi usalьşjaslь zвьlьş xudozestvoa, zвьlьş socialiştiçeskəj pьekəsa komi literatura.

A tani petkədləm „kьvburjasьd“ oz sogmьnь. Najə oz boştçədnь, a kəzədənь. Najə velədənь səmьn verkəs vьvti lebavnь, oz petkədlьnь pьekəssə oləmьslьş. Najə velədənь posni velədçьşjasəs ŋegramotnəja giznь.

Şələmsaŋ sьədça komi poetjaslь: dugdəj tredjakovskəj odajas şamən gizəmьş; velədçəj vazşa i ənija klaşşikjaslьş.

ƏLƏK ƏNDREJ

ҢEKЬMЬN KЬV KURATOV I. Ə. JЬLЬŞ

1932-əd voьn Komi Gosizdatən lezəm Kuratov „Gizədcukərьn“ so ıtədən şetəma Kuratovlьş statt ısə: „З ырянский язык“. Səmьn statt ısə abu şetəma pom əzьs, a səmьn sijə, mьj petləma „Вологодские Губернские Ведомости“-ьn 1865-əd voьn. No taьş ətdor kьk gьrьş jukən statt aьslən petləma sijə zə gazetьn 1866-əd voas, 18 19 №№-jasьn. Orədnь statt atə sьnjas, dert, qekьs oz poz, kət şorməmən kolə lezнь poməzьs. Ta m gьş me i vajəda Kuratov statt alьş pomsə. Menogьş, statt aьslən tədçanlunьs vьvti ьsьd komi kьv tədmalana uз zвьlьş nauçnəj podvьlə suvtəd mьn, no nəsta ьsьd aşsə, Kuratovsə, gəgərvoəm mogьş. Ulьn vajədəm torjьs statt aьslən açьs asjьvşьs da gizьşjьvşьs viştalə tьrmiz, sijən me səmьn kьvmədən suvtьstlas ьvьlə ,kueəmən tьdovtçə tan Kuratov. Me çajta, əni pozə çorьda sunь-Kuratovəs revolucionnəj kreştanskəj demokratija tujvьlьn sul ılьşən, sijə-zə vizsə, kueəm tьdovtçis Kuləmdinsa kreştana bun-tьn-petkədlьşən.

Dert, policejskəj gazetad (kueəmən vəli „Вол. Губ. Вед.“) loi gizнь zevşaşəmsorən, siz susana „Ezopovskəj kьvjən“ (kueəmən gizlisnь stav roç kreştanskəj demokratjas, i medşa ьsьd maşternas tajə kьvlən vəli ьsьd satirik M. E. Saltьkov-Sedrin). No kueəm viz vьlьn sulalə gizьşьs — azzьnь abu vьvti şəkьd. Tajə petkədlənь-qin sijə kьvjasas, kodjasəs bərjalə avtorьs da kьz najəs gəgərvoədalə. Medvoz kolə indьnь, mьj Kuratov — filosofski bura „dorəm“ mort (ez-əd veş vəv jevropejski-obrazovannəj mortən, una şikas kьvjas tədьşən) i kьvjas gəgərvoədəm berdad şibədçə kьz filosof, i sьlən filosofijaьs podulaşşə materializmə.

70-əd vojasьn tazi vermis vəçnь səmьn ьsьd assərja (samostojatelnəi) mьşlitel. Kuratovlən materializm voəma-qin atəizməs (jentədtəməs), kьz pozə azzьnь „jurbitəm“ kьv gəgərvoədəmьş: „jurbitəmьd-pə — jur viəm“. Tajə, dert, kolə gəgərvonь siz: jenlь eskəm pagədə mortəs, viə sьlьş vezərsə. Kuratov muştəmtə carizməs: oz-əd veş kaztьv „Komi jəz pə pətkajasnas eəgədə Peterburgsa velmozajasəs“ (policejskəj gazet-əd, dert unзьk on su, no stav şertis tьdalə, kodjas musaəş da mustəm əş sьlь: musaəş stav ətdortəm-uvtьrtəmjasьs, qekus komijas, əd kueəm bura sijə şorqitə Kit j jьlьş). Mьj sьlь mustəm stav carizm şiştemaьs, tьdalə qe səmьn pitirsa velmozaəs kaztəmьn, no i sььş, kьz sijə vizədə donjalə oficialnəj, car pravitelstvolьş viz nuədan „nauka“ jьlьş şorqiьn, Savvaitovlьş „Grammat ka“-recenzirujtigən „Antuj“-kьv gəgərvoədəmьş tьdalə medbura, mьj Kuratov — narodnik. Sьlьş məvplassə-kə ətveştitan (sravnitan) narodnik N. Zlatovratskijlьş roman „Ustoi“-kəd, tьdovtças, mьj kьknanьs (kьzi i bьd narodnik) azzənь bursə kreştana o əmьn da ьsdədlənь sijəs.

Stavsə-kə tajə pьddi puktьnь, tьdalə: Kuratov zonnas sulalə sijə-zə viz vьlьn, kьz revolucionnəj kreştanskəj demokratjas, roç fejerbaxianecjas — Çernьsevskij, Dobroljubov, Nekrasov i mukəd.

1939-əd voьn tьrə şo vo tajə ьsьd mort çuzəmlь. Menogьş, sek kolə nuədnь sijəs ьsdədlana jubilej. Kolə ənişan-qin kutçьşnь ləsədçьnь taja usas: gaskə şurasnь na sijəs tədьşjas-pom itьşjas, şuralasnь sь jьlьş sodtəd materialjas, fotografijajas, s. v. Stavsə tajə, kolə çukərtnь da lezнь.

И. А. КУРАТОВ.

Зырянский язык.

(„Вологодские Губернские Ведомости“ 1866 г., №№ 18-19,—продолжение статьи И. А. Куратова (начало см. „Вол. Губ. Вед.“, 1865 г. №23 ,31, 37*)*

7. ЗЫРЯНСКОЕ ЗВУКОПОДРАЖАНИЕ И ЗВУКОВАЯ МИМИКА.

„Если вы понимаете речь зырянина, то замечаете в ней одну особенность неразвитого языка, именно весьма обыкновенное употребление звукоподражания и слов, известных у лингвистов под общим названием звуковой мимики. Звуковая мимика состоит из непереводимых слов; она только у известного народа имеет значение, искони ей присвоенное и поддерживаемое преданием, тогда как звукоподражательные слова могут быть общими на многих языках. Звуковая мимика выражает не звуки, а движения животных и предметов неодушевленных. Звукоподражание, пока оно не развилось в речение и не получило права гражданства в лексикографии, и звуковая мимика обыкновенно состоят из повторений (иногда с переменной гласной) одного звука в значении или глагола, или отглагольного наречия. Например: „колокольчик динь-динь-динь“... (стихотворение „Бесы“—Пушкина). В зырянскую речь, в которой конструкция так проста, звукоподражание и звуковая мимика вставляются удобнее, чем в русскую или во всякую другую лучше организованную речь Зырянин же за недостатком более верных средств языка посредством звукоподражания и звуковой мимики старается придать своей речи всю возможную сжатость, жизнь, картинность и рельефность. Зырянин не скажет: „Я бросился в реку и произвел шум и брызги воды“, но скажет: „Ме шыбытчі јуб буз-баз“, т. е. „я бросился в реку буз-баз“, выражая последними словами то, что мы перевели словами: „и произвел шум и брызги воды“. Но о звукоподражаниях зырянских оставим, потому что этого рода полуслова не составляют малоизвестную редкость и в в других языках. В пример слов звуковой мимики приведем следующие: гоњ гоњ, ѳоѳ-ѳоѳ, dов-dов. Первый пример наш выражает походку гуся, второй—походку курицы, третьий—колебания поставленного шеста. В приложении к действиям человека, первый пример выражает ходьбу с высоко поднятой головой и наблюдение (гоњјалны), второй—ходьбу мелким шагом и с покачиванием туловища (ѳоѳјалны), и третий—ходьбу без цели из стороны в сторону, а также походку сильно пьяного человека (dовјалны). Я говорю, что подобные слова зырянин употребляет часто и распоряжается ими всегда ловко, так что незнающий тончайших оттенков их бывает несправедлив, находя речь зырянина сухой и бледной, гармонирующей с его угрюмой физиономией и несколько ленивой походкой. Могу уверить вас, что и с угрюмой физиономией и ленивой походкой зырянин говорит не без души, весело и остроумно.

8. ЗАМЕЧАНИЯ О ЗЫРЯНСКОМ СЧИСЛЕНИИ, МЕРАХ И ВЕСАХ.

Зырянское счисление, подобное счислению всех финских наречий, десятичное. Между первыми девятью числами семь имеют положительные названия (ӧѳік—1, кык—2, кујім—3, њољ—4 віт—5, квајт—6, сіѳім—7) и два отрица-

*) Списано с экземпляра, хранящегося в Публичной библиотеке СССР им. Ленина в Москве.

тельных (кӧк-ja-мыс — 8, т. е. мыс — 10 (о „мыс“ см. ниже) — без „кык“ — двух; ӧк-мыс — 9, т. е. мыс без ӧк или ӧтік — одного).—Ӧтік состоит из ӧт или ӧк— один (отсюда ӧкмыны — соединяться) и уменьшительной частицы „ік“ и буквально значит одинешенек. Он имеет один корень с санкристским „ӧка“—один. Кык—два, указывает на число рук человека (кек—рука), или ног его (кок—нога, по черемисски—кок—два). Выше мы видели, что кык—два изменяется также в кӧк (кӧк-ja-мыс). За производство названий остальных пяти чисел из девяти мы не беремся. Число 10 как единица имеет два названия: das и мын или по удорски—мыс (ветымын или веты-мыс—вит мын или мыс—пять десятков; сізім das—7 десятков). На татарском языке „мыс“ является в виде „мыш“ (алт-мыш—60, джид-мыш—70). Выше со—100 и сурс—1000 зырянин не имеет единиц. Промежуточные числа выражаются однообразно и в них соблюдается порядок от больших единиц к меньшим (віт—5, dasвіт—15, т. е. 10 и 5 со-дас-віт—115, т. е. 100 да 10 да 5). Для денег и весов зырянский язык не имеет названий. В летописях не говорится, что зыряне до принятия христианства употребляли весы и деньги, ведя меновую торговлю и продавая на взгляд. Известно только, что за единицу при оценке товаров однако они принимали белку или шкурку ее, ур, что нынче вместе означает копейку, прут на который навешивали 100 беличьих шкурок—шайт, что ныне значит также рубль, и тув—вешалка, на которой вероятно тоже висело известное число беличьих шкур. Теперь тув однако выражает фунт. Для измерения длины зыряне употребляли: сыв—сажень (собственно—линия от конца одной распростертой руки до конца другой), восков—шаг или аршин и веот—четверть. Зыряне значит не развивали мер длины, они у них до сношения с другими народами оставались в том виде, в котором их предложила природа. Из хлебных мер только одна зырянская известна, это—пож—решето—мера малая, потому что зыряне вообще небогаты хлебом. Из мер времени зырянам были известны самые очевидно естественные—год, месяц, сутки. Год зырянский начинался осенью (ар), когда начинали употреблять новые продукты земли и труда. До сих пор зырянин возраст свой определяет числом прожитых осеней. Он говорит: „ме кыӵ ар-а или кыӵ арӧса—я 20 осеней (20 лет) Календарем же зырянским служил народный пас, о котором говорит Михайлов в сочинении „Устьвым“. Пас буквально значит знак.

9. ОБЩИЙ ВЗГЛЯД НА ЗЫРЯНСКИЕ СЛОВА ЯВЛЕНИЙ ПРИРОДЫ И УМОЗРИТЕЛЬНЫХ ПОНЯТИЙ

Зырянские слова явлений природы носят характер оригинального коренного языка. Немногие из них отзываются духом заносных наблюдений других народов, развивавшихся под другими внешними условиями. Это обстоятельство дает нашему языку право иметь в любопытных относительно его... (так, в тексте, фраза очевидно не закончена возможно искажена цензурой А. П.) Представим несколько примеров. Шонdi—солнце. К этому названию близки немецкое sonne, английское sun и русское солнце. Но эти языки у себя не находят корня этого слова. Немецкое sonnen—греться на солнце очевидно произошло уже от sonne. Зырянское коренное слово „шон“ значит теплый (сравни шоныd—теплый, шонал—согрейся, шонты—согрей). В слове шондi буква д есть частица, обыкновенно выражающая действие предмета на другой; в этой форме и в виде „ӧd“ она бывает признаком действительного залога. Буква произошла от мягкого выговора предшествовавшей буквы „d“ „д“. Слово сначала носило вид „шонd“, но чтобы оно не звучало как „шонт“, оно получило букву и. Шондi буквально то, что греет или грейло, если выразиться в подражание простонародным купило (то, на что покупать), кормило или правило. Тӧлыс—месяц (тӧл—ветер и холод). Как солнце прозвано зырянином источником только теплоты (не потому ли, что иногда не видать солнца, а светло?), так другое великое светило суеверие признало источником холода. Слова „зер“—дождь и „шер“—град, очевидно, простые звукоподражания тому стуку, который бывает от падения дождя и града на твердое тело. Ю—река. Ю—же значит пей. Ясно, что река получает свое название от обыкновеннейшего своего приложения к жизни. Керӧс—гора; буквально же, происходя от кер

—делай и ӧс—частицы, выражающей страдательное состояние предмета и составляющее между прочим винительный падеж имен, значит сделанное. Страна зырян не имеет гор значительной вышины; поэтому, повидимому, на зырянском языке нет названия природной горы. Почему зырянин называет гору делом рук своих? Есть предание, что чудские племена имели обыкновение защищаться от врагов на искусственных горах, насыпях, с которых они катали бревна на неприятелей. (Искусственные горы служили также памятниками важных событий). Я сам видел в Шатеневе и около Шонги и Городка (в Никольском уезде) и в Усть-Выме (в Яренском уезде) горы, носящие явные следы человеческих рук; они большею частью четвероугольны, с квадратной площадью сверху и наклонными боками, так что если бы постройку их продолжить к верху, то мы получили бы земляные пирамиды.

Потка—всякая дикая птица, служащая зырянину пищей. Слово это происходит от пӧт—корми, буквально значит кормилица. У русского мужика земля называется матерью и кормилицей, а у зырянина—дикая птица, которую он стреляет, сам ест и посылает на стол петербургского вельможи. Кӧк—кукушка (ср. с русским кукушка, также с сискоо, соисои кискиск). На русском и западных языках очевидно это слово звукоподражательное; на зырянском оно звучит собственно два (кык, кӧк-јамыс) и очевидно указывает на привычку этой птицы произносить через длинные промежутки времени два раза один и тот же звук. Я мог бы представить еще множество примеров. доказывающих самобытность зырянского языка, но обратимся к словам умозрительных понятий. Было говорено, что народное образование не благоприятствовало обилию зырянских слов, выражающих созерцательную работу. Как бы то ни было, зыряне не находятся в состоянии дикости, чтобы язык их был совсем лишен слов для выражения души и ума. Последние и в образованных языках могли развиться из слов и явлений природы, но в языках народов недавнего образования это совершенно очевидно. Там производство их часто затруднительно, иногда невозможно совсем и редкое производство не подвергается упреку в произвольности, за которую не один Вельтман был справедливо осмеян; здесь этимология удобнее и вернее, слова распадаются на свои составные части. Представим примеры из нашего языка. Гӧгӧрвоны—понимать состоит из „гӧгӧр" вокруг и „воны"—пройти. Следовательно, это слово соответствует школьной фразе: узнать (предмет) со всех сторон. Велӧдны—учить, состоит из „вель"—достаточно, довольно (славянское вельми), ӧd—формы действительного залога и ны, формы неопределенного наклонения; буквально—делать достаточнее, совершеннее. Еще умнее составлено слово,—вельмыны—зазнаться, возгордиться. Состоит оно из того же вель, мы—формы среднего залога и ны (неопределенного наклонения). Буквально оно значит делаться совершеннее при одной самодеятельности, без влияния других—ирония, которую надо перевести так: представлять себя совершенным без признания этого со стороны других. Серавны—смеяться. Происходит от сер—пестрота, иногда цвет, ал—сложная частица, присваивающая предлогу то качество, которое выражено предыдущим словом, и ны. Буквально значит определить цвет, охарактеризовать. В самом деле зырянин, не охотник смеяться, смех свой чаще выражает только спокойной, словесной характеристикой глупого и оплошного субъекта. Немӧстујтны—хулить, буквально—не давать никакой (нем) дороги (туј), ходу, цены. Ошкыны—хвалить. Слово происходит—это уж очень странно, тем не менее вероятно—от ош—медведь. Буква „к" беглая, как и в слове „ошкӧс"—медведя. Буквально значит делать медведем. В стране зырян медведь самое сильное животное (а сила, известно, у таких народов, как зыряне, есть первое преимущество, дающее славу первой величины); с силой то его зыряне и сравнивают хвалимую добродетель; и если доблестный зырянин считает за честь уподобиться медведю, то также ведь на верх величия поставляется индеец и яваец, когда получают они титулы—первый: льва, второй—тигра, совершенно также мы угодим европейцу, когда скажем, что „он смотрит орлом". Только редкий не любит видеть себя животным и вполне понимает честь, какая отдается тому, о ком говорят: ecce homo! Јурӧтны—

молиться, состоит из jур—голова и бітны—или віны—бить. Буквально головой бить. Антуj —способность, искусство. Состоит из ан—мать или хозяйка дома (татарское „ана"—тоже) и туj—дорога. Буквально—дорога хозяйки, искусство хозяйничать. Впоследствии получило общее понятие об искусстве. Однако оно ясно выражает народный взгляд на назначение женщины стать матерью и хозяйкой дома. Кстати заметим, что у зырян до сих пор внутри дома первый человек жена—мать, а не муж—отец, который есть производительная сила вне дома для дома. За детьми смотрит одна мать, отец отсылает их к суду матери и раздает им гостинцы через руки матери. Вы, путешественник, отобедав, спрашиваете у хозяина, что стало вам это удовольствие. „Я не знаю", отвечает он. Да кто же знает, как не сама производительная сила? „Хозяйка моя", решит хозяин. Здесь не место было для из'яснительного словаря, хотя такой словарь об'яснил бы интеллектуальное развитие и отличительный склад зырянского ума гораздо лучше, чем разные предположения путешественников, часто основанные на моментных наблюдениях и предвзятых понятиях. Путешественник высказывает мнение и наблюдение со стороны; зырянский из'яснительный словарь был бы языком самого народа этого и мы могли бы посвятить, потому что в более совершенной словесной форме, литературы, зырянин не высказался.

ГРАММАТИКА ЗЫРЯНСКОГО ЯЗЫКА СОСТАВИЛ ПАВЕЛ САВВАИТОВ. СПБ.

Зырянскому языку посвящали свои труды между прочим знаменитые лингвисты: Кастрен, Шегрен и Видеман. Более же подробно изложены результаты изучения этого языка в „Грамматике зырянского языка" Павла Савваитова, бывшего профессора Вологодской (ныне Петербургской) семинарии. Впрочем, Савваитов в этом сочинении представляет не комбинацию только того, что до него другие сказали о зырянском языке; книжка его богата материалами им самим тщательно собранными и с замечательным искусством распределенными. Я не говорю больше, потому что сам Савваитов в предисловии к своему сочинению хочет представить не больше как „как средство для дальнейшего углубления в зырянский язык", потому что в самом деле это сочинение, которого цену однако никто и не намерен понять, представляет больше искусственную систему нашего языка, чем действительный тип его. В самом деле, странный язык! Дикарь, он уклоняется от наблюдателя, не вдруг дает себя последнему хорошенько разглядеть. Зырянин—европеец только по географии Арсеньева; как во всем прочем он далек от европейцев, так и язык его слишком отличен от европейских языков. Как сравнишь его с последними, найдешь, что в нем все навыворот; на православном языке, например, предлоги стоят перед именами, а на зырянском после имен; там как следует есть падежи, различаемые друг от друга самым плохим школьником, а здесь и ученые только что хотят сказать, что такое то имя стоит в таком то падеже, смотря по окончанию, глядь—окончание падежа составляет уже форму какого-нибудь залога или вида, а то и форму другого самостоятельного имени или глагола. Это—антипод европейских языков и при разборе его иная голова пойдет кругом. Примерно, что проще сравнительной степени зырянских качественных прилагательных! Другие сейчас догадались, что она кончается на жык: бур—добры бурjык—добрее, jойжык—сильнее. jой—сильный. Только прибавь к прилагательному положительной степени жык и получите сравнительную. Исключений из правила не бывало. Впрочем, их и быть не могло, потому что и правила то такого не должно быть, как увидим через строчку. Ме ыс кужан-жык—ты умеешь больше чем я. Отсюда ясно, что жык есть особое слово, а не форма сравнительной степени прилагательного, т. к. оно следует после глагола настоящего времени второго лица кужан (умеешь) Подобным образом можно опровергнуть все савваитовские системы имен и глаголов, падежей, времен, лиц и чисел, что впрочем уже нами было сделано в „этимологических формах зырянского языка". (См. И.А. Куратов „Гижодчукор" 1932 г. стр. 79. А. П.). Здесь я разошелся с существовавшими мнениями об этом предмете. За это мне прочтут такую рацею: „Чего ты добиваешься, когда от

имен и глаголов зырянских отымаешь их форму, возводя последние в достоинство самостоятельных слов? Формы падежей, времен и пр., которые мы допускаем в зырянском языке, говорят в пользу последнего, в пользу его развития, совершенства; это члены организма, руки и ноги, которые ты отсекаешь от туловища и заставляешь действовать отдельно". Ну, это сравнение не совсем удачно, хотя вообще оно в большом ходу и между присяжными лингвистами. Отсеченные органы, лежащие в одной куче, не организм; в них нет общей жизни и движения. Хотя язык есть также живой организм, но не животный организм, а организм мысли, хотя склонения и спряжения точно суть члены языка, но более подвижные, чем члены животного организма, как мысль подвижнее тела; они вовсе не так неприкосновенны, как члены живого организма, они заменяются один другим, к имени часто прирастают окончания, не похожие на окончания других имен— и являются исключительные склонения, которые не безобразят язык, как человека деревянная нога вместо обыкновенной—естественной. Точно также члены языков монголо-финских до того подвижны, что совсем отделяются от имен и глаголов и составляют особо, являющиеся тут и там для исправления различных своих должностей. Так, в зырянском языке одни и те же суффиксы иногда составляют и формы имени, и формы глагола и это не есть уродство языка. Значит ли же отсекать руки и ноги от туловища, когда мы рассматриваем отдельно от слов окончания их и тем паче когда эти окончания так капризны, что хотят быть сами самостоятельными словами? Приведенное сравнение форм языка с членами организма несправедливо и в другом отношении. Оно предполагает, что формами языка служит только окончания слов, как это действительно и есть, напр. в русской этимологии. Если бы это было так, то мы, возводя окончания слов в самостоятельные слова, отвергали бы формы языка, отвергали бы и существо языка, подобно тому, как отсекая от человека голову, руки, ноги, из него делаем уже не человека. Но, к счастью нашему, окончания слов не единственная форма языков, а между прочим вся форма их состоит иногда в известном соотношении и сопоставлении слов. Таков русский синтаксис. Таковы этимология и синтаксис (то и другое здесь впрочем одно и тоже) зырянского языка, Таков, говорят, и китайский язык. Лингвисты почему-то сердиты на эту форму языка приложенную к его этимологии, и говорят, что она не может быть языком вкуса и ума, что она для этого мелко плавает. Спорить не могу, потому что китайского языка я не знаю, хотя есть важная причина и не верить сердитым лингвистам. Я также знаю, что китайский язык есть язык вкуса, науки, искусств, торговли, политики и законодательства многолюднейшего из государств в свете, образованнейшего на целом Востоке и верно стоящего выше по цивилизации, чем рассчитывает надменный европеец. Но пусть разбираемая форма языка есть признак несовершенства его, мы должны описывать то, что есть в языке, а не то, что желали бы видеть в нем. Савваитов непременно хочет видеть, чтобы в зырянской грамматике были да-и-только падежи именно такие, как у добрых людей, а не другие; и он нашел в зырянском языке 17 падежей! Вот богатство то! Да и открытие-то редкостное... Но успокойтесь, это утка. Падежей в зырянском языке вовсе нет, именно таких, какие изображает Савваитов, т. е. с известными окончаниями слов. Воображая, что он делает дело целого народа— организует язык, на самом деле наш автор связывает язык по рукам и ногам, не давая ему широкого размета, стесняет его в искусственных формах, хотя бы он плодил эти формы еще более и к своим 17 падежам прибавил еще столько же. Формы зырянского языка гораздо разнообразнее. Так в савваитовской системе зырянской этимологии не дано места следующим явлениям: гіжныd—тебе писать, гіжныс—ему писать; ківылам—на мою руку, ківылad—на твою руку, ківылас—на его руку. Выпущены также многие видовые и временные формы глаголов. Предоставляю знающим сколько нибудь по зырянски определить по савваитовской грамматике, куда к ней можно приклеить слова: гіжӧмны—они написали, гіжӧмыd—ты написал?

Савваитов умел внешним образом связать отделы своей книжки; это привело Шегрена в восторг. Но при неко-

тором внимании можно увидеть, что связи у Савваитова фальшивые, что отделы книжки связаны механически, а часто и перепутаны. Так предлоги его после положения имеют падежные окончания. Вылыс—изверху—исходный падеж, вылӧ̆—до верху—определительный, вывлаӈ—к верху—приблизительный и проч. У Савваитова и наречия склоняются: ӧні—теперь—именительный, ӧнӧ̆—доныне—определительный, ӧнісаӈ—отныне—отдалительный. Всю эту беду зырянские грамматисты говорят оттого, что они не постарались вникнуть в действительную роль послеполагаемых суффиксов зырянских. Здесь я опять попрошу обратиться к моей статейке „Этимологические формы зырянского языка", чтобы мне не повторяться. Здесь я скажу только о т. н. местоименных суффиксах, которые, подобно своим братьям—всем суффиксам—только издеваются над лингвистами. Роль этих мучителей и чудовищ одинакова во всех монголо-финских языках, начиная с турецкого и кончая зырянским, на последнем они являются в виде ым-ыб-ыс и выражают три лица. При глаголах они переводятся личными местоимениями, а при личных местоимениях ровно ничего не значат, так только, по своей привычке всюду соваться, место занимают. Но чорт знает! ведь они иногда как ведьмы вид свой изменяют. От них часто остаются только осколки, м, д и с: иногда частица 2-го лица скрывается под буквой „т", а третьего—под „з". Это надо приметить. Лингвист впрочем превращение их из „д" в „т" и из „с" в „з" найдет естественным. Так нет же, им этого мало, не только сами они превращаются, но если в соседстве их стоит слабое слово, то они делают оборотнем и его. Коренные имена и глаголы их не опасаются, пользуясь в зырянском языке привилегией никогда не переменят однажды полученный вид. Но другие суффиксы страждут от местоименных частиц. Так частица винительного падежа—„ӧс" при них является в виде „ӧ" кі-т-ӧ—твою руку, в место кі-ыд-ӧс, послеположение—„ыс" из—„с" „кісыд"—из твоей руки, вместо кі-ыс-ыд" послеположения „ӧ" в (на вопрос куда?) и „ын" в (на вопрос где?)—являются в виде „а" „горт-а-д"—в дом, вместо „горт-ӧ-ыд", „кі-а-д"—в его руке, вместо „кі-ын-ыс" и проч. Вот эти штуки следует записать на память и местоименные частицы никого не могут провести и Савваитову из-за них, если бы он раньше знал это, не нужно было бы голову ломать, изобретая три лишних склонения. Таким образом мы еще не знаем такой зырянской грамматики, которая была бы составлена после тщательных аналитических работ, без idees fixes.

Что больше всего неблагоприятствовало появлению правильной зырянской грамматики, так это не небрежность и не idees fixes ученых лингвистов, а сам он, зырянский язык. Вот это правда. Во-первых, вольно же было ему не сделаться языком Петербурга, а найти для себя хозяев в жителях, поселившихся бог знает где, так что сам гимназист их по карте не найдет. Во-вторых, он сформировался как-то странно, не похоже на европейские языки, конструкция его слишком своеобразна, если его поставить в ряд языков, поселившихся почти по всему западу от реки Волги. Не вдруг и поймешь, что это человеческий язык... В-третьих, формы зырянского языка сами по себе еще не так строго определились, как это видим в языках образованных. Хотя совершенная правда то, что этот порок в нем замечается весьма редко, но замечается. Так местоименные частицы, которых идея, должность состоит в указании лиц, о которых говорится в речи—употребляются иногда и в неопределенной речи. Второстепенные причины, неблагоприятствовавшие появлению правильной зырянской грамматики, составляют следующие обстоятельства: зыряне не имеют самой плохой литературы, над которой возможно было бы делать грамматические наблюдения, которые в противном случае были бы легче и плодотворнее; в) зыряне, кончающие курс высших учебных заведений в столицах и потому более способные, обыкновенно забывают грамматику своего языка и с) ученые лингвисты имеют другие дела, кроме изучения зырянского языка. В самом деле, ученые, упомянутые в начале этой статьи, слишком хорошо зарекомендовали себя знаниями и жертвами для науки и блестящую славу их мы не намерены заслонять зырянской грамматикой, хотя бы и дурно ими написанной.

ŞERGEJ RUDOV

KOLXOZNƏJ ŞIQTƏS PETKƏDLƏNƏ BƏD BOKŞAN

IZJUR IVAN „8UD". Kolxoznəj viştjas. Komi Gosizdat. Səktəvkar, 1935 vo. 78 liştbok. Donəs 85 ur.

Izjur Ivan komi literaturaən tədsa kəzi prozaik. Aslas proizvedenijejaslə materialsə sijə boştə talunja munəş oləməs, mədnog-kə sunə—Izjur Ivanlən tematikaəs zloboqnevnəj. „8ud"-xudozestvo viştjas sbornik. Tajə sbornikəs viştalə, məj Izjur Ivan kəzi giməş tajə bərja 3-4 vonas jona bədmis da bərja proizvedenijejasas tədçəmənja kuzəmən da realnəja otrazajtə mijan gəgərsa objektivnəj dejstvitelnoştsə.

„8ud" nimtəma kolxoznəj viştjas sbornikən. Tajə sbornikən 7 vişt, kodjas askezanəs jitçənə aslanəs obzeəj tematikaən. Tajə sbornikəş mi azzam səvetskəj şiktləş perestrojkasə, partija veşkədləm ulən socialiştiçeskəj tuj vələ suvtəmsə. Avtor xudozestvennəj sredstvojas pər petkədləmən kəsjə sunə sijətor, məj kreştanalən tuj, kodi şetas nail suda oləm—sijə kolxoznəj tuj. Məj dəva Əpimlən („8ud"), gəla oləş Ələslən („Kəzigən"), sərkoddema oləş Əstaplən („Əstaplən tuj") da una million taeəm ətkaoləş kreştanalən sudəs—kolxoznəj oləm tuj vələ suvtəmən, kolxozjasə kotərtçaləmən. Tajə idejasə tədçədəm vəsna Izjur Ivan sbornikli şetəma nim „8UD".

Sbornikləş obzeəj tematikasə nəsta pozə juknə podtemajas vələ. So „Əstaplən tuj" da „Kəzigən" viştjasən temaən boştəma ətkaolbşjasən—Əstapən da Ələsən—aslanəs neməvəjja çastno-sobstvenniçeskəj privəçkajas vəsnaəs kolxozə pərəməş pəksəm da tajə privəçkajassə vəl oləm gəjasən venəm. No kət i temajasəs tajə kək viştəslən ətşamaəş—najə əta-mədşəs una mukəd bokşan jona torjalənə. Torjalənə medvojdər aslanəs şuzetnəj postrojenijenas. „Kəzigən" viştlən ləzdaəs içət, no Izjur Ivan kuzəma şuzetnəj postrojenijesə bərjənə seeəməs, kodi aslas şerpasjas vosşəmnas əmpərtə çitateləs. A siz zə tədçə avtorən asşəs gerojsə jona radejtəməs, kodi jisə eəe çitateljaslə. Viştən nebədik liriçeskəj da koknidik əmonitana tonəs musmədənə viştsə zonnas da puktənə „Kəzigən" vişt bur xudozestvoa viştjas radə.

„Əstaplən tuj" viştlən şuzetnəj postrojenijeəs zik mədnogə. Tajə viştən Izjur Ivan şetə dejstvijeləş ləzdək polotno. So mijan vozən Əstaplən, sərkoddema oləş kreştaninlən, şemjaəs: piəs—Mitrejəs—pərəma kolxozə, a Əstap oz pər. Tajə pod vələn artmə şemejnəj drama. Azzam kulakəs da podkulaçnikəs—Mironəs da Kuzmaəs, kodjas Əstapəs şinənə kolxozlə panəda tuj vələ. I sər obrazən, dert, loə Əstap, kod şinvozən zavoditə vaz çastnosobstveniçeskəj siktsa oləmlən poduləs vərnə, kişşənə. Zik vəj proizvodstvennəj otnosenijejas zavoditənə pərnə şiktsa oləmə. Tajə stavəs aslas vəllunnas abu gəgərvoana Əstaplə daj kazitçə, məj tajə Əstapəs vajədas oz suda oləmə, a rəzəritçəmə. Tajə pod vələn Əstap pəkən munə ləzd psixologiçeskəj təs: Əstap una zev məvpalə, una zev perezivajtə. Əd ez prəsta sulə V. I. Lenin, məj melkəj burzualən-pə prirodaəs dvojstvennəj. I tajə dvojstvennoştsə mi azzam Əstap obraz vələn, a siz-zə Ələs obraz vələn („Kəzigən").

„8ud" da „Bajkəvəj sal" siz-zə tematika şertiəs daj kompozicija şertiəs analogiçnəj viştjas da ta bokşan tajə kək viştəs əta-mədşəs pəsti ninəmən oz torjavnə. Kolxozjasən socialiştiçeskəj skətvizəm kotərtəm vəsna təs—taeəm tematikaəs tajə kək viştəslən.

I „8udən" i „Bajkəvəj salən" Izjur Ivan şetə obrazjas komi usaləş nəvvabajasləş,

kodjasəs Səvetskəj vlaşt kьpədis jona vьlə. Vozti kьk kujim sudtaən uvtьrtəm da sespravnəj nьvsavajas—əni aktivnəja tьskaşənь xozəjstvennəj uzjas vьlьn, aktivnəja ucastvujtənь obsseestvennəj oləmьn.

Əpimlən poləmьs, aşsə jəz şerti omәltəmьs—sijə vaz varvarskəj oləmьn formirujtçəm privьçkajas. Əpimlən da una şurs Əpimjaslən sudьs kolxoznəj tuj vьlə veşkədçəmьn da kolxozьn çestnəja, dobrosovestnəja usaləmьn—taeəmi sər idejaьs tajə viştьslən. Protivopostavlajtan xudozestvennəj prijom, kodəs boştəma Izjur Ivan tajə viştьn, jona otsalə sər idejasə voştəmьn. I tajə viştьs i soderzanije şertiьs i jarkəj xudozestvennəj sredstvojas şertiьs i ьzda şertiьs sborniknь loə medьzьd viştən, centralnəj viştən.

„Bajkəvəj salьn" dejstvijeьs munə siz-zə skət gəgərьn da nьvsava pəvstьn. No tani şuzetnəj teçasьs „Sudьn" dorьş slozнəjzьk. Tajə viştə Izjur Ivan şujəma personazjas volьşəm kostas protivoreçijejas, kodi i dejstvijesə zivejzьka jətkə vozə. No səmьn zal sijə, mьj Izjur Ivan vekzьk protivorecijejassə zev koknia kusədə, mьjən vajədə temasə uproştitəmə da tajən proizvedeniejeьş xudozestvennoştsə çintə. Tajəs pozə azzьnь Nonna da Varə kostьn otnosenijeьş. Tetrad listjastə koşavləmьd da bajkəvəj saltə guşaləmьd əd sijə zev melocnəj torjas, kodjas proizvodstvosə, skətvizan ussə nəti oz padmədnь, oz torknь da çitateltə taeəm orjasьd oməla volnujtənь.

No tajə viştьn Izjur Ivan petkədlə socialiştiçeskəj skətvizəm paşkaləmьn əti cennəj moment. Sijə — skətniçajas nьvsavajas kostə socialiştiçeskəj metodən usalan noglas pьrnь zavoditəm. Bajkəvəj sal — sijə premija çestnəja da dobrosovestnəja usaləmьş. Bajkəvəj sal — sijə premija udarnəja usaləmьş, molodnakəs 100% vьlə bьdtəmьş. Premija — sijə Nonnalь, starsəj skətniçalь. Viştьn tajə osnovnəj şterzen. gəgərьs gartçə stav mukəd dejstvijeьs, Uzьs, bьdlunja oləmьs vьlmədənь sozнanijesə Əguslьş i Varəlьş. Najə as şinjasnanьs azzənь, mьj—„lok vəçnь nalь nekod oz zil", mьj usə socordjьşəm da udarniçestvo şujəm jona ədzədə kolxoznikjaslьş materialnəj da kulturnəj potrebnoştjas mogmədəmsə.

„Bajkəvəj sal" Izjur Ivanlən bərja vişt. Tajə viştьs viştalə, mьj Izjur Ivan, kьzi xudoznik tajə bərja nol vonas jona bьdmis da vermə obovseajtnь oləmьş faktjassə, şammə teçnь xudozestvennəj obrazjas, şammə pəlzujtçьnь xudozestvennəj sredstvojasən da əni Izjur Ivan una şurs komi usalьş jəzlь-nin tədsa aslas viştjasnas, tədsa kьzi prozaik.

No Izjur Ivanlь, dert, asşьs pisatelskəj kulturasə kьpədəm vьlьn jona-na kolə usavnь. Əd boştnь kə sьlьş tvorçestvosə zonnas—tьrmьtəmtorjasьs şurasnь zev una.

Metkəj metaforajas, epitetjas, jasnəj gəgərvoana şornikuzajas, gerojjaslь xarakternəj, individualizirovannəj kьv da una mukəd tor mi (çitateljas) trebujtam bьd xudozestvennəj gizədlьş. Med kьvjьs jasnəja voştis idejasə proizvedeniejeьslьş.

Izjur Ivanlən kьvjьs çitatelь gəgərvoana, no şorni kuzajas teçəmas kolə indьnь zev çastə panьdəşlan əti tьrmьtəmtor vьlə: Izjur Ivan zev çastə açьs şəktədə proizvedeniejeьslьş slogsə. So boştam kьmьnkə şornikuza.

...„Una sьrja prosvijjasən lozzaşəmaəş rosşəm ləmpu kustjas". („Bajkəvəj sal" 58 listbok). Tajə şornikuzaas Izjur Ivan kəsjə şetnь predstavlenije təlьn sulalьş ləmpu kustlьş. Şornikuzaьs una sudta, şəkьda gəgərvoana: əti metkəj epitet libə metafora pьddi Izjur Ivan ortçaalə una opredelenije, kodjas predmetsə tədçədəmьn torkaləns əta-mədьslь da oz lesnь gəgərvonь sьlьş medşa xarakternəj, mukədьş torjalan momentsə. Taeəm teçasa şornikuzajas Izjur Ivan viştjasьn panьdaşlənь zev çastə, kodjas, dert, proizvedeniejelьş slogsə jona şəktədənь, a siz-kə şəktədənь i gegərvoəmsə.

Pozə vajədnь neətik primer: ...„Əstap oz radejt... Kuzmaəs... Mironlь kopraşəmьş, sьlь ponjaləmьş". Me kəsja tədçədnь medbərja kьvsə. Əti-kə, pьrьştəm-pьr on gəgərvo tajə kьvlьş smьslsə, a məd-kə, gramatiçeski nepravilnəja gizəm vəsna smьslьs matьştçə vulgarnəj, vidçan kьv dinə. Vuzədnь-kə ponlьş xarakternəjsə podkulaçnik Kuzma povedenijeə, sьən kulak Mironlь otsaşəmsə, pravilnəja vəli kolə sunь: „Kuzmaəs oz radejt ponmaləmьş". Seşşa mi panьdaşam taeəm kьvjaskəd, kьzi „Ədalən... Əprəslь kajtaşəmьs da „Makşim... ez gəgərvo kodarlanə vəli pələ gəstьd" da s. v. Me nekьz og gəgərvo ni „kajtaşəm" kьvsə, ni „pələ" kьvsə.

Torja obrazjas, kolxoznəj da şiktsa bьtovəj momentjas jarkəja petkədləmkəd Izjur Ivan oz set jarkəj obraz şiktsa partijnəj rabotnikjaslьş. Tajə dert tьrmьtəmtor.

Mijan vojvьv uslovijejasьn, kəni osnovnəj xozajstvennəj politiceskəj mogən loə vəreksport vəsna tьs, nekьz oz poz torjədnь

— bolşevistskəj kolxozjas vəsna tьskaşəmsə tajə osnovnəj mogşьs. Ta bokşan-kə vizədlьnь, sborņikьn tajə ьsьd da kolana momentsə ņəti abu tədçədəma.

„Şud" sborņik mijan kolxoznəj şiktjaslь kolana kņiga. Kolana aslas ideja şertiьs, kodəs izjur Ivan voştə ətkьmьn jona udaçnəj, realnəj obrazjas şetəmən. A siz-zə em vьvti zivəja şetəm bьtovəj scenajas, dialogjas da şiktsa oləmьş jarkəj şerpasjas, kodjas, tədəmьş, şetasnь ьsьd pəlza kolxozņikjaslь da kolxozņicajaslь.

Kniv № 17

Redkollegija: M. DORONIN, I. PЬŞTIN, I. IZJUROV.

Otv. redaktor M. DORONIN

Oblit № 617. Zakaz № 1892. Tiraж 1000. Stat. format bum. 72×108, 1/16 82000 znakov v pech. liste 3 pech. lista. Sdano v proizvodstvo 15/II—35 goda. Podpisano k pechati 10/IV—35 g.

Tipografija Komi GIZ'a Syktyvkar, Kommunističeskaja, 2.

Ц. 1935.
Акт № 216
Вкл. л.

Торја №-лӧн ɗоныс 1 шајт.

Ц 1257 НЖ Коми 1-1а

СУҲӦɗӦЈ 1935 ВО ВЫЛӦ

ХУɗОЖЕСТВОА СӦВЕТСКӦЈ ЉІҰЕРАТУРА КОМІ ЖУРНАЛ

УɗАРҺІК

ЛЕҲӦ СӦВЕТСКӦЈ ПІСАҰЕЉЈАС СОЈУЗЛӦН КОМІ ПРАВЉЕҺІЈЕ ПЕТӦ БЫɗ ТӦЛЫСЫН ӦТЧЫɗ

Журналын лоӧны тащӧм јукӧɗјас: 1) хуɗожествоа проза ɗа поеҳіја; 2) творческӧј ɗіскусіјалӧн трібуна; 3) комі епос; 4) бібљіографіја выљ роч ɗа комі кҺігајас вылӧ.

1935 воын „УɗАРҺІК“ журналын лоӧ печатајтӧма: Һобɗінса Віттор—выљ кывбурјас, Ҭіма-Вең—кывбурјас, вісtјас, Љебеɗев—выљ басҺајас, Пеɗ-Гең—„Сера кук“ (повесҭ), Выљ Паш—выљ поема, кывбурјас, Санɗрік Јогор—„Арај“ (повесҭ), Іљја Пысҭін—пјеса ɗа выљ вісtјас, Іван Вокан—новеллајас, Ізјур Іван—„ɗомеҺлӧн мыж“ (повесҭ), А. Ісаков—„ɗасӧкмысӧɗ во“ (повесҭ). Выљ вісtјас ɗа кывбурјас: Сім ВаҺлӧн, Мітрук Јаклӧн, Пармазонлӧн, Лузɗор Васлӧн, Біја Ӧгырлӧн, П. ɗороҺінлӧн, П. СталҺӧјлӧн, Гріш Сашлӧн, А. МеҳеҺінлӧн, Размысловлӧн ɗа мукӧɗ гіжны бостчысјаслӧн.

Љіҭературно-кріҭіческӧј стаҭҭајас: Жугыљлӧн, Шылаɗорса Мішлӧн, І. Оботуровлӧн, І. Тарабукінлӧн, Ізјур Іванлӧн, Ӧљек Ӧнɗрејлӧн ɗа мукӧɗлӧн.

СУҲӦɗАН ɗОН: 3 тӧлыс кежлӧ 2 шајт ɗа 50 ур.

6 „ „ 5 „

12 „ „ 10 „

Торја номерлӧн ɗоныс 1 шајт.

1935 воын журнал кутас петны аскаɗын ɗа тыр љістажӧн. Журналӧ ужавны кыскӧма лоӧ выљ гіжысјасӧс ɗа јазыковеɗјасӧс.

„УɗАРҺІК“ журнал колӧ лоны быɗ колхозын, лыɗɗысан керкаын, школаын, клубын, быɗ вӧрлеҳыс-уɗарҺік орɗын, колхоҳҺік-уɗарҺік орɗын.

Воҳӧ 4-ӧɗ №-сан журнал „УɗАРҺІК“ кутас петны молоɗцовскӧј алфавіт вылын.

ЖУРНАЛ СУҲӦɗНЫ ПОҲӦ БЫɗ ПОШТӦВӦЈ ОТɗЕЉЕҺІЈЕЫС ɗА ПІСМОНОВЛӦɗЛЫСЈАС ПЫР